

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**CUMHURİYET DÖNEM MİMARİSİNDEKİ SANAYİ
YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ YERLEŞKESİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

BANU YILDIRIM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2017

T.C.

TOROS ÜNİVERSİTESİ

FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MİMARLIK ANA BİLİM DALI

MİMARLIK YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**CUMHURİYET DÖNEM MİMARİSİNDEKİ SANAYİ
YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ YERLEŞKESİNİN
KARŞILAŞTIRILMASI**

BANU YILDIRIM

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mim. Müh. Necati ŞEN**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

EYLÜL 2017

YÜKSEK LİSANS TEZİ KABUL ve ONAY SAYFASI

Banu YILDIRIM tarafından hazırlanan “Cumhuriyet Dönem Mimarisindeki Sanayi Yerleşkeleri ile Ataç Yerleşkesinin Karşılaştırılması” başlıklı bu çalışma 25/09/2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonunda oybirliği ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Mimarlık Ana Bilim Dalı’nda yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı
Prof. Dr. Erkin ERTEN

Jüri Üyesi
Prof. Dr. Necati ŞEN
Danışman

Jüri Üyesi
Yrd. Doç. Dr. Gülertan AKYÜZLÜER
(Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi)

Savunma Sınav Jürisi Tarafından Tezin İmzalı Nüshasının Teslim Tarihi :/...../20...

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Fügen ÖZCANARSLAN
Enstitü Müdürü V.

ETİK BEYAN

Toros Üniversitesi Fen/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmada;

- Sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

11/09/2017

Banu YILDIRIM

İmza

CUMHURİYET DÖNEM MİMARİSİNDEKİ SANAYİ YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ YERLEŞKESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

(Yüksek Lisans Tezi)

Banu YILDIRIM

TOROS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

2017

ÖZET

Bu tez çalışmasının temel amacı, ATAŞ yerleşkesinin, mimari nitelikleri, mekânsal kurguları ve içerikleri ile mekânsal ve sosyal olarak arzulan 'modern' yaşama dair bir değerlendirme yapma olanağı sunmaktır. Bu bağlamda, Ataş yerleşkesi ve Ataş yerleşkesinde bulunan konutların incelenerek, Cumhuriyet dönemi mimarisi yanı sıra toplumsal ve mekânsal değişime yaptığı katkı ele alınmaktadır. Bu bağlamda özel sektör olarak ele alınan Ataş yerleşkesi dışında dönemin modernleşme çabalarına devletin sağladığı katkı da görmezden gelinmemekte, eğitim kurumlarından sanayi yerleşkelerine dek uzanan çerçevede sağlanan katkılara değinilmektedir. Ataş yerleşkesinde bulunan konutlar kendi içinde kıyaslanarak, farklılıklar ortaya konularak, mekânsal değişim olarak adlandırılan boyutta nasıl bir katkı sağladığına dikkat çekilmektedir. Ayrıca Ataş yerleşkesindeki konutlarla Nazilli Basma Fabrika yerleşkesindeki konutların karşılaştırılması yoluyla da, Ataş yerleşkesinin mekânsal ve toplumsal değişime yaptığı katkı ortaya konulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Dönemi Mimarisi, Ataş Yerleşkesi

COMPARISON OF THE INDUSTRIAL SETTLEMENTS OF THE REPUBLICAN PERIOD ARCHITECTURE WITH THE SETTLEMENT OF ATAS

(M. Sc. Thesis)

Banu YILDIRIM

TOROS UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES

2017

ABSTRACT

The main purpose of this thesis is to provide an assessment of the 'modern' life of Atas settlements, their architectural qualities, spatial constructions and contents, and spatial and societal preference. In this context, the residences in the Atas settlement and the Atas settlement are analyzed and the social and spatial changes as well as the Republican period architecture are discussed. In this context, apart from the Atas settlement, which is considered as a private sector, the contributions provided by the government to the modernization efforts can not be ignored, and the contributions provided from the educational institutions to the industrial settlements are mentioned. It is emphasized that the residences in Atas settlement are compared within themselves and the differences are revealed and how they contribute to the dimension called spatial change. Moreover, the contribution of the Atas settlement to the spatial and social change is also revealed through the comparison of the houses in the Atas settlement with the houses in the Nazilli Basma factory settlement.

Key Words: Republican Period Architecture, Atas Campus

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım boyunca değerli yardım ve katkılarıyla beni yönlendiren, kıymetli tecrübelerinden faydalandığım değerli hocam Prof. Dr. Mim. Müh. Necati ŞEN'e,
Yüksek lisans yapmam için beni yönlendiren sevgili hocam Prof. Dr. Faruk Yalçın UĞURLU'ya,

Ataşla ilgili her türlü kaynak ve belgeye ulaşmamda yardımcı olan şehir plancısı Sayın Leyla ÖZEL hanıma,

Çalışma boyunca beraber yol aldığım sevgili arkadaşım Hülya,

Ayrıca manevi destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli aileme ve sabırla, sevgiyle yanımda yer alan sevgili eşim Zeydan Bey'e teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
ÇİZELGE LİSTESİ	ix
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xvi
GİRİŞ.....	1
Probleminin Tanımı.....	1
Araştırmanın Amacı	2
Araştırmada Seçilen Yöntem ve Gerekçesi	3
Araştırmayı Sınırlayan Koşullar	4

BİRİNCİ BÖLÜM CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ

1. CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI VE GELİŞME EVRELERİ	5
1.1. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı.....	5
1.2. Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Gelişme Evreleri.....	6
1.2.1. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (1908-1930)	6
1.2.2. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı (1931-1950)	8
1.2.3. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı sonrası gelişmeler (1950-1960).....	10

İKİNCİ BÖLÜM SANAYİ YERLEŞKELERİNİN MEKÂNSAL-TOPLUMSAL ETKİLERİ: ATAŞ SANAYİ YERLEŞKESİ

2. ATAŞ YERLEŞKESİ ve SANAYİ YERLEŞKELERİNİN MEKÂNSAL- TOPLUMSAL ETKİLERİ	13
2.1. Ataş Anadolu Tasfiyehanesi Kuruluş Süreci.....	13
2.2. Genel Olarak Ataş Lojman Alanı ve Yapılanması	16
2.2.1. Ataş lojman alanında kullanılan malzeme ve teknik	19
2.3. Sanayi Yerleşkelerinin Mekânsal-Toplumsal Etkileri	26
2.3.1. Mekânsal değişim	27
2.3.2. Toplumsal yapıda değişim	51

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ATAŞ ve NAZILLI BASMA FABRİKA YERLEŞKESİ
BARINMA ALANLARI

3. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ ve BULGULARI.....	60
3.1. Araştırmanın Amacı.....	60
3.1.1.Araştırmanın kapsamı.....	61
3.1.2.Araştırmanın evreni ve örnekleme.....	61
3.2.Verilerin Analizi ve Bulgular.....	62
3.2.1.Ataş lojman alanında tipoloji ve rölemler.....	62
3.2.2.Ataş Yerleşkesindeki konut tiplerinin karşılaştırılması.....	87
3.2.3.Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konutlar ve özellikleri.....	89
3.2.4.Ataş ve Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konut tiplerinin karşılaştırılması.....	96

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER	98
ÇİZELGELER.....	100
KAYNAKÇA.....	107
ÖZGEÇMİŞ	110

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 1.1. Ataş Yerleşkesi AAA tipi konut çizelgesi	100
Çizelge 1.2. Ataş Yerleşkesi AA tipi konut çizelgesi.....	101
Çizelge 1.3. Ataş Yerleşkesi A tipi konut çizelgesi	102
Çizelge 1.4. Ataş Yerleşkesi O tipi konut çizelgesi	103
Çizelge 1.5. Ataş Yerleşkesi P tipi konut çizelgesi	104
Çizelge 1.6. Ataş Yerleşkesi B tipi konut çizelgesi	105
Çizelge 1.7. Ataş Yerleşkesi C tipi konut çizelgesi.....	106

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2.1. Ataş'ın kuruluş yılları.....	15
Şekil 2.2. 1938 tarihli Jansen Mersin planı ve Ataş tesislerinin yer seçtiği sanayi gelişme bölgesi.....	16
Şekil 2.3. Ataş Yerleşkesi alan kullanımı.....	17
Şekil 2.4. Ataş lojman alanı hava fotoğrafı	17
Şekil 2.5. Ataş lojman yerleşkesi birimler ve yerleşme düzeni.....	18
Şekil 2.6. Ataş Yerleşkesi yapı örnekleri	19
Şekil 2.7. Ataş lojmanları duvar seramiği	21
Şekil 2.8. Ataş lojmanları merkezi ısıtma sistemi	22
Şekil 2.9. Ataş lojmanları elektrik prizi.....	22
Şekil 2.10. Ataş lojmanları döşeme detayı	22
Şekil 2.11. Amerikan (Westinghouse Marka) fan sistemi.....	23
Şekil 2.12. Ataş lojmanları bar kısmı	23
Şekil 2.13. Ataş lojmanları bar kısmı pencere detayları.....	23
Şekil 2.14. Ataş lojmanları sosyal tesis sinema salonu tavan detayı.....	24
Şekil 2.15. Ataş lojmanları gömme rezervuar detayı	24
Şekil 2.16. Ataş lojmanları sürme-akordeon tipi çift kayıt sistemli pencere kapı detayı	24
Şekil 2.17. Ataş lojmanları konut cephe görünüş	25
Şekil 2.18. Ataş lojmanları sosyal tesis dış cephe görünüş	25
Şekil 2.19. Ataş lojmanları olimpik yüzme havuzu	25
Şekil 2.20. Silahtarağa Termik Santrali ilk yerleşim planı.....	29
Şekil 2.21. Silahtarağa Fabrikası yerleşim planı; 27 Ağustos 1918	30
Şekil 2.22. Silahtarağa Termik Santrali evli işçi lojmanları planı; 7 Mart 1921	31
Şekil 2.23. Silahtarağa Termik Santrali memur evleri cephesi ve kat planı.....	32

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 2.24. Silahtarağa Termik Santrali müdür lojmanı zemin ve üst kat planı	32
Şekil 2.25. Ataş lojman alanı banyo görünümü.....	34
Şekil 2.26. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi	36
Şekil 2.27. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesinin özgün fonksiyonel dağılımı	37
Şekil 2.28. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi aile konaklama yapı örneği	37
Şekil 2.29. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi müdür evi eski ve yeni görünümü.	38
Şekil 2.30. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi erkek işçilerin kaldığı yurt binası..	38
Şekil 2.31. Nazilli Basma Fabrikası Yerleşkesi ve barındırdığı unsurlar.....	40
Şekil 2.32. Nazilli Basma Fabrikası umumi vaziyet planı	41
Şekil 2.33. Nazilli Basma Fabrikası yöneticilere verilen memur evleri.....	42
Şekil 2.34. Nazilli Basma Fabrikasında memur evlerinin dıştan görünümü	42
Şekil 2.35. U tipi evli memur apartmanları iç plan ve dış görünüm çizimi.....	43
Şekil 2.36. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları planı	44
Şekil 2.37. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları tadilat planı	44
Şekil 2.38. Köy Enstitülerin Türkiye üzerindeki dağılımı.....	46
Şekil 2.39. Hasanoğlan Köy Enstitüsü yerleşim planı	47
Şekil 2.40. Hasanoğlan Köy Enstitüsü yardımlaşma çalışmaları	48
Şekil 2.41. Hasanoğlan Köy Enstitüsü inşa çalışmaları	48
Şekil 2.42. Hasanoğlan Köy Enstitüsü günümüze ulaşan yapılar	49
Şekil 2.43. Hasanoğlan Köy Enstitüsü günümüze ulaşan yapılar-fırın	49
Şekil 2.44. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bugünkü hali	50
Şekil 2.45. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bugünkü hali	51
Şekil 2.46. Ataş lojmanlarında maskeli balo	52
Şekil 2.47. Ataş lojmanlarında yeni yıl kutlaması.....	53
Şekil 2.48. Ataş lojmanları sosyal tesis kutlaması	54

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 2.49. Ataş lojmanları anaokulunda öğrenciler.....	54
Şekil 2.50. Ataş lojmanlarında konser.....	55
Şekil 2.51. Ataş lojmanlarında kermes düzenlemesi.....	57
Şekil 2.52. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde boş zaman etkinlikleri.....	58
Şekil 2.53. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bilimsel deney yapan öğrenciler.....	59
Şekil 2.54. Hasanoğlan Köy Enstitüsü kütüphanesi.....	59
Şekil 2.55. Hasanoğlan Köy Enstitüsü amfi tiyatro.....	59
Şekil 3.1. Ataş Yerleşkesindeki konutların buldukları konumlar.....	63
Şekil 3.2. Yerleşkede A tipi konutların konumu.....	64
Şekil 3.3. Ataş Yerleşkesi A tipi konutların kat plan modeli kendi çizimim.....	65
Şekil 3.4. A tipi konutlardan A-1'in dıştan görünümü.....	66
Şekil 3.5. A tipi konutlardan A-2'nin dıştan görünümü.....	66
Şekil 3.6. Yerleşkede AA tipi konutun konumu.....	67
Şekil 3.7. Ataş Yerleşkesi AA tipi konutun modeli kendi çizimim.....	68
Şekil 3.8. AA tipi konutun dıştan görünümü.....	69
Şekil 3.9. AA tipi konutun dıştan görünümü.....	69
Şekil 3.10. Yerleşkede AAA tipi konutun konumu.....	70
Şekil 3.11. Ataş Yerleşkesi AAA tipi konutun modeli kendi çizimim.....	71
Şekil 3.12. AAA tipi konutun dıştan görünümü.....	72
Şekil 3.13. AAA tipi konutun dıştan görünümü.....	72
Şekil 3.14. Yerleşkede B tipi konutların konumu.....	73
Şekil 3.15. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların ön cepheden görünüş modeli kendi çizimim.....	74
Şekil 3.16. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların ön cepheden blok görünüş modeli kendi çizimim.....	74
Şekil 3.17. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların yan cepheden blok görünüş modeli kendi çizimim.....	75

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 3.18. Ataş Yerleşkesi B tipi konut çatı planı kendi çizimim.....	75
Şekil 3.19. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların bitişik nizam kat modelleri kendi çizimim	76
Şekil 3.20. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların kat modeli kendi çizimim	76
Şekil 3.21. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₁ blok	77
Şekil 3.22. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₂ blok	77
Şekil 3.23. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₃ blok	77
Şekil 3.24. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₄ blok	78
Şekil 3.25. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₅ blok	78
Şekil 3.26. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₆ blok	78
Şekil 3.27. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₇ blok	78
Şekil 3.28. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₈ blok	79
Şekil 3.29. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₉ blok	79
Şekil 3.30. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B ₁₀ blok	79
Şekil 3.31. Yerleşkede O tipi konutların konumu	80
Şekil 3.32. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların kat modeli kendi çizimim	81
Şekil 3.33. Ataş Yerleşkesi O tipi konutlar – O ₁ / O ₂ /O ₃ /O ₄ /O ₅ /O ₆ blok	82
Şekil 3.34. Ataş Yerleşkesi O tipi konutlar – O ₇ / O ₈ /O ₉ /O ₁₀ /O ₁₁ /O ₁₂ blok	83
Şekil 3.35. Yerleşkede P tipi konutların konumu.....	84
Şekil 3.36. Ataş Yerleşkesi P tipi konut önden görünüm modeli kendi çizimim.....	84
Şekil 3.37. Ataş Yerleşkesi P tipi konutlar – P ₁ / P ₂ /P ₃ /P ₄ /P ₅ /P ₆ /P ₇ /P ₈ /P ₉ /P ₁₀ /P ₁₁ blok.....	85
Şekil 3.38. Yerleşkede C tipi konutların konumu	86
Şekil 3.39. Ataş Yerleşkesi C tipi konutların yandan görünümü	86
Şekil 3.40. Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konut alanı ve müstakil lojmanlar	89
Şekil 3.41. Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesi yeni genel müdür evi	90
Şekil 3.42. Nazilli Basma Fabrikası yöneticilere verilen memur evleri.....	90

(devam) Şekillerin Listesi

Şekil 3.43. Nazilli Basma Fabrikasında memur evlerinin dıştan görünümü.....	91
Şekil 3.44. U tipi evli memur apartmanları iç plan ve dış görünüm çizimi.....	91
Şekil 3.45. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları planı	92
Şekil 3.46. Nazilli Basma Fabrikası misafîrhane birinci kat tadilat planı 1954	93
Şekil 3.47. Nazilli Basma Fabrikası misafîrhane dış görünüşü 2003	93
Şekil 3.48. Nazilli Basma Fabrikası bekâr amele pavyonları tadilat planı.....	94
Şekil 3.49. Nazilli Basma Fabrikası tip A ₂ işçi apartmanları kat planı	95
Şekil 3.50. Nazilli Basma Fabrikası tip A ₂ işçi apartmanları dıştan görünüm ve apartman içi daire giriş planı	95

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bu çalışmada simge kullanılmamış ve kullanılan kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklama
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
S.	Sayı
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Avrupa modernleşme sürecini, Fransız Devrimi ve İngiltere’de gerçekleşen Sanayi Devrimiyle başlamıştır. Söz konusu modernleşme sürecinin itici gücünün, aydınlanma hareketleri olduğunu söylemek de mümkündür. Cumhuriyet ilan edilmesiyle birlikte, Türkiye’de de genel olarak modernleşme sürecine adım atılmış olmaktadır.

Problemin Tanımı:

Türkiye’de modernleşme süreci, mekânsal bağlamda da gelişmeyi beraberinde getirmiştir. Kurtuluş Savaşı nedeniyle yakılıp yıkılan kentlerin yeniden oluşturulmasına başlamak için ilk olarak, milli toprak yani milli mekân olarak yurdun bütünlüğü sağlanmıştır. Bunu Anadolu’da başlayan kentleşme olarak adlandırılan tahrip edilmiş yerleşkelerin tekrar yapılandırılarak, bayındır hale getirilmesi izlemiştir. Zaman içinde de, yerleşkelerde inşa edilen konutların fiziksel olarak biçimlerinde, inşalarında ve kullanım şekillerinde farklılıklar ortaya çıkmıştır. Mekânsal bağlamda ortaya çıkan bu gelişme süreci, ekonomik ve sosyal kalkınmayla iç içe gerçekleşerek, birbirinin itici gücü olmuştur. Her ne kadar gerçekleşen modernleşme hareketinin bir nevi Batılılaşma çabası olduğu düşünülse de, esasen modernleşme hareketiyle amaçlanan hem ülkenin hem de toplumun modernleştirilmesidir. Böylece sadece Batılı bir görünüm elde edilmiş olmayacak, ayrıca eleştirel bir yaklaşımla ilerlemeyi, gelişmeyi, yenilenme ve değişimi ortaya çıkarmak mümkün olabilmiştir. Sözü edilen ilerleme, gelişme, yenilenme ve değişim, giyim-kuşamdan okuma-yazmaya, gündelik yaşama ilişkin alışkanlıklardan alış-veriş alışkanlıklarına dek uzanan pek çok alanı kapsamış, dönemin kitap ve dergilerinde de modern yaşam vurgusu yapılarak, toplum modernliğe ve modern olmaya özendirilmeye çalışılmıştır. Bütün bu çabalar devam ederken 1929 tarihinde gerçekleşen Ekonomik Buhran, tüm dünyayı olduğu gibi Türkiye’yi etkilemiş ve ilerleme, gelişme, yenilenme, değişim çabalarının tekrar yapılandırılarak modernliği getirecek çabalarda metot değişikliğine gidilmiştir. Bu metot değişikliği devletin sanayileşme ve toplumsal modernleşme amaçlarını birleştirerek, birbirini bütünleyen bir yapıda ele alması şeklinde gerçekleşmiştir. Bu doğrultuda şehirlerde sanayi hamlelerine paralel olarak sanayi yapılanmaları içinde lojmanlardan okullara, alışveriş mekânı marketlerden sportif ve

kültürel tesislere dek uzanan geniş bir yelpazede sosyal donatılara yer verilmiştir. Böylece sanayileşmenin şehirlere modernleşmeyi taşıyan unsurlar olması sağlanmış, toplumsal etkileşim sayesinde de bu modernleşme dalga dalga tüm topluma yayılmıştır. Anadolu'nun pek çok şehrinde sanayileşme ve modernleşmeyi destekleyen mekânların Cumhuriyetin kurulmasından sonra yaygınlık kazandığı, devlet merkezli sanayileşmenin gerçekleştiği şehirlerden biri de Mersin'dir.

1950'li yıllarda Mersin'de yapılan yatırımlarla şehrin fiziki, iktisadi ve sosyal olarak yenilenme sürecine girmesine katkı sağlayan ATAŞ "Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. sanayi yerleşkesidir. ATAŞ'ın kurulmasının takip eden yıllarda Anadolu Cam Sanayii, Gübre Fabrikası, Soda Sanayi gibi sanayileşme adımları yine Mersin bölgesinde konumlandırılmış, bölge sanayi bölgesi haline gelmiştir. ATAŞ, devletle özel sektörün ortak olarak yaptığı dönemin sanayi yerleşkelerinin genel özelliklerini yansıtacak biçimde planlanmış ve inşa edilmiş önemli örneklerden birisidir. ATAŞ Mersin'in ilk yapısal planı doğrultusunda, döneminin önemli büyük ölçekli kentsel üretim ve çalışma alanlarından birisi olarak kentin çeperinde, ulaşım ağlarına yakın, içinde yaşam alanlarını ve bunlara hizmet edecek sosyal tesisleri de içinde bulunduracak şekilde inşa edilmiştir. Tüm bu nedenlerle de, ATAŞ sadece bir sanayileşme adımı değil, aynı zamanda bir şehre modernleşmeyi taşıma adımı olarak değerlendirilmekte, sanayi-konut birlikteliğini sergileyerek modernleşmeyi destekleyen önemli örneklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Araştırmanın Amacı:

Araştırmada ATAŞ yerleşkesinin dönemin mimari özellikleriyle kıyaslanarak, dönemin mevcut inşaat faaliyetleriyle farklılıkları ortaya konacak, inşaat ve mimari alanındaki modernleşme sürecine katkısı ele alınmaktadır. Bu bağlamda ATAŞ yerleşkesinde bulunan lojmanlardaki konut tipleri incelenecek, rölöveleri çıkarılarak, belgelenecektir. Ayrıca 1930'lu yıllardan itibaren izlenen devlet politikası gereği, sanayi yerleşkelerine bağlı mekânsal ve sosyal modernleşmeyi amaçlayan yapılanma incelenecektir. Bu doğrultuda ATAŞ yerleşkesinin, şehrin modernleşme sürecine, mekânsal ve toplumsal değişimine etkilerinin ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır. Buna ilaveten, Cumhuriyet sonrası modernleşme yaklaşımına bağlı olarak Mersin'de devlet

tarafından desteklenen yabancı sermaye ile sanayi işletmeleri ve gelişen konut yerleşimlerinin, şehirleşme süreci üzerindeki etkilerini ortaya koymanın mümkün olacağı düşünülmektedir. Verilen bilgiler ışığında bu çalışma, Cumhuriyet'in ilanı ile ortaya çıkan sanayileşme ve modernleşme sürecinin bir yansıması olan ATAŞ yerleşkesini kapsamaktadır. Dönemin iyi örneklerinden birini oluşturan Mersin ili özelinde ATAŞ yerleşkesi, Türkiye'nin sanayi politikası çerçevesinde, dış kaynaklı sermaye ile teknoloji ihtiyacına bağlı olarak gerçekleştirilen bir rafineri yatırımı ve bu yatırımın eklentisini içermektedir.

ATAŞ yerleşkesi lojmanları 1950 sonrasında çalışanlar için inşa edilmiş konutlar olup, mimari nitelikleri, mekânsal kurguları ve içerikleri ile mekânsal ve sosyal olarak arzulan 'modern' yaşama dair bir değerlendirme yapma olanağı sunmaktadır. Söz konusu mekânsal okuma, şehircilik yaklaşımlarından, konutların birim mekânlarına ve kullanıcı deneyimine kadar detaylandırılarak ele alınacak, böylece mekânsal kurguları, şehircilik düzenlemeleri, taşıyıcı sistemleri gibi mimari nitelikleri ile mekânsal ve sosyal deneyimleri açısından kentte ve ülkede yarattıkları kırılma üzerine bir değerlendirme sunulması mümkün olmaktadır.

Araştırmada Seçilen Yöntem ve Gereçesi:

Çalışmada literatür taraması yanında belediye arşivleri incelenecek, mekan bağlamında alan araştırması bizzat yapılmıştır. Eski ATAŞ çalışanlarının, çalışırken veya lojmanlardaki konutları kullandıkları anlara ait görsel malzemeye ulaşılması çalışma kapsamında değerlendirilmektedir. Böylece çalışanlar, konutlar ve sosyal ortam hakkında bilgi üretilmesi amaçlanmaktadır.

Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinde, devlet tarafından desteklenen yabancı sermaye ile sanayi yerleşimleri ve şehirleşme arasında kurulan yakın ilişki, çalışmayı yönlendirmektedir.

Araştırma üç ana bölümden oluşmakta ve bu bölümlerde araştırma temellendirilerek, sonuca ulaştırılmaktadır.

Birinci bölümde, Cumhuriyet dönemi mimarlığı, gelişme evreleriyle birlikte ele alınmaktadır. Böylece toplum-mekân ilişkisi, modernleşme ve sanayileşme ilişkileri ortaya konarak, toplumsal değişimin mekânsal yansımaları ortaya konulmaktadır.

İkinci bölümde, ATAŞ Anadolu Tasfiyehanesinin Kuruluş Süreci ve ATAŞ lojman alanı ile bu alandaki yapılanma üzerinde durularak, sanayi yerleşkelerinin mekânsal-toplumsal etkileri ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

Üçüncü bölümde ATAŞ lojman yerleşkesinin geçmişteki ve mevcut durumu ele alınmaktadır. Bu bağlamda lojman alanlarının tipoloji, malzeme ve teknik, plan ve cephe tasarımları, röleleri detaylı bir şekilde incelenerek, dönemin mimari özellikleriyle karşılaştırılmaktadır. Mimari çizimler üzerinde öncelikle, konutları oluşturan mekânların büyüklükleri, tipolojileri ve mekânsal kurguları ele alınmaktadır. Böylece günlük yaşamın sürdürüldüğü oturma, yatma, yeme-içme, temizlenme gibi işlevsel ayrıştırılmış mekânlar üzerinden bir değerlendirme sunulmaktadır.

Araştırmayı Sınırlayan Koşullar:

Araştırma Mersin’de yer alan ATAŞ yerleşkesi ile sınırlandırılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARİSİ

Türkiye’de Cumhuriyet dönemi mimarlığı, Cumhuriyet devrimleri ile mimari üretim de, kamusal ve bireysel alanlarda ulusallaşma çağruları altında, toplumun çağdaş medeniyetler seviyesinde yaşaması için, yeniden kurgulanmıştır. Cumhuriyet dönemi mimarisi; ilgili dönemin sağladığı şartları ve bu şartlar doğrultusunda gelişme evrelerini içermektedir.

1. CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARLIĞI VE GELİŞME EVRELERİ

Cumhuriyet dönemi mimarlığı, toplumsal değişimle birlikte bir bütünlük içinde gerçekleşmiş ve birbirini bütünlük niteliktedir. Değişen toplumsal yapı, doğal olarak mimari yapıyı da etkilemiştir. Çalışmanın bu bölümünde Cumhuriyet dönemi mimarlığı ve bu dönemde mimarlık konusunda yaşanan gelişmeler ele alınmaktadır.

1.1.Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı

Batıda özellikle Bauhaus ve CIAM çerçevesinde gelişen ilerici düşünceler Türkiye’ye de ulaşmakta gecikmemiştir. 1930’larda kimi Türk mimarları çağcıl Uluslararası Üslup doğrultusunda yaklaşık on yıl süreyle kübizme ve betonarmeye dayalı yeni Batıcılık örnekleri vermişlerdir. Bu nedenle, modern mimarinin Türkiye’deki varlığı, bu mimarinin kaynağı olan Avrupa ülkelerindeki uygulamaların arka planından farklı bir içerik taşır. Modern mimari Türkiye’de, modern toplumun dönüşmesinin doğal bir sonucu değil, istenilen ama henüz gerçekleşmemiş bir modernliğin temsili olarak görülmelidir (Bozdoğan, 2002: 318).

Cumhuriyet Dönemi mimarlık tarihi okumaları çoğunlukla başkent Ankara üzerinden yapılmaktadır. Bu durum, Cumhuriyet’in modernleşme projesi çerçevesinde, yapılaşma etkinliklerinin de öncelikli olarak başkent Ankara’da başlaması ve burada yoğunlaşmasından kaynaklanır. Ancak, bu dönemin başkent dışında gerçekleştirilen

mimarlık örnekleri de, mimarlık tarihi okumalarını derinleştiren ve zenginleştiren ilginç veriler sağlamaktadır (Alpagut, 2009).

Ankara Sergievi (Şevki Balmumcu, 1933), İstanbul Üniversitesi Gözlemevi (Arif Hikmet Holtay, 1934), Florya Deniz Köşkü (Seyfi Arkan, 1934), Taksim Belediye Gazinosu ve başta Kadıköy Halkevi (Rüknettin Güney, 1938) şeklinde sayılabilecek örneklerle, Yalova Termal Oteli (Sedad H. Eldem, 1935-1938) Cumhuriyet döneminin bu dönemin önemli yapıları arasında yer almaktadır [1].

1.2.Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı Gelişme Evreleri

Cumhuriyet Dönemi mimarlığı çeşitli dönemlere ayrılarak incelenmektedir. Sözen, “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi (1908-1930)”, “Birinci Ulusal Mimarlık Dönemi sonrası gelişmeler (1930-1940)”, “İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi (1940-1950)” ve “İkinci Ulusal Mimarlık Dönemi sonrası gelişmeler” olmak üzere, süreci dört dönemde incelemiştir. 20. yüzyılın ikinci yarısını tek bir dönem olarak ele almakla birlikte, “1950-1960 arası” ve “1960 sonrası” olmak üzere bir ayırım yapan Sözen, 1950’li yılları Cumhuriyet Dönemi Mimarlığında tam bir dönüm noktası olarak görmektedir (Sözen, 1984). Bu bağlamda çalışmada Cumhuriyet dönemi mimarlığı gelişme evreleri; birinci ulusal mimarlık akımı, ikinci ulusal mimarlık akımı ve ikinci ulusal mimarlık akımı sonrası gelişmeler şeklinde üç grupta ele alınmaktadır.

1.2.1.Birinci Ulusal Mimarlık Akımı (1908-1930)

Osmanlı İmparatorluğu’nun gerek siyasal, gerek ekonomik açıdan zayıflamasıyla 19.yy.’ın son yıllarında gelişen milliyetçilik hareketleri, 1908’de de Meşrutiyet’in ilanı ile güçlenmiş, mimarlığı da etkisi altına almıştır. Ancak 1914 yılında I. Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle 1908-1918 dönemini ülke savaş yılları içinde geçirmiş, yapılaşma çok sınırlı gerçekleşebilmiştir. Sarayın toplumla olan kopukluğu, I. Dünya Savaşı’nın başlaması, padişahların kendi çıkarları uğruna ülkeyi yok saymaları, bir devrin sonunu hazırlamış, Mustafa Kemal ve arkadaşları yeni bir devletin temellerini oluşturmak için çalışmalarına başlamışlardır (Erbay, 2007: 28).

1908 tarihinde ilan edilen II. Meşrutiyet dönemiyle beraber milliyetçilik eğilimlerinin gelişmeye başlaması, mimarlık alanında da yeni arayışları gündeme getirmiştir. Özellikle mimar Kemalettin ve Vedat Bey'in öncülük ettiği bu dönemle birlikte Türk mimarlığının, "Neoklasik Türk Üslubu" ya da Milli Mimari Rönesans'ı adı verilen dönem başlamaktadır. Bulunduğu dönemde bu adlarla anılan I. Ulusal Mimarlık Akımı, 1970'ler sonrasında bu adla anılmaya başlanmıştır. Dönemin belirgin özelliği; ülke mimarlığını yabancı etkilerden arındırma amacıyla, klasik Osmanlı yapılarından aktarılan öğeler ve süslemelerle yüklü yeni bir mimarlık yaratma yöneliminin ortaya çıkarak, Türk milli üslubun yaratılmaya çalışılmasıdır [2].

Milliyetçilik ideallerinin etkili olduğu politik ve kültürel ortamın yönelimlerine paralel şekilde, bilhassa klasik Osmanlı mimarlığının biçimsel öğeleri, başta Ankara olmak üzere şehirlerde yeni yapılan kamu binalarında ve konutlarda kullanılmış, ancak yoğun olarak kamu binalarında kullanıldığı görülmektedir. Genellikle iki ya da üç katlı olan yapılarda kütleler, akademik mimarlık geleneğinin etkisi ile simetrik olarak düzenlenmiştir. Osmanlı mimarlığına özgü kemer, sütun, kubbe, sütun çıkma, mukarnaslı başlık, çini kaplamalar gibi kimi mimari öğeler bu dönemin kamu ve konut yapılarında kullanılan biçimci özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Alpagut, 2009: 15).

Ancak, 1920'lerin sonlarından başlayarak Türk mimarlık ortamında "Uluslararası Üslup" ya da "Modern Mimari" olarak tanımlanan ve yabancı mimarlar tarafından Türkiye'ye getirilen yeni bir anlayışın etkili olduğu görülmektedir. Türk mimarlığındaki bu üslupsal değişimde bazı kırılma noktaları belirlemek mümkündür. Bu dönemde, Birinci Ulusal Mimarlık anlayışının önde gelen temsilcilerinden Guilio Mongeri ve Vedat Bey, Sanayi Nefise Mektebi'ndeki görevlerinden ayrılmak zorunda kalmışlardır (Şengün, 1999: 18).

Dönemin mimarlarından mimar Kemalettin, İstanbul'da: Vakıf Hanı'nı, Bostancı ve Bebek Camileri ile Tarlabası'ndaki Kemer Hatun Camisi'ni, Eyüp'te 5. Mehmet Türbesi ile Şişli Hürriyet Tepesi'nde Mahmut Şevket Paşa'nın açık türbesini, Lâleli Tayyare apartmanlarını, bugünkü adıyla Merit Antik Oteli inşa etmiştir. Ankara'da ise: Devlet Demir Yolları Merkez Binası ile Gazi Terbiye Enstitüsü'nü yapmıştır. Mimar Vedat'ın en önemli yapıtları ise; Sirkeci'deki Büyük Postane, Karaköy'de bugünkü Denizcilik

İşletmeleri binası, Nişantaşı'ndaki kendi evi, Haydarpaşa Vapur İskelesi ve başladığı fakat bitiremediği Ankara Palas şeklinde sıralanabilir. Arif Hikmet Bey, Ankara Türk Ocağı (Bugünkü Devlet Resim ve Heykel Müzesi 1927-1930) ile Etnografya Müzesi (1925-1928) ve eski Hariciye Vekâleti binalarını inşa ederken; Mongeri'nin inşa ettiği binalar; Ankara Ulus'ta yer alan Ziraat Bankası Genel Müdürlüğü (1926) ve Osmanlı Bankası (1926), İş Bankası (1928) ve İnhisarlar Baş Müdürlüğü (1928) şeklinde sıralamak mümkündür. [2]

Diğer yandan, dönemin Maarif Vekâleti bünyesinde oluşturulan mimari büronun yönetimine İsviçreli Mimar Ernst Arnold Egli getirilmiştir. Yine aynı tarihlerde Le Corbusier'nin 1926 yılında belirlediği “Uluslararası Üslubun Beş Noktası”nı, yani “zeminden kolonlarla kurtarılmış plan, düz çatı kullanımı, zemin katın serbest tasarımı, yatay bant pencere ve cephenin serbest tasarım ilkeleri” ilk olarak 1934 yılında belediye mimarlarından Samih Saim tarafından “Mimar” dergisinde tanıtılmıştır. 1930'larda Türkiye'ye geldiğinde “Yeni Mimari” olarak adlandırılan modern mimarlık anlayışı, Avrupa'da “Uluslararası Üslup” adı altında kabul görmüştür (Alpagut, 2009: 15).

Birinci Ulusal Mimarlık, yeni teknolojiye ayak uydurmaktan ve çağın ihtiyaçlarına yanıt vermekten uzak, seçmeci, biçimsel, duygusal, akademik bir akım olarak kalmıştır [2].

1.2.2.İkinci Ulusal Mimarlık Akımı (1931-1950)

Dünya mimarlığındaki olumlu gelişmelere ayak uyduran bu dönemden sonra, başta 1927'den beri süregelen yabancı mimar egemenliğine tepki olarak doğan öze dönme çabalarının yanı sıra İtalya'daki faşist, Almanya'daki nasyonal sosyalist ortamın ve totaliter düşüncelerin etkileriyle de beslenen Millî Mimari akımı başlamaktadır. Bu akım, romantik bir yaklaşımla, yeni bir ulusal mimarlık yaratmak amacına yönelerek 1939-50 yılları arasında Türk mimarlığını etkisi altında tutacaktır. Önceleri Millî Mimari, sonraları İkinci Ulusal Mimarlık adıyla anılan akım yerel, ulusal mimarlık öğelerinin bulunup kullanılmasına dayanan bir üslup araştırması niteliğindedir. Sedad H. Eldem'in Güzel Sanatlar Akademisi içinde kurup yürüttüğü Millî Mimari Semineri adlı çalışmalarda özellikle geleneksel Türk sivil mimarlığı üzerinde yoğunlaşan çalışmaların bu akımın düşünce temelini oluşturulmasında önemli etkileri olmuştur. Bu akımda o dönemde

Rusya, Almanya, İtalya gibi ülkelerdeki siyasal baskı rejimlerinde tutunmaya başlayan seçmecilik anlayışının da payı vardır. Ayrıca Mimar Kemalettin ve Vedat Bey'lerin tam sönmemiş etkileri de bu eğilimin başka bir güç ve esin kaynağı olmuştur. Ancak bu kez seçmecilik, Birinci Ulusal Mimarlık'taki gibi dinsel yapılardan alınan öğelerle değil, geçmişteki sivil yapılardan alınan öğelerden yararlanılarak daha sade şekilde uygulanmıştır. Özü biçim aktarmaya dayanan, simetriye önem veren, taş kaplama cepheler ve anıtsal bir anlatımla belirlenen bu deneme 1950'li yıllara değin sürmüş, dönemin yepyeni teknolojisine ve gereksinmelerine kısacası, çağdaş mimarlık anlayışına ayak uyduramayarak sona ermiştir.

Söz konusu dönemin dikkat çeken örneklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- 1939 Uluslararası New York Sergisi'ndeki Türkiye Pavyonu (Sedad H. Eldem),
- Anıtkabir (Emin Onat, Orhan Arda, yarışma, 1942),
- İstanbul Üniversitesi Fen ve Edebiyat Fakültesi binaları ile Ankara Üniversitesi Fen Fakültesi (E. Onat, Sedad H. Eldem, 1943),
- Çanakkale Zafer Anıtı (Doğan Erginbaş, İsmail Utkular, yarışma 1944),
- İstanbul Radyoevi (İsmail Utkular, Doğan Erginbaş, Ömer Günay, yarışma 1945),
- Şişli Camisi (Vasfi Egeli, 1945-49),
- İstanbul Spor ve Sergi Sarayı...

İkinci Ulusal Mimarlıktaki çözülme 1948'de İstanbul Adalet Sarayı için açılan üçüncü yarışmada S. H. Eldem ile E. Onat'ın ortaklaşa düzenledikleri rasyonel nitelikteki projenin birinci seçilmesiyle başlamış, akım, 1952'deki İstanbul Belediye Sarayı yarışmasıyla kesin olarak son bulmuştur [3].

1940'dan 1950'ye kadar 10 yıl kadar süren 2. Ulusal Mimarlık Üslubu, özellikle kaynağını geleneksel Türk sivil mimarisinden alan bir anlayışı yansıtır niteliktedir. Bu dönem Paul Bonatz, Sedat Hakkı Eldem, Emin Onat, Orhan Arda, Doğan Erginbaş gibi mimarlarla temsil edildiği görülmektedir (Giray, 2009: 2).

1.2.3. İkinci Ulusal Mimarlık Akımı sonrası gelişmeler (1950-1960)

1950'lere gelindiğinde Türk mimarlığı, Avrupa ve ABD'de giderek yaygınlaşan Modern Mimarlık'ın etkisi altında rasyonalizme yönelerek ürünler verecektir. İkinci Dünya

Savaşı sonuçlanmış, Türkiye siyasal ve kültürel olarak Batıya iyice yakınlık duymaya başlamıştır.

Dönemin tipik örneklerini;

- İstanbul Belediye Sarayı (Nevzat Erol, yarışma, 1952),
- İstanbul Hilton Oteli (SOM ve Sedad H. Eldem, 1953),
- Büyükkada Anadolu Kulübü (Turgut Cansever, Abdurrahman Hancı, 1953),
- Sakarya Hükümet Konağı (Enis Kortan, Nişan Yaubyan, 1956),
- Brüksel Dünya Sergisindeki Türkiye Pavyonu (Muhlis Türkmen, Utarit İzgi, Hamdi Şensoy, İlhan Türegün, 1958),
- DSİ Genel Müdürlüğü (Enver Tokay, Behruz Çinici, Teoman Doruk, 1959),
- İstanbul'da Tekel Genel Müdürlüğü (İlhan Tayman, Yılmaz Sanlı, 1959),
- Kızılay-Emek gökdeleni (Enver Tokay, 1959) şeklinde sıralamak mümkündür.

1950'ler, Türk mimarlığının, teknolojik, ekonomik, sosyal, çevresel verilere bakmaksızın daha çok, dış yayın ve etkilerle beslendiği evrenselci, rasyonalist bir dönemdir. İleriki yıllarda geometrik pürizmden organimsi çalışmalara değin bütün girişimler çoğu kez yine Batılı kalıplara uygun olarak denenmiştir. Bu yoldan Rohe, Wright, Aalto, Le Corbusier, Niemeyer, Scharoun gibi dünyaca ünlü mimarların düşünce ve yapıtları yayımlar yoluyla Türk mimarlarını geniş ölçüde etkilemişlerdir. Yabancı yayımların yanı sıra gelişen yerli yayımlar, özellikle de dergiler yoluyla, Türkiye'de 1960'tan sonraki düşünsel patlamaya da paralel olarak bir tartışma ortamı doğmuştur; ancak, tasarım ve uygulamalarda özgün kimlik ve yerel-çevresel değerlere önem veren denemelerden daha çok, Batı kaynaklı akımlara uygun yaklaşımlar görülmüştür. Modern mimarlık görünüm olarak Türkiye'ye gelmişti, ama teknolojik altyapı henüz bulunmamaktaydı [4].

1960'lar rasyonalizmden uzaklaşma, gevşeme, parçalı form arayışları dönemi olmuştur. 1960-70 döneminin dikkate değer yapıları arasında;

- İstanbul Vakıflar Oteli (Bugünkü Ceylan Intercontinental, AHE, 1959),
- İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (Doğan Tekeli, Sami Sisa, Metin Hepgüler, 1959),
- Büyük Ankara Oteli (Marc Saugey, Yüksel Okan, 1960),

- ODTÜ Kampüsü (Behruz Çinici-Altuğ Çinici, 1961),
- SSK Zeyrek Tesisleri (Sedad H. Eldem, 1963),
- Ankara MSB Tandoğan Öğrenci Yurdu (Şevki Vanlı, Ersen Gömleksizoğlu, 1966),
- Türk Tarih Kurumu (Turgut Cansever, Ertur Yener, 1967) sayılabilir.

Bu dönemde Modern Mimarlığı yerel verilerle bağdaştırma yolunda rasyonalizm arayışları yoğunlaşmıştır [5].

1970'lerden başlayarak, modern sonrası ve dış etkilere dayalı çoğulculuk (plüralizm) örneklerinin yaygınlaştığı görülür. 1970'lerde Batı'da yaygınlaşan Postmodernizm, 1980 ile 1990 arasında Türkiye'de de alıcı bulabilmiştir. Geç Modernizm, Postmodernizm, Dekonstrüktivizm gibi Batı kökenli akımlar doğrultusunda yapılar gerçekleştiren mimarlar olmuştur. Genelde, tek tek başarılı birçok yapıya karşın Türkiye'nin ekonomik ve sosyal çalkantıları nedeniyle çağdaş Türk mimarlığı, toplumun düzensiz hızlı gelişiminden ve bunun sonucu olan kültürel çözülmeden olumsuz etkilenmiştir. Gecikmiş endüstri devrimi ve aşırı hızlı nüfus artışı; düzensiz, plansız, yoğun, anarşik kentleşme ile toplumsal sıçramaları birlikte getirmiştir. Ortaya çıkan büyük konut açığı, gerekli ekonomik ve yönetsel önlemlerin alınmaması nedeniyle, yapsat düzeni, kalfa yapıları, kaçak yapılar ve gecekonduyla yeni, fakat anarşik bir anonim mimarlık yaratmıştır. Politik ödünlere yozlaştırılan kent toprağı kullanımı ve sürüp giden arsa spekülasyonu, çevre değerleri ile kent bütünlüğünün korunması ile yapılar arası ilişkilerin düzenlenmesi olanaklarını ortadan kaldırmıştır. Böylece şehirlerimizin görünümü, kimlik ve kişilikten yoksun anarşik yapılaşma örnekleriyle belirlenirken bireysel iyi örnekler şehirlerin bu kaotik dokusu ve görünümü içinde değer kaybına uğramıştır.

Son yıllarda, erken küreselleşmenin olumsuz etkileriyle mimarlık, dış ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de etik değerlerin aşınımına uğraması nedeniyle başta turizm yapıları olmak üzere pek çok alanda her şeyin bilinçli-bilinçsiz denendiğı bir kargaşaya sürüklenmiştir. Bu tutarsızlıkta malsahiplerinin görgü ve kültür düzeylerinin önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Büyük projelerin yapımında ise malsahipleri ve işverenler basit konutlardan, önemli komplekslere değin tasarım işlerinde tercihlerini çoğu kez sıradan yabancı mimarlar lehine kullanmaya başlamışlardır. Genelde, ülke çapında yaygınlık kazanan kültürel yozlaşma, ülke mimarlık sanatının kendisini göstermesinin önündeki en

önemli engel olarak durmaktadır [6]. 1950’li yıllarda mimarlık faaliyetlerinde Le Corbusier, Mies Van Der Rohe gibi mimarların ilkelerinin uygulandığı rasyonel-pürist anlayış egemendir. Düzgün, klasik, geometrik biçimler ve mükemmel oranlar elde etmek gibi özellikleri sıralanabilen rasyonel mimarinin etkileri 1950’lerden sonra da günümüze kadar etkinliğini sürdürmüştür (Giray, 2009: 2).

İKİNCİ BÖLÜM

SANAYİ YERLEŞKELERİNİN MEKÂNSAL-TOPLUMSAL ETKİLERİ: ATAŞ SANAYİ YERLEŞKESİ

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Ataş Anadolu Tasfiyehanesinin kuruluşuna imkân sağlayan petrol kanununda gerçekleştirilen değişiklikten hareketle tasfiyehanenin kuruluş süreci üzerinde duruldu. Sonrasında Ataş lojman alanı ve yapılanma şekli ayrıntılarıyla ortaya konarak, sanayi yerleşkelerinin yapısal ve toplumsal değişim üzerindeki etkisi Nazilli basma, Sümerbank İzmir yerleşkeleri önemli örnekler olarak görüldüğünden sözü edilen yerleşkelerle Ataş lojman alanı ve yapılanma şeklinin kıyaslanması yoluna gidildi.

2. ATAŞ YERLEŞKESİ ve SANAYİ YERLEŞKELERİNİN MEKÂNSAL-TOPLUMSAL ETKİLERİ

Ataş Anadolu Tasfiyehanesinin kuruluş sürecinin açıklanması yanında Ataş yerleşkesinin yapılanma şekli üzerinde durulacak ve yerleşkede kullanılan malzeme ve teknik üzerinde durulmaktadır. Bu temel bilgilerden yola çıkılarak sanayi yerleşkelerinin modernleşme yolunda topluma katkıları ele alınarak, mekânsal değişimin toplumsal değişimi nasıl tetiklediği gözler önüne serilmektedir.

2.1. Ataş Anadolu Tasfiyehanesi Kuruluş Süreci

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra petrol konusu önemine uygun olarak ele alınmıştır. Romanya petrol kanunu esas alınarak hazırlanan 792 sayılı Petrol Kanunu, 1954 yılına kadar Türkiye’de petrol arama faaliyetlerini düzenlemiştir. 24 Mart 1926 tarihli bu kanun petrol arama hakkını devlete vermiştir. Birçok yönüyle yetersiz olan bu kanun petrol aramasına yönelik arama, işletme ile ilgili birçok konuyu hükme bağlamazken, petrolün nakli, arıtması gibi konuları da düzenlememiştir. Bu kanunda petrol aramaları yabancı sermayeye kapalıdır (Tanrıseven, 2005: 36). Bu yaklaşımla 1935’e kadar petrol arama faaliyetleri Tekirdağ - Adana - İskenderun – Gaziantep - Mardin ve Siirt illerinde gerçekleştirilmiştir (Binici, 1971: 6).

20.06.1935 tarih, 2804 sayılı Kanun ile Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü (MTA) kurulmuş, MTA'ya bağlı bir birim, petrol arama işlerini üstlenmiştir (Kayıkçı, 2013: 6). 1950'lere gelindiğinde, her ne kadar Raman dağında petrol bulunsa da, petrol arama çalışmalarının maliyetinin yüksek oluşunun yanı sıra Türkiye'de yeterli teknolojik birikim ve teknik eleman olmaması nedeniyle, MTA Enstitüsü bünyesinde yürütülen petrol arama ve işletme çalışmalarında önemli bir gelişme kaydedilememiştir (Tanrıseven, 2005: 37).

Bu bağlamda 1954 sonrasında petrol faaliyetlerinde geniş bir serbestlik sağlandığı görülmektedir. 6326 sayılı Petrol Kanunu, 1954 tarihinde Amerikan petrol şirketlerinin avukatı Max Ball'e hazırlatılan bir tasarruğun kanunlaşması sonucu ortaya çıkmıştır. (Kayıkçı, 2017: 6). Bu kanun ile "izlenen petrol politikasında yeni bir dönem başlamış" ve bu yasa ile aramaların yerli ve yabancı özel girişim eli ve yatırımlarıyla geliştirilip yapılması öngörülmüştür (Tanrıseven, 2005: 43).

29.05.1957 tarih ve 6987 sayılı Kanun26 ile petrol hakkı sahibi olan kişilerin sadece Türkiye'de çıkarılan petrol için değil, ithal edilen petrol için de faaliyette bulunmalarına olanak tanınmıştır. Söz konusu Kanunun amaç maddesinde yapılan düzenleme ile petrol şirketleri Türkiye'de rafineri kurma hakkını elde etmiştir. Hatta bununla da yetinilmeyerek 6987 sayılı kanunun 12. maddesinin 2. fıkrası ile petrol hakkı sahibinin faaliyeti için gerekli olan petrolü, gümrük ve diğer ithal vergi ve resimlerinden muaf olarak ithal edebilmelerine izin verilmiştir (Kayıkçı, 2013: 7).

Petrol konusunda yapılan bu düzenleme ile yabancı petrol şirketlerinin, petrol arama faaliyetlerine ilaveten, arıtma ve rafinaja başlamaları için kolaylıklar tesis edilmiştir. Bu düzenlemenin etkisiyle yabancı şirketlere ait Mersin (ATAŞ) Rafinerisi kurulmuştur (Tanrıseven, 2005: 68).

Hukuki çerçevenin çizilmesi amacıyla Hariciye Vekâleti Umum Müdürlüğü, 22 Ekim 1956 Muvakkat Prose Verbal, 14 Aralık 1956'da Tamamlayıcı Prose Verbal, 29 Mart 1957'de de Nihai Prose Verbal çalışmalarını gerçekleştirmiştir. ATAŞ Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. 1958 yılında T.C. Hükümeti ile o yıllarda Türkiye'de petrol ürünleri pazarlaması yapan yabancı şirketler arasında yapılan özel bir anlaşma ile rafineri olarak kurulmuş ve 30 Nisan 1962'de işletmeye alınmıştır.

Mimari ve mühendislik hizmetleri; Dünya genelinde 1960-1970 arasında hâkim olan uluslararası rasyonel mimarlık akımının etkilerini yansıtan ATAŞ yerleşkesinin proje müellifi, Mimar Forrin Endak'dır. Hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır. O dönemde şantiye şefi inşaat mühendisi ise, Bülent Celal OKTAY'dır (Şekil 2.1.). [7]. Yerleşkede bulunan yapılarda kullanılan malzemelerin yurt dışından özellikle İngiltere'den ithal malzemelerden oluşması, kuruluştan itibaren ilk yıllarda lojmanların inşasında kullanılan işçi ve teknik elemanların pek çoğunun yabancı personelden oluştuğu düşüncesini doğurmaktadır (Bozkurt ve diğerleri, 2013: 7).

Şekil 2.1. Ataş'ın kuruluş yılları [7].

Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş İstanbul Ticaret Sicil Memurluğun'da 68009/2029 sicil numarası ile 18 Şubat 1958 yılında kurulmuştur. Kurucu ortakları; Mobil Exploration Mediterranean Inc, Mobil Overseas Oil Co. Ltd, California Texas Corporation, N.V. De Bataafsche Petroleum Maatschappij, N.V. Nederlandse Internationale Industrie en Handel Maatschappij, The British Petroleum Co.Ltd. Kenilworth Oil Co.Ltd.'dir. Yine aynı yıl içerisinde, ortaklarıyla T.C. Hükümeti arasında imzalanan anlaşmaya istinaden Mersin'de petrol rafinerisi kurulması kararı alınmıştır. 1960 yılında temeli atılan rafineri, iki yıl süren inşaat ve montaj çalışmaları sonunda 30 Nisan 1962 günü rafinaj faaliyetine başlamıştır.

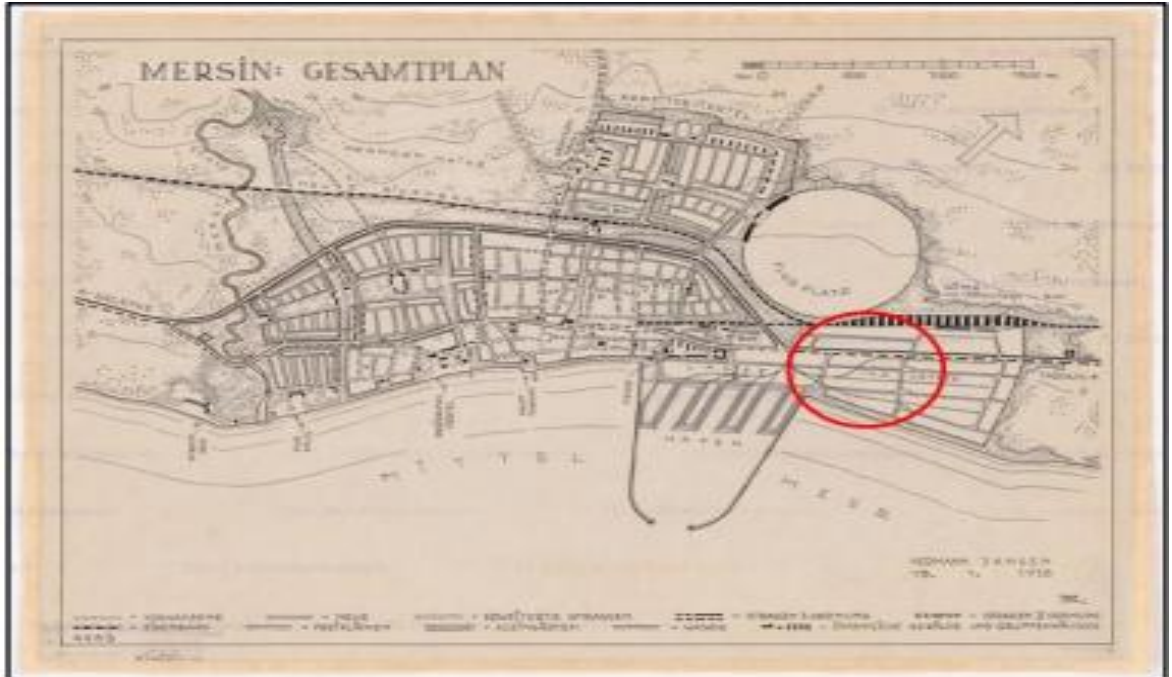
1962 yılında yapılan olağan yönetim kurulu toplantısında şirketin tüzel kişi unvanı, “ATAŞ” eklenerek halen kullanmakta olduğumuz ATAŞ, Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş. olmuştur. 2001 yılı itibarı ile Mobil, Ataş hissesini BP ‘ye devretmiştir. Şirketin ortaklık dağılımı; BP % 68, Shell % 27 ve Turcas Petrol A.Ş. % 5’dir (Urul, 2012: 3).

ATAŞ, 7 Haziran 2004 itibari ile rafinaj faaliyetine son vererek, bu tarihten itibaren petrol ürünleri depolama tesisi olarak faaliyetine devam etmektedir. Depolanan ürünler benzin, motorin ve fuel-oil’dir. ATAŞ, BP, Shell ve Turcas Petrol A.Ş.’nin ortaklığı olan bir kuruluştur [7].

Mevcut faaliyetlerini 18 Ekim 2038 yılına dek sürdürme hakkı olan kuruluşun 80 yıl olan hak süresi yukarıda belirtilen tarihte son bulacaktır.

2.2. Genel Olarak Ataş Lojman Alanı Ve Yapılanması

ATAŞ lojman alanı yani ATAŞ yerleşkesi, Mersin kent merkezinin 7-8 km kadar doğu kesiminde, Karaduvar Mahallesi hudutları içinde yer almaktadır (Şekil 2.2.). Sahil şeridinin 2,5 km iç kesiminde ve kuzeyde Çay Mahallesi’ne bitişik vaziyette, Takran mevkiinde konumlanmıştır (Şekil 2.3.).

Şekil 2.2. 1938 tarihli Jansen Mersin planı ve Ataş tesislerinin yer seçtiği sanayi gelişme bölgesi (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 3).

Şekil 2.3. Ataş yerleşkesi alan kullanımı (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 4).

Şekil 2.4. Ataş lojman alanı hava fotoğrafı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Cumhuriyet Bulvarı (D400 Adana-Mersin otoyolu) üzerinden ulaşılan, 26 hektarlık düzlük bir alan üzerinde yayılan ATAŞ lojman yerleşkesi, orta da doğu-batı doğrultusunda

uzanan 26 hektarlık, çok kenarlı düzensiz bir plan sergileyen yerleşke, ortasından geçen su kanalı ile kuzey ve güneyde olmak üzere iki yapı adasına ayrılmıştır (Şekil 2.4., Şekil 2.5.).

Şekil 2.5. Ataş lojman yerleşkesi birimler ve yerleşme düzeni (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 4).

Yerleşkede konut olarak kullanılan lojman binaları ve bu konutlarda yaşayanlar tarafından kullanılacak sosyal tesisler yer almaktadır. Kuzey bölümde 18 lojman yapısı ve sosyal tesis binaları, güney kısmında ise 20 lojman binası, hastane, emniyet binası, itfaiye garajı, berber, bakkal, kasap ve bahçe bakım atölyesi bulunmaktadır. Dönemin diğer birçok sanayi yerleşkesine benzer şekilde farklı konut biçimlerini barındırmaktadır. Genel müdür ve rafineri müdürü için müstakil konutlar ve çalışanlar için 2 - 3 katlı apartmanlarda bulunan farklı plan tiplerinde daireler yer almaktadır. Yerleşim planı düşük yoğunluktur ve yapılar bitişik, ikiz nizamda doğu - batı güzergâhında konumlanmıştır (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 4). (Şekil 2.6.)

Şekil 2.6. Ataş Yerleşkesi yapı örnekleri (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 5).

Ataş Lojmanları'nın ada içi taşıt yolları, belirli alanlarda açılan otopark cepleri ve yapı birimleri arasındaki özenli peyzaj düzenlemesiyle birlikte bir tür bahçe - kent anlayışını yansıttığı dikkat çekmektedir. 1950 - 60 dönemi Türkiye'sinin mimari belleği için önemli özelliklere sahip olan lojman ve sosyal tesisler dünya genelinde II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen rasyonel - işlevsel mimarlık akımının temsilcisidir. (Sarıkaya Levent ve Özel, 2015: 4).

2.2.1. Ataş lojman alanında kullanılan malzeme ve teknik

Ataş yerleşkesinde kullanılan malzeme ve teknik ile ilgili olarak aşağıdaki tespitler yapılmaktadır (Bozkurt ve diğerleri, 2013: 11):

- Yapılar betonarme karkas sistemiyle inşa edilmiştir.
- Döşemelerde asmolen tarzı uygulamalar kullanılmıştır (Şekil 2.10).
- Isı, su ve elektrik tesisatları (Şekil 2.9.) asma tavanlarla kaplanmıştır.

- Asma tavan uygulamalarında asbestli yalıtım malzemeleri kullanılmıştır (Şekil 2.12.). Bu malzemenin yakın tarihlerde sökümü nedeniyle mekânlarda büyük çaplı tahribat olduğu tespit edilmiştir.
- Doğramalarda ahşap kullanıldığı görülmekte, özellikle kapı ve pencerelerde 1960'lı yıllarda rastlanmayan tipte sürme-akordeon tipi çift kayıt sistemi dikkat çekmektedir (Şekil 2.16.).
- Kapı ve pencerelerdeki madeni aksamların tamamı ithal malzemedir.
- Konutların giriş kapılarının üzerinde alüminyumdan yapılmış posta ve gazete gözleri yer almaktadır.
- Zemin kaplamasında açık renkte karo mozaik kullanılmıştır (Şekil 2.7.).
- Banyo ve tuvaletlerde ithal vitrifiye malzeme kullanılmakla birlikte alafranga tuvaletlerde gömme rezervuar kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.15).
- Konutlardaki ısıtma sistemi rafineri merkezlidir ve kızgın buhar şebekesiyle sağlanmıştır (Şekil 2.8.).
- Konut içinde ankastre ısıtma kanalları bulunmakta ve ısı sirkülasyonunda Amerikan (Westinghouse marka) fan sistemlerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir (Şekil 2.11.).
- Giriş aksında yer alan merdivenkovalarına ait konsol çıkmalı ışıklık düzenlemeleri bulunmaktadır.
- Giriş cephelerine açılan, ıslak hacimlere ait havalandırma pencereleri önünde geometrik (saturançili) ızgara dekorlu, prekast paneller yer almaktadır. Bazı lojmanların kuzeye bakan mutfak balkonları önünde de prekast panellerin kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.17. ve Şekil 2.18.).
- Yapıların üst örtüleri, Marsilya kiremitli kırma-beşik çatılardan oluşmaktadır (Şekil 2.17. ve Şekil 2.18.)
- Sosyal tesisler arasında yer alan bar yapısının da, ahşap malzemenin özellikle bar bölümünde, tavanda ve pencere pervazlarında kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.12.).

- Bar kısmında kullanılan pencere yapısı da sütunlar halinde boydan boya olduğu ve renkli cam kullanıldığı, üç bölümlü olarak tasarlanan camların en üst bölümünün açılma özelliği taşıdığı dikkat çekmektedir (Şekil 2.13.).
- Sosyal tesislerden sinema salonunda kullanılan çatı tipinin içten görünümü belirgin olarak görülmekte, duvardan gelen çıkmalarla desteklenen ortadaki asma tavan ahşap malzemedен oluşmakta ve ışıklandırma ile ilgili detaylar yer almaktadır (Şekil 2.14.).
- Sosyal tesisler arasında yer alan olimpik yüzme havuzunda seramik kullanılmamıştır (2.19.).

Şekil 2.7. Ataş lojmanları duvar seramiği (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.8. Ataş lojmanları merkezi ısıtma sistemi (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.9. Ataş lojmanları elektrik prizi (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.10. Ataş lojmanları döşeme detayı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.11. Amerikan (Westinghouse Marka) fan sistemi (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.12. Ataş lojmanları bar kısmı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.13. Ataş lojmanları bar kısmı pencere detayları (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.14. Ataş lojmanları sosyal tesis sinema salonu tavan detayı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.15. Ataş lojmanları gömme rezervuar detayı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.16. Ataş lojmanları sürme-akordeon tipi çift kayıt sistemli pencere kapı detayı (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.17. Ataş lojmanları konut cephe görünüş (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.18. Ataş lojmanları sosyal tesis dış cephe görünüş (Akdeniz Belediye arşivinden)

Şekil 2.19. Ataş lojmanları olimpik yüzme havuzu (Akdeniz Belediye arşivinden)

2.3. Sanayi Yerleşkelerinin Mekânsal-Toplumsal Etkileri

Türkiye Cumhuriyeti idarecileri, iktisadi kalkınmanın ancak sanayileşmeyle sağlanabileceğinin bilinci içinde hareket etmişlerdir. Özel sektörün sanayileşmeyi gerçekleştirecek maddi yeterliliğe sahip olmaması nedeniyle, 1930 yılından sonra ekonomide devletçilik ilkesi uygulanmaya başlanmıştır (Övgün, 2009: 34). Sovyet uzmanlara, kurulması gerekli sanayi tesisleri ve düşünülen kuruluş yerleri hakkında 1932 yılında bir rapor hazırlanmıştır. Bu rapor doğrultusunda bir proje ve uygulama merkezi olarak 1933 yılında “Sümerbank” kurulmuştur. Sümerbank’ın kurulması ile Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın hazırlık çalışmaları başlamıştır. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı 1934 yılından itibaren uygulamaya konulmuş, planda öngörülen Konya Ereğlisi, Nazilli, Kayseri ve Malatya’da dokuma ve iplik gibi sanayi tesislerinin tamamı, ayrıca pek çok merkezde şeker fabrikaları beş yıl gibi kısa bir zamanda tamamlanarak işletmeye açılmıştır. Ancak Karabük Demir Çelik Fabrikasının kurulması 1938 yılını bulmuştur. (Soylu ve Yaktı, 2012: 371-374).

Cumhuriyetle ortaya çıkan bu sanayileşme olgusu, sadece ekonomiyi değil, mekânsal ve toplumsal yaşamı da doğrudan etkileyen bir unsur olmuştur. Fabrikanın inşasından faaliyete geçmesine kadar uzanan süreçte bile, çalışan mühendis ve işçilerin barınma sorunu bu değişimi açıklar niteliktedir. 13 haneli bir mahallenin Karabük ilini oluşturma süreci fabrikanın inşasıyla başlamıştır. Sanayileşme ile yaşanacak kentleşme önceden tahmin edildiğinden, Kapullu Köyü arazilerinin bir bölümü, fabrikada çalışacakların barınma sorununu çözmek amacıyla 1936 yılından itibaren kamulaştırılmaya başlanmıştır. Yenişehir adı verilen bu alanda fabrikanın memur, teknisyen, mühendis ve işçileri için modern bir mahallenin kurulması kararlaştırılmıştır. Yenişehir adlı bu mahallenin planı, 1938 yılında tanınmış Fransız Mimar Şehirci Henri Prost’a hazırlanmıştır (Çabuk, Demir ve Gökyer, 2016: 22).

Türkiye’de Cumhuriyet dönemiyle ortaya çıkan sanayileşme, sadece mekânsal anlamda bir değişime yol açmamış, aynı zamanda toplumsal bir değişimi de beraberinde getirmiştir. Çalışmanın bu bölümünde sanayileşme ile mekânsal-toplumsal değişim etkileşimi üzerinde durulacaktır.

2.3.1. Mekânsal değişim

Cumhuriyetle birlikte sağlanmak istenen modernleşmenin bir çırpıda kendiliğinden olması pek de mümkün değildir. Bu amaçla modernleşme bir devlet politikası olarak görülmüş ve bu bağlamda kamusal mekânların mimarlık pratiğinden hareketle tümüyle dönüştürülmesi yoluna gidilmiştir. Bu bağlamda erken Cumhuriyet döneminde (1923-1950), yeni rejimin iktisadi, sınai ve kültürel kalkınma projesinin bir açılımı olarak, “devletçi” anlayış doğrultusunda çok sayıda öncü kamusal mekân modeli geliştirilmiştir. Yeni devlet düzenine hizmet veren kamu yapılarının, kültürel gelişim ve eğitimi hedefleyen halkevlerinin ve köy enstitülerinin yanında Cumhuriyet sanayileşmesinin belkemiğini oluşturan Sümerbank, Etibank gibi Kamu İktisadi Teşekkülleri de (KİT) bu yeni kamusal mimari modeller içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Üretim, sosyalleşme, eğitim, ikamet, rekreasyon mekânların bir arada içeren bu devlet yerleşkeleri, Cumhuriyet modernleşmesinin temel kriterlerini –akılcı, işlevsel, seküler, devletçi- yansıtan ve bu anlamda öngörülen yeni, modern yaşam anlayışının birebir deneyimlenerek öğretildiği prototiplerdir. Aynı zamanda bu yerleşkeler günümüz endüstriyel mirasının da fonksiyonel ve mekânsal bağlamda öncü örnekleridir (Arıtan ve Sayar, 2009: 20).

Evin ve yuvanın anlamı kişinin içinde bulunduğu toplumdan topluma, kültürden kültüre farklılık göstermektedir. Bir evi yuvaya dönüştüren pek çok kültürel, davranışsal ve çevresel unsur bulunmaktadır. Bu sebeple, barınma kavramı fiziksel çevreyi baz alan çevresel psikoloji bağlamında değerlendirilmektedir. Kişi içinde bulunduğu çevreden etkilenip özümseyerek, çevrenin yeniden şekillenmesinde etkili olmaktadır (Akgül, 2006: 68).

Evlerin oluşturduğu sokaklarda evler, genellikle sokağa dik çıkmalar yapmaktadır. Bu çıkmalar sokağın monotonluğunu yer yer kırarak bazen daha dar, bazen de daha geniş bir hale girmesini sağlamaktadır. Bu daralma ve genişlemeler eve sağlanan ışık miktarını değiştirmektedir. Dini inançlar yönünden kullanılan kafesler, zemin kat ve birinci katta farklı malzeme kullanımı ile meydana gelen ahenk, kapı ve pencere gibi açılmaların kendi aralarında ve binanın tümü ile olan oranı, yan yana duran evlerin yüksekliklerindeki farklılıklar, farklı seviyelerdeki çıkmalar Türk sokağına dinamizm kazandıran öğeler olmuşlardır. (Baran ve Yıldırım, 2008:226)

Konuya Osmanlı Türkiye'sindeki konut tipolojileri ve barınma kültürü açısından bakıldığında, Uğur Tanyeli'nin (1996) konuya getirdiği açılımın, Osmanlı metropolündeki marjinal tutulan konut türü ile ilişkisi kolayca kurulabilir. On beşinci yüzyılda 'hücerat' (hücreler) denilen tek oda konut biriminin dışında, toplam konut stokunun % 37'si tek odalıdır. Tek odalı evlerin oranı, 18. yüzyılın sonlarına kadar % 8'e kadar düşer; ancak 'hücerat' her dönemde oldukça çok sayıda bulunmaktadır (Cengizkan, 2000: 29).

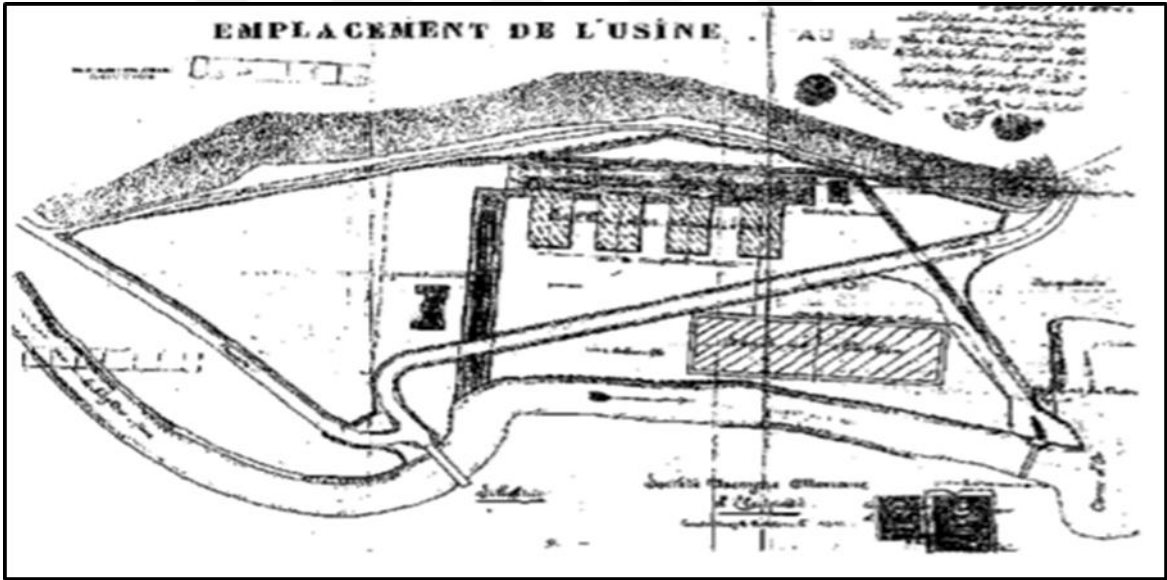
Geleneksel Türk evi odası biçimlenişinde etkili fiziksel faktörlerinden birisi de malzemedir. Geleneksel evlerin yapımında, çevre koşulları malzeme açısından etkili olmuş, zeminin örtüsü kullanılacak malzemeyi belirlemiştir. Ağacın hâkim olduğu bölgelerde ahşap, taş yataklarının bulunduğu bölgelerde taş yapılar gelişmiş, buna bağlı olarak her malzeme kendi özelliklerine uygun bina tiplerinin oluşumunda etkili olmuştur. Türk odasının en önemli özelliği bir yaşama biçimi olarak çok amaçlı kullanılmasıdır. Her odada oturulur, çalışılır, yemek yenir, uyunur, yıkanılabilir (Baran ve Yıldırım, 2008:227).

1923-1950 yılları arasında Türkiye'de sanayi alanında yatırımların artarak, Cumhuriyet'in kurulmasının ardından, birçok resmi kuruluş, çalışanların barınma ihtiyacının karşılanması amacıyla, işçi evleri yaptırma gereği ortaya çıkmıştır. Amerika ve Avrupa'da olduğu gibi, çalışanların sınıflandırılması temeline dayanan işçi evi yerleşimleri Türkiye'de de uygulanmıştır. İşçi ve yönetici evi ayrımı, konut kalitesinde ve sunulan olanaklarda kendini gösterirken, genel olarak, işçi evi yerleşimleriyle, kaliteli bir yaşam tarzının sunulduğu anlaşılabilmektedir (Bakar ve Yamaçlı, 2017: 45).

Küçük üretim ve zanaat dönemine, yani sanayileşmiş ve seri üretim ortamı öncesine özgü bu türden işçi barınma olanak ve koşullarını hem bu dönemde, hem de zaman zaman üretim döngüsünün zorunlu kıldığı ortamlarda gözlemlemek olanaklıdır. Öte yandan, endüstrileşmiş dönemin işçi konutlarının çok zengin bir bilgi kaynağı ve arka plan sunduğu söylenebilir. Tasarlanan bir idealin, bir ütopyanın parçası ve bir mimari kültür ürünü olarak işçi konutları, yapıldıkları dönemdeki işverenin işçiye ve onun yaşamına bakışını aydınlatır. Bu durum, işverenin özel ya da tüzel kişi olmasından bağımsızdır. Bu yönüyle fabrika arazisindeki işçi konutları, işçinin de kabul ettiği, benimsediği, katlandığı fiziksel çevre ve yaşam koşullarına ilişkin kimi önemli ayrıntıyı içinde saklamaktadır (Cengizkan, 2000: 30).

Bugün politik ve ekonomik uluslararası iletişim, hızlı teknolojik yenilikler ve kültürel değişimler modern yaşamın tüm alanlarında mobilizasyonun, esnekliğin ve ivmenin gücünün artmasına neden olmaktadır. Bu durum sık görülen taşınmaların, yeni esnek konut biçimlerinin ve en son ulaşım ve iletişim teknolojileriyle desteklenen belirli mesleklerde düzenli bir göçebelik anlayışının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Sosyal hayattaki bu dönüşümler barınma kavramının ele alınış şeklini ve buna ilişkin olarak yeni konut biçimlerini etkilemektedir (Akgül, 2006: 71).

Fabrika yapısı ve ekleri ile yaşama mekânla ve çevresini karşılaştırdığımızda değinilebilecek önemli bir mimari konu da, daha sonra başka fabrika yapılarında da yansımaları bulabilecek olan 'imaj' olgusudur. Bireyin içeriği ile görünümü arasındaki ilişki ile anlam bulan form, kendisine ilişkin bir imaj da taşır. Bu imaj, belirli anlayışları, tasarımcının konumu ve bakışı içinden yansıtır (Cengizkan, 2000: 48).

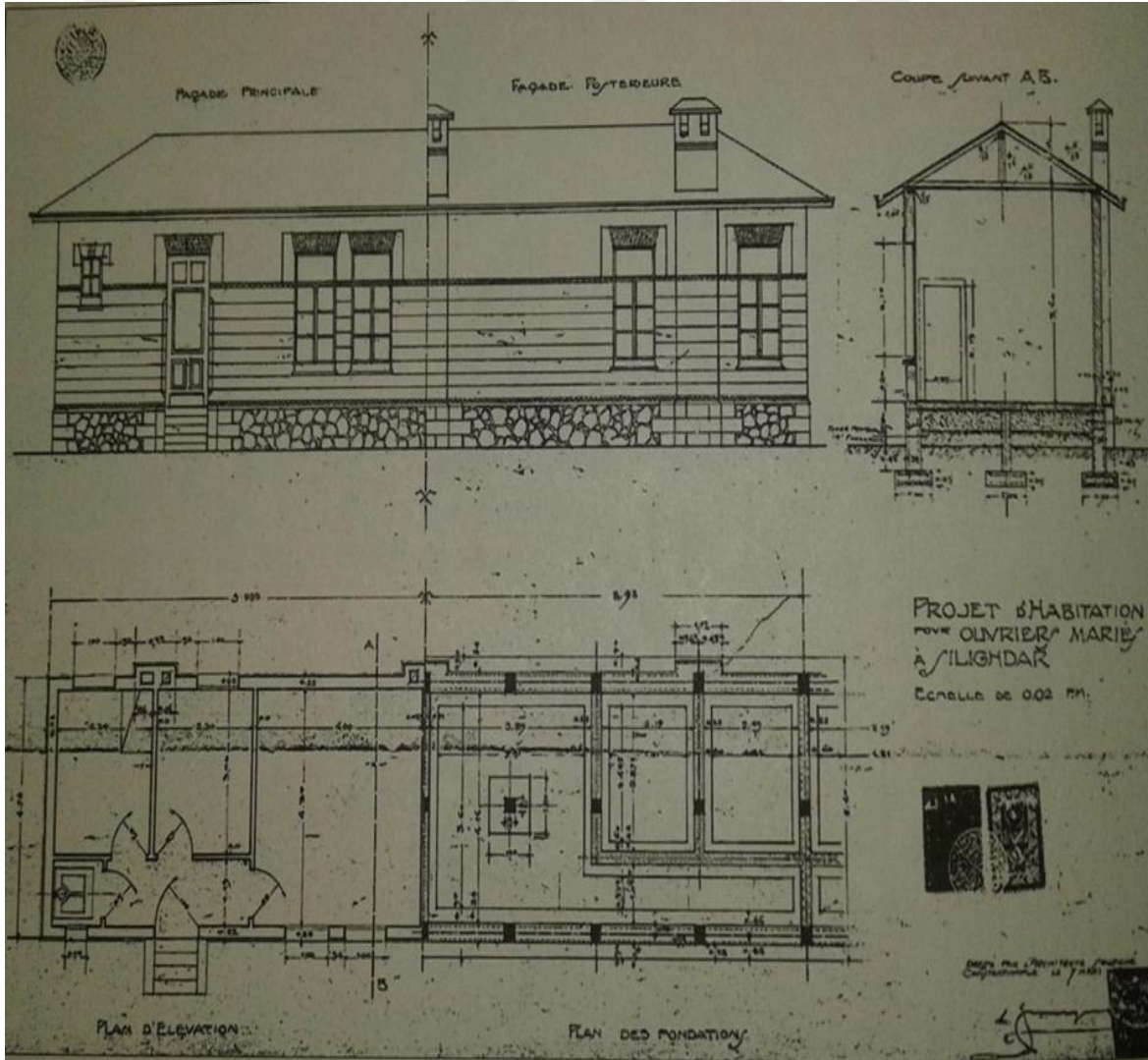

Şekil 2.20. Silehtarğa Termik Santrali ilk yerleşim planı (Cengizkan, 2000: 32).

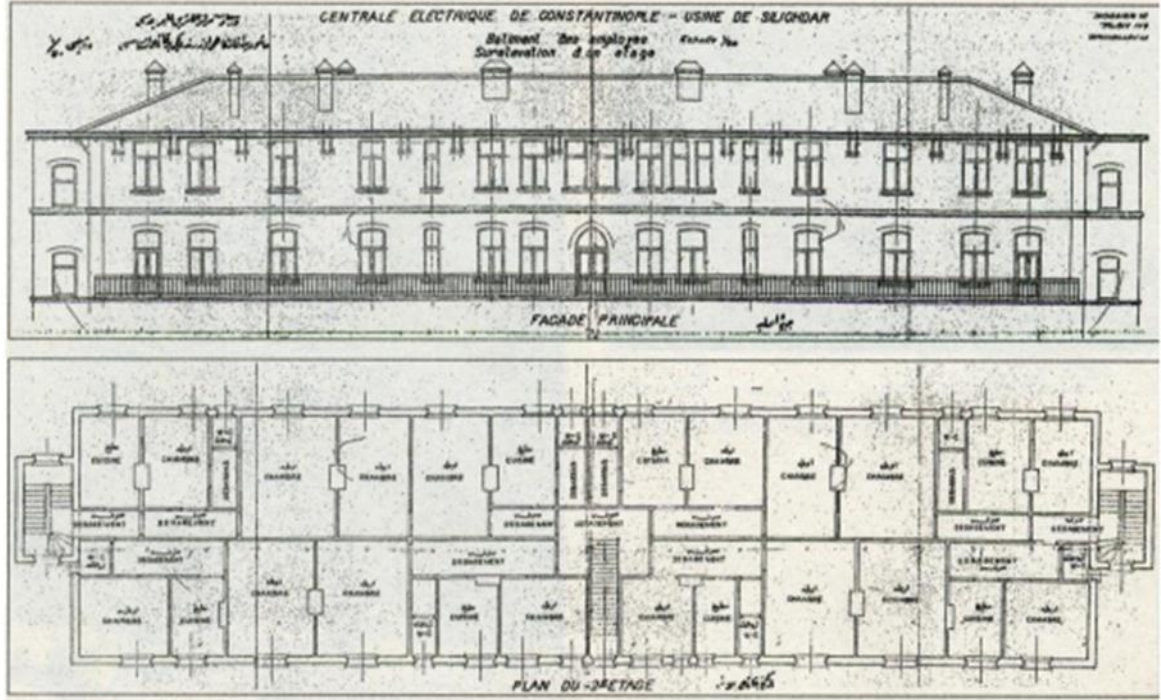
1913 yılında, Alibeyköy ve Kâğıthane derelerinin arasındaki düzlüğe Türkiye'nin ilk termik santrali olan Silehtarğa Elektrik Santrali inşa edilmiştir. Yeni başkent Ankara'nın Elektrik Havagazı Santrali'nin inşa tarihi olan 1928 yılına kadar İstanbul'da bir dizi başka santral de hizmete alınacaktır. Silehtarğa Yerleşkesi, 118.000 metrekarelik bir alana sahiptir. Silehtarğa, 11 Mayıs 1911 tarihli belgeye göre istimlak yoluyla elde edilen alana yapılmış, kuzey-güney yönünde uzanan ince bir yerleşke biçiminde tasarlanmıştır. Güneyde Haliç, batıda Silehtar Deresi, kuzeyde ve doğuda, fabrikayla birlikte yapılmış

Lojmanları (Şekil 2.21), doğu-batı yönlenmesinde, birbirine doğrusal konumda oturtulmuşlardır.

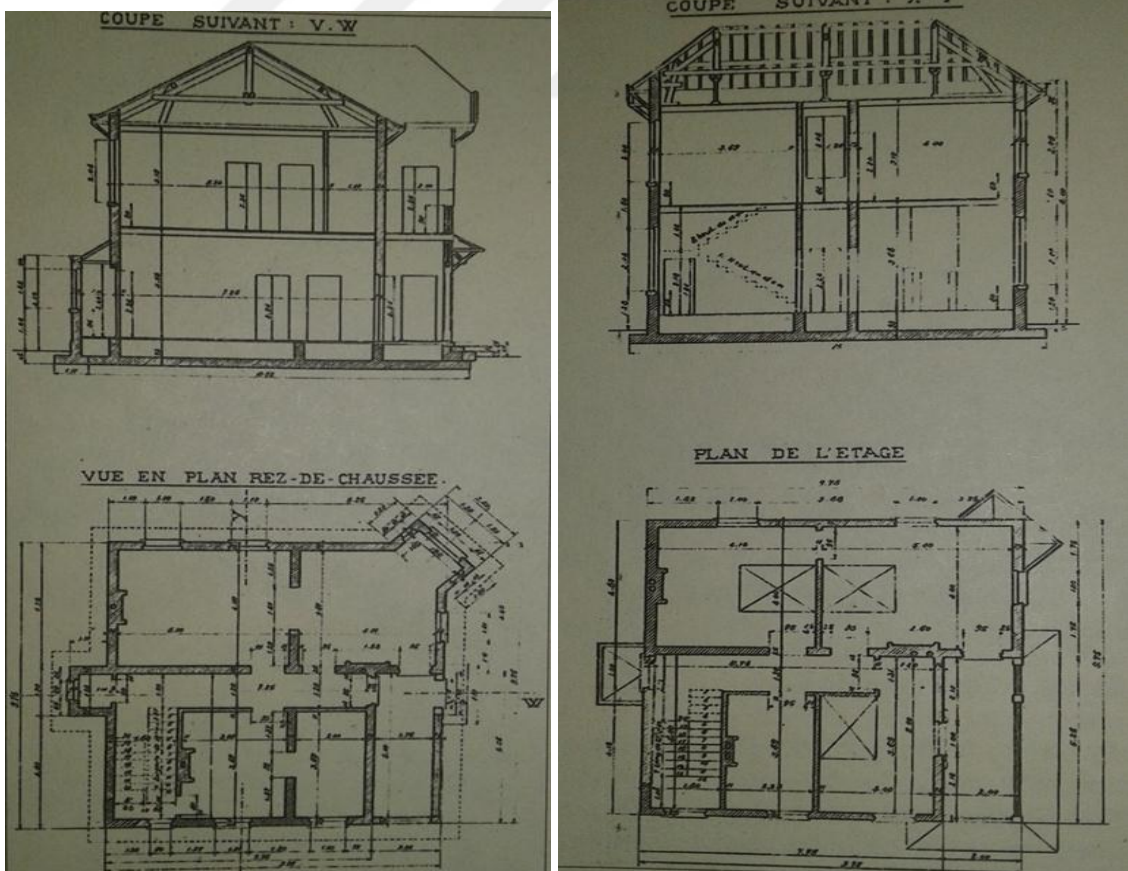
Yerleşkenin güneydoğusundan gelen yol, kuzeyden dönerek, Silahtar Köprüsü ile Silahtar Deresi'ni geçerek batıya ilerleyerek dere kıyısından arazi içine girmektedir. Eni 6 m olan yol, burada doğuya dönmekte ve doğru inip, güneye bir çatal yaptıktan sonra, Bekâr İşçi Lojmanları ve Memur Evleri yapılarını doğudan ve batıdan saran biçimde dolaşmakta, sonra da güneydoğuya doğru, L planlı kantin yapısının yanından geçecek biçimde fabrikaya doğru ilerlemektedir. Öngörüsüz gelişmenin, Müdür Lojmanı'nı (Şekil 2.23.) ve Büro Yapısı'nı fabrika bloğuna yakınlaştırdığı ve sıkıştırdığı görülmektedir (Cengizkan, 2009: 34-35).

Şekil 2.22. Silahtarağa Termik Santrali evli işçi lojmanları planı;7 Mart 1921 (Cengizkan, 2009: 39).

Şekil 2.23. Silahtarğa Termik Santrali memur evleri cephesi ve kat planı (Göktaş, 2009: 20).

Şekil 2.24. Silahtarğa Termik Santrali müdür lojmanı zemin ve üst kat planı (Cengizkan, 2009: 40).

Silahtarağa işçi ve memur lojmanlarına bakıldığında (Şekil 2.22.), bunların planlarına oldukça akılcı biçimde yansıyan yaşama anlayışının, aynı fabrikada olduğu gibi adeta bir dış kabukla giydirildiği dikkati çekmektedir. Birinci Ulusal Mimarlık akımı anlayışı bir biçem (üslup) olarak sanki yapıya takılmıştır. Yapının kalkan duvar çatı üst noktasının, sivri cami âlemi benzeri çubukla bitirilmesi, paratoner olarak kullanılrsa bile, simgesel bir anlama sahiptir. Yine cephe pencerelerinin, tepe bitişlerinin, çelik iskeleti az da olsa zorlayarak, kemerlenmesi de bu tür anlam arayışını desteklemektedir. Ama buradaki fabrika kabuk olarak, yine de salt işlev, salt kullanım ve malzeme çakışımı, neyse odur. Fabrikanın temsil ettiği 'yeni' kimlik, teknoloji ve buluşun getirdiği 'yeni' ile kendisi saydam olabilecek kadar, doğrudan ilişkilidir. Oysa barınma birimleri, bir 'kültürel kimlik' nesnesi gibi giydirilmektedir. İnsanın temsil ettiği kültürel ve toplumsal yüklerle bunların saptanması, somutlaştırılması ve yapıya yansıtılması, hem çok zordur ve kendisi ideolojik bir çözümleme nesnesidir, hem de rastlantısal ve keyfidir. Burada tasarıma, plan kurgusu sırasında kendi değerlerinin egemen olduğu, sanki 'olması gerektiği gibi' bir yaşam tarzını mekân ilişkilerine dökmekte, bu konuda her türlü riski almakta, ancak barınma birimlerine 'imaj' kazandırırken, anonim kullanıcının öznel olmayan ön koşullanmalarına (eski konut ve kent deneyimleri) sığınmayı, risk almaya tercih etmektedir (Cengizhan, 2000: 48).

Silahtarağa Termik Santrali yerleşkesi ve Ataş yerleşkesi karşılaştırıldığında, çalışanlar için planlanan yerleşim yerlerinin üretim merkezlerine belli bir uzaklıkta planlanması ve çalışma ile yaşam alanlarının ayrılması şeklinde izlenen yaklaşımın terk edilmediği görülmektedir.

Silahtarağa Termik Santrali yerleşkesinde var olan, bekâr, evli, memur ayrımlarının ve bu ayrımlara göre bireylere verilen konutların özelliklerinin değişkenliğinin Ataş yerleşkesinde var olmadığı ve yaşam alanlarının planlanmasında daha akılcı yaklaşım sergilendiği görülürken, müdür konumundaki kişilerin yaşam alanı olarak düşünülen konutların ayrıcalıklı konumlarının devam ettiği dikkat çekmektedir.

Silahtarağa Termik Santrali yerleşkesinde sosyal tesis anlamında bulunan tek yapı kantin iken, Ataş yerleşkesinde sosyal tesislerin spordan sanata birçok alanı kapsadığı görülmektedir. Ayrıca her iki yerleşke de en büyük ayırım olarak görülebilecek olgu, Silahtarağa Termik Santrali yerleşkesinde duş ve banyo yapılarının ayrı bir yapı şeklinde

planlanıp yapılmış olmasıdır. Dönemin gereği olarak hamam kültüründen tamamen kopulamamış olmasından kaynaklanan bir yapı olarak duş ve banyo yapıları yerleşke içinde konumlandırılmış bulunmaktadır. Oysa Ataş yerleşkesinde evlerin içinde konumlandırılan banyo olgusunun ortaya çıktığı ve hamam kültürünün, Batı'da olduğu gibi banyo kültürüyle yer değiştirmeye başladığı görülmektedir.

Şekil 2.25. Ataş lojman alanı banyo görünümü (Akdeniz Belediye arşivinden)

Örneğin Duş ve banyoların yapısı (Şekil 2.20.), bütün akılcı ve işlevsel seçimi içinde, en yeni teknolojik özelliklerle ‘egzotik’ yani yabancı bir ‘imajı’ yan yana getirebilmektedir. Yapının toplumsal olarak hamam kültürünü hâlâ kullanan kullanıcıya yeni bir kamusal ‘banyo’ kültürünü tanıtmakta her türlü riski üstlendiği, ayrıca çatı kaplaması ve cephesinde de “buraya ait olmayan”, Kuzey Avrupa, ya da İskandinav kaynaklı malzeme ve görünüşle egzotik “imaj” elde etmekten kaçınmadığı görülmektedir (Cengizkan, 2000: 48).

Silahtarağa lojmanlarına bakıldığında, kentteki konutlarda biraz da aynı ısınma kültürünün etkisiyle orta sofalı plan şeması sürerken, burada bekâr işçilerin kullanabileceği çok az ısınan tek odalar, evli işçilerin kalabileceği dışa bakan koridorlu ve tek katlı yani çocuklu ailelerin bahçe kullanabilecekleri evler ya da memurların kaldığı iç koridor semah apartman daireleri gözlenmektedir. İşlevsel tercihler, konut planlarının kurgusunda her türlü riskin göze alınabildiğini göstermekte, ancak iş görünümüne gelince, ‘imaj’ arayışının bütünüyle cephe ve bitişlere yüklendiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, fabrikaya bir ‘imaj’ kazandırılırken, bildik ya da yeni edinilmiş yapma becerilerimiz, fabrikanın mekanik ve

akla (rasyonel) işlevselliği ile çakıştırılarak form elde edilmektedir. Barınma birimlerine bir imaj kazandırılırken ise, üstelik de anonim bir kullanıcıya tasarım yapan tasarımcı ile kullanıcı arasında olası uyum ya da zıtlık nedeniyle de, 'imaj' kazandırma daha çetrefil bir sürecin parçası olmaktadır. Burada 19. yüzyıl sonuyla 20. yüzyıl başında Osmanlı Mimarisinde özellikle askeri yapılara yansıyan klasik biçemin (üslubun) çağrışımlarını da bulmak olanaklıdır. Dolayısıyla böyle bir biçem de, 'yeni' yaşama koşullarına ilişkin imajın bulunmasında katkıda bulunmuş ve riski azaltmış olmalıdır (Cengizhan, 2000: 48). Silahtarağa Termik Santral yerleşkesinde göze alınamayan mimari risklerin, Ataş yerleşkesinde zamanın değişime uygun zemin hazırlaması nedeniyle pek de önemsenmediği görülmektedir. Ataş yerleşkesindeki mimari üslup, 1960'lar Türkiye'sinde pek de görülmeyen bir yapı sergilemektedir. Yapılar betonarme karkas sistemiyle inşa edilmiştir. Döşemelerde asmolen tarzı uygulamalara gidildiği; ısı, su ve elektrik tesisatlarının asma tavanlarla kaplandığı görülmektedir. Doğramalar ahşaptan olup özellikle pencereler, sürme-akordeon tipi çift kayıt sistemlerine sahiptir. Kapı-pencerelere ait madeni aksamların tamamı ithaldir. Konut giriş kapılarının üzerine yerleştirilen alüminyumdan posta-gazete gözlerinde yine batı tarzı günlük yaşam kültürünün izleri arasındadır. Yapıların zemin kaplamalarında açık renk karo mozaik kullanılmıştır. Vitrifiye malzemeler ithal olmakla birlikte, özellikle alafranga tuvaletlerde gömme rezervuar sistemlerinin varlığı dikkat çekmektedir. Lojman binalarının ısıtma sistemi rafineri merkezli olup, kızgın buhar şebekesiyle sağlanmıştır. Konut içinde, yine ankastre ısıtma kanallarının bulunduğu ve ısı sirkülasyonunda Amerikan (Westinghouse marka) fan sistemlerinin kullanıldığı görülmektedir.

İzmit/Tütünçiftlik Petkim ve Aliğa Petkim yerleşkeleri, Nazilli Basma ve Sümerbank İzmir yerleşkeleri, Ataş yerleşkesine benzerlikleri bulunan yerleşkelerdir. Sanayileşmenin ilk yapılaşma örneklerini sunan bu yerleşkeler, tarihi bellek anlamında önem taşımaktadır. Ancak bu yerleşkelerin her biri bugün yok olma/yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya bulunmaktadır. Barındırdıkları özellikler bağlamında sözü edilen yerleşkelerin her biri, modern toplumun oluşumuna mekânsal bağlamda katkıda bulunmuş, kültürel değişimin yansımaları olarak değerlendirilmektedir. Örneğin, Nazilli Basma fabrikası yerleşkesi içinde yer alan, balo salonu, sinema salonu, elektrik ve su santralleri, sergi salonu modern şehirlerin öncülüğünü yapar nitelikte yapılardır [8].

İzmir Sümerbank yerleşkeleri gibi üretim, sosyalleşme, eğitim, ikamet ve rekreasyon fonksiyonlarını aynı anda bünyesinde barındıran, kendi kendine yeterli, kompleks bir organizasyon ortaya koyduğu anlaşılmaktadır. Görece liberal politikaların izlenmeye başladığı 1950'li yıllarda belirli bir esneme payı içermekle birlikte devlet merkezli yapıyı büyük ölçüde koruduğu belirtilmelidir. Devletçi yapı, çok fonksiyonlu yerleşkenin tüm fonksiyonel kullanımlarına yönelik modellemeler geliştirir (Arıtan ve Sayar, 2009: 22).

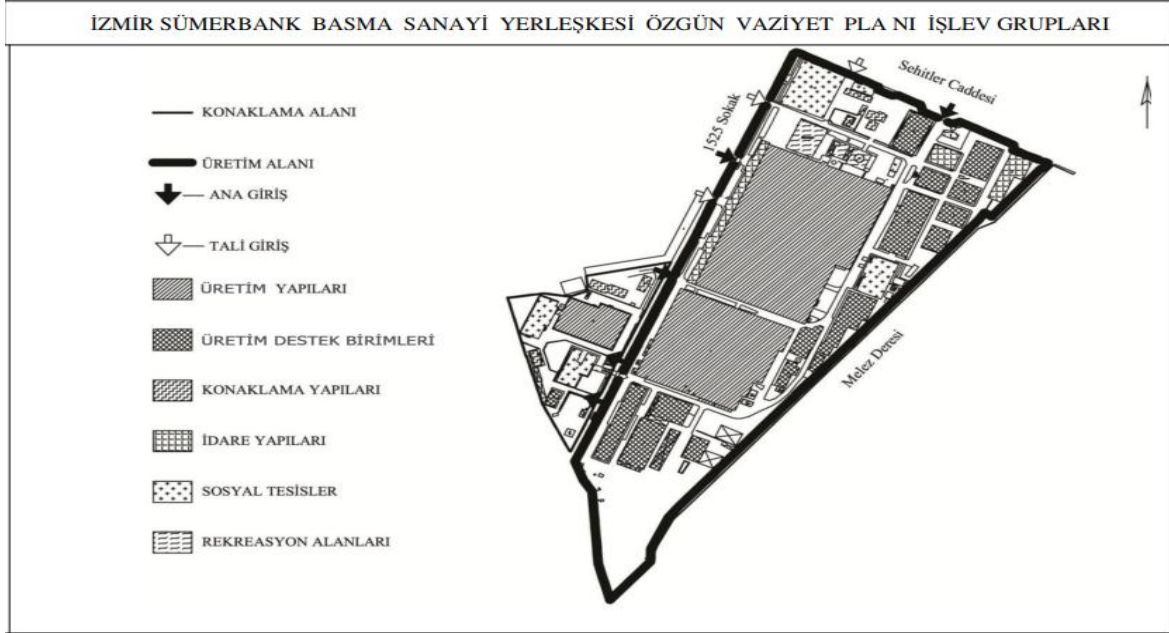
Parçalı iki bölümden oluşan alanın 114.193.52 metrekarelik büyük alanı, tapuda 288 pafta, 7818 ada ve 1 numaralı parselle kayıtlıdır. Birinci özel dairesine ait Parsel kuzeyde Şehitler Caddesi, batıda 1525 sokak ve doğuda Melez deresi ile sınırlanmaktadır. Tapuda 285-288 pafta, 3169 ada, 234 parsel, 179 parsel ve 177 parselle kayıtlı, yine birinci özel idaresine ait 19.480 metrekarelik küçük alan ise 1525 sokak, İşçiler caddesi ile sınırlanmaktadır (Şekil 2.26).

Şekil 2.26. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi (Uğursal, 2011: 90).

Rasyonel kurallara dayalı tekstil üretim mekânları, kolektif paylaşımı temel alan sosyalleşme mekânı, sınırlı sayıda üretilmiş çekirdek aileye yönelik konutlar, kreş, spor alanları ve yerleşkenin tamamı devletin uzantısı yerleşke yönetimi eliyle biçimlendirilir.

Amaç, çalışanlara ve kentliye anlamlı mekânsal olanaklar sunarken bu olanakları Cumhuriyet modernleşmesini yaşama geçiren bir format üzerinden gerçekleştirmektir (Arıtan ve Sayar, 2009: 22).

Şekil 2.27. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesinin özgün fonksiyonel dağılımı (Uğursal, 2011: 90).

Yerleşkede bulunan yedi adet yapı betonarme karkas taşıyıcılı, kırma çatılı, kiremit üst örtülü konaklama yapıları birbirinden farklı yüksekliklerde inşa edilmiştir ve kat sayısı beş kata kadar çıkmaktadır (Şekil 2.27).

Şekil 2.28. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi aile konaklama yapı örneği (Uğursal, 2011: 124).

Müdür evi ya da lojmanı (Şekil 2.29) iki katlı bir yapı sergilerken, erkek işçilerin kaldıkları yapının ise tek katlı olduğu görülmektedir (Şekil 2.30). Yerleşke içerisinde var olan konaklama yapılarından hepsi varlığını korumakta, kimileri restore edilerek halen kullanılmaktadır. Kendi etraflarında oluşturulan yeşil alan ve çocuk oyun bahçeleriyle açık sosyal alanları bulunmaktadır (Şekil 2.27) (Uğursal, 2011: 123).

Şekil 2.29. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi müdür evi eski ve yeni görünümü (Uğursal, 2011: 124).

Şekil 2.30. İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi erkek işçilerin kaldığı yurt binası (Uğursal, 2011: 124).

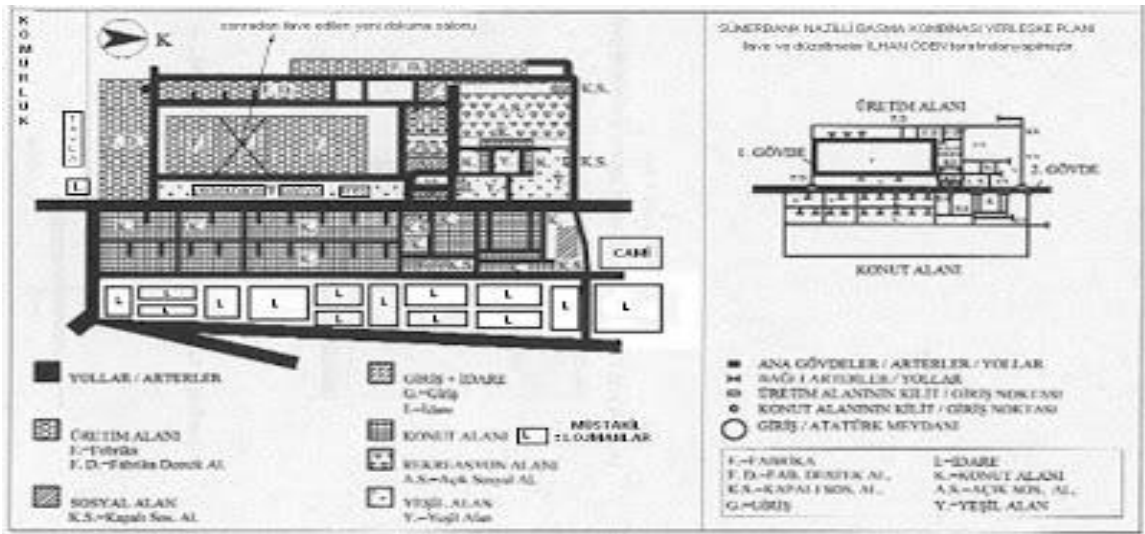
İzmir Sümerbank Yerleşkesinde çalışanlar ve idare tarafından oluşturulan hiyerarşik bir düzen bulunmaktadır. Bu hiyerarşik düzen en çok, konaklama yapılarının ve sosyal tesislerin kullanımı ile yerleşkeye girişlerde kendini göstermektedir. Üretim alanı içerisinde var olan lojmanlar, yönetici kadrosu ve gerektiğinde alanda veya fabrikalardaki üretim aksaklığını onarmaktan sorumlu memurlar tarafından kullanılmaktadır. Konaklama alanı içerisinde bulunan lojmanlar ise, memurların kullanımına tahsis edilmiştir. Lojmanlar, memurlar arasındaki kadro derecesine göre öncelikli olarak tahsis edilmektedir. Kadro derecesi yüksek olan memura, alt derecedeki memurlara göre daha büyük bir dairede kalma hakkı verilmektedir. Üretim alanında bulunan sosyal tesis yapısı ise Sümerbank Tekstil yerleşkelerinde olduğu gibi sadece idari kadro ve onların misafirleri tarafından kullanılmaktadır. Çalışan içi ve bir kısım memur tarafından kullanımı serbest olmayan Sosyal tesis binasında, idari kadronun yemekhanesi, misafirlerin konaklama alanı ve lokal bulunmaktadır. Fabrika yapısının önünde bulunan yazlık bahçe ise, idari kadro ve memurlar tarafından fabrika içi denetimi sağlamak veya dinlenme amacıyla kullanılmaktadır (Uzunoglu, 2008: 195-222).

İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesindeki çalışanlar için planlanan ve yapılan konutlar, Ataş yerleşkesindeki konutlarla kıyaslanacak olursa, aile, bekâr erkek, müdür gibi ayrımların konutlardan hareketle İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesinde oldukça belirgin olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Aileler için planlanan yapıların ise çok katlı bir yapı sergilediği İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesinin aksine Ataş yerleşkesinde konutların iki katlı ve akılcı bir yaklaşımla işlevsel olarak yapıldığı görülmektedir. Her iki yerleşkede de sosyal tesisler oldukça yoğun gözükmektedir. Mekânsal anlamda zamanın gereklerinden farklı, mekânsal değişime olanak sağlayacak şekilde planlanan İzmir Sümerbank Basma Sanayi yerleşkesi, mekândan hareketle toplumun modernleşmesinde öncülük etmiştir. Ancak Ataş yerleşkesiyle kıyaslandığında, Batı normlarını yoğun olarak taşıdığını söylemek pek de mümkün değildir. Yine de o yıllardaki mekânsal değişimin bir basamağı olarak, bu değişime büyük katkı sağlamıştır. Çok katlı yaşam, modern yapılaşma, ihtiyaç duyulan bütün ihtiyaçların rekreasyon dahil karşılanabiliyor olması, zamanın şartlarında bu katkının en büyük göstergeleri olarak görülmektedir.

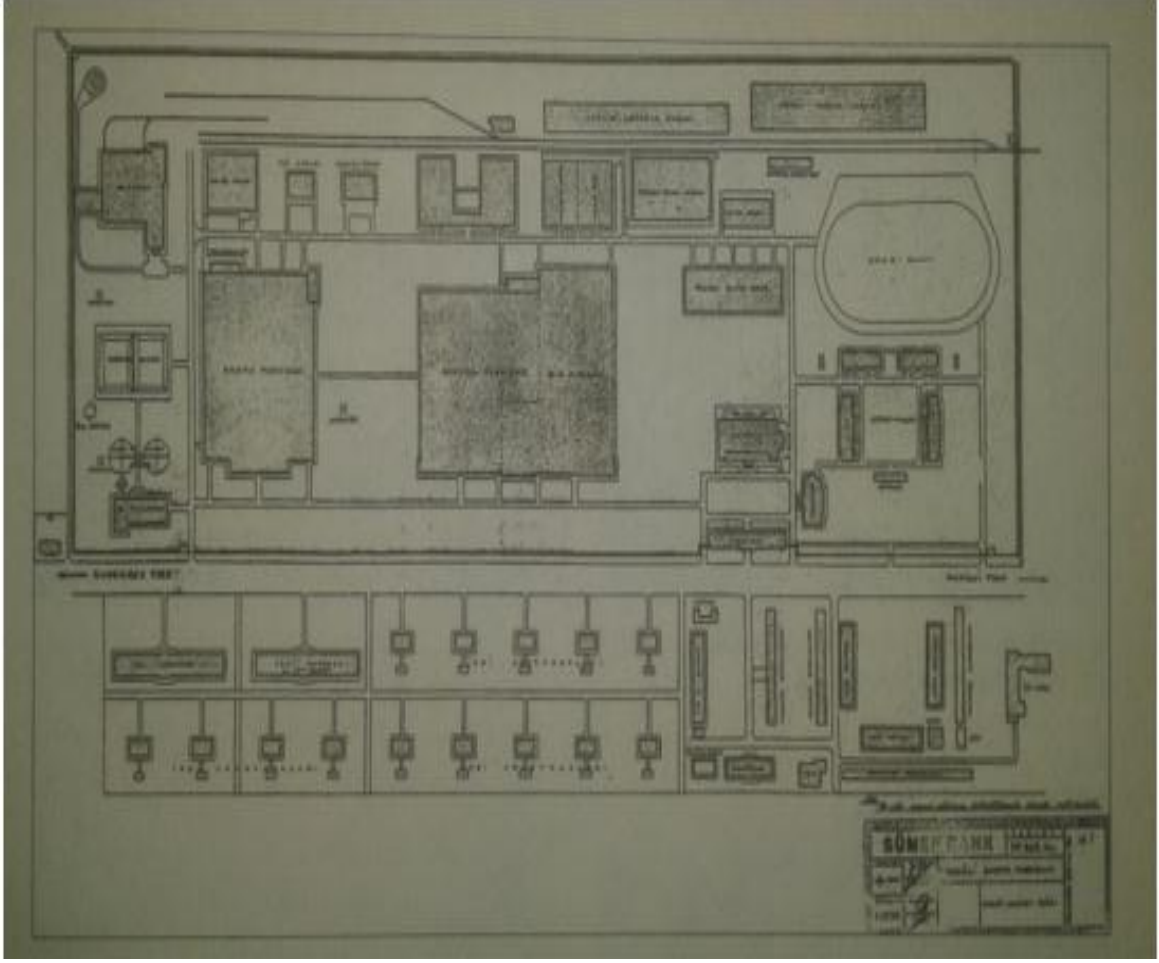
Ataş yerleşkesini sözü edilen bu yerleşkelerden ayıran en önemli özellik, tamamı devlet eliyle gerçekleştirilmiş bir yerleşke olmamasından kaynaklanmaktadır. Aydın ilinde yer alan tekstil yerleşkesi de, devlet eliyle gerçekleştirilmeyen sanayileşme çabaları arasında yer almaktadır. Aslında 1957 tarihli bir sanayi yerleşimi olan Aydın Tekstil, 1950'ler öncesi ile de devletçi, ilerlemeci, eşitlikçi politikalar ve öncü sanayi yerleşkelerinin temel yaklaşımları bağlamında ciddi bağlantılar kurar. Detaylandırmak gerekirse, söz konusu bağlantıların başında en önemli hissedar Tariş'in yönetim ve fiyat politikaları bağlamında devlete bağımlı bir görüntü sergilemesi gelir (Aydın ve Aksoy, 2012: 40).

Fabrika arsası olarak Sovyet uzmanların keşifleri sonucu belirledikleri üç alternatiften biri seçilmiştir. Demiryoluna yakınlık ve arsasının yeterli büyüklükte olmaması ölçütü gözetilmiş, bu şartlara uymayan veya satın alınmasında güçlüklerle karşılaşılacak diğer alternatiflerden vazgeçilmiştir. Nihayet, son seçenek olan, kentin güneyinde, demiryolu ve Menderes ırmağı arasında kalan arazi seçilir. Demiryoluna yapılacak 4 km'lik bağlantı inşaat giderlerini belirgin biçimde artıracak olmasına karşın en uygun seçeneğin bu olduğu raporlarda belirtilmektedir (Doğan, 2009: 86).

Aydın İli, Nazilli ilçesi, Sümer Mahallesi, şehir merkezine 3,5 km. uzaklıkta bulunan Sümerbank Basma Fabrikası'nın yakın çevresinde, eğitim, sağlık yapıları, konut alanları, öğrenci yurtları, park ve rekreasyon alanları yer almaktadır. Kentin ilk hastanesi de yerleşke içerisinde açılmıştır (Şekil 2.31.) (Aydın ve Aksoy, 2012: 40).

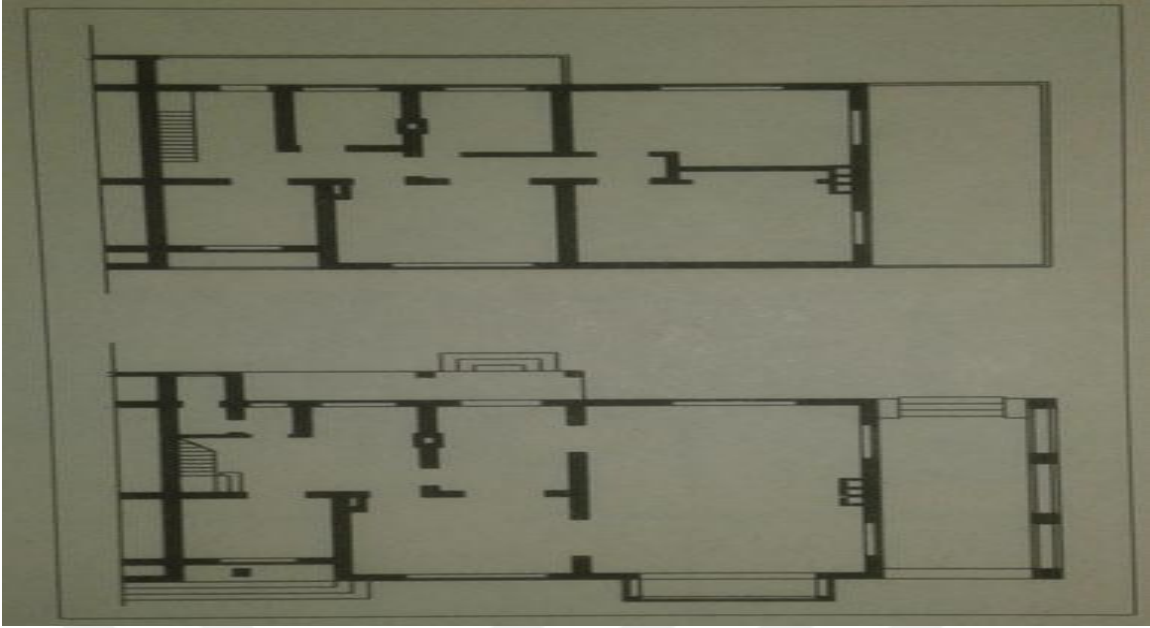
Şekil 2.31. Nazilli Basma Fabrikası Yerleşkesi ve barındırdığı unsurlar [9]

Şekil 2.32. Nazilli Basma Fabrikası umumi vaziyet planı, 11.3.1946 (Sümerbank Genel Müdürlüğü Arşivi)

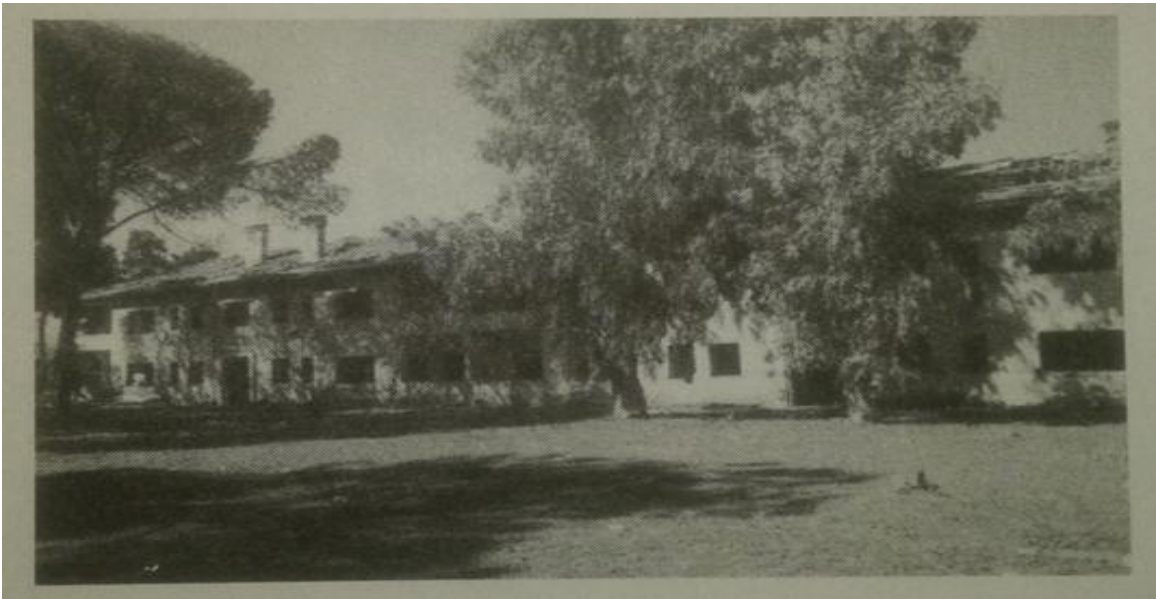
Üretimin kesintisiz olması nedeniyle sürekli bir yaşantıya ev sahipliği yapan komplekste, müstakil genel müdür evleri (eski, yeni), dört adet yönetici konumundaki memur apartmanı (kaloriferli, iki oda bir salon) ve bekâr pavyonu yer almaktadır (Karatosun ve Arıkan, 2010: 33).

Memur apartmanları ya da memur evleri; bir tarafında futbol sahası ve diğerindeyse müdüriyet bulunan, orta yeşil alana ayrılmış U formu oluşturacak biçimde dizilmiş dört bloktan oluşmaktadır. Bunlardan kuzey güney doğrultusunda futbol sahasına paralel uzanan ikisi ve bunlara dik, karşılıklı konumda bulunan ikisi türdeştir. Bu apartmanlar müdür, müdür yardımcısı ve şeflere ayrılmıştır. Yönetici kadrosunda bulunan memurlarca kullanılan bu bloklar işyerine ve diğer servislere yakınlıkları sebebiyle yerleşke içindeki konumlarıyla oldukça avantajlı durumda bulunmaktadır (Doğan, 2009: 8).

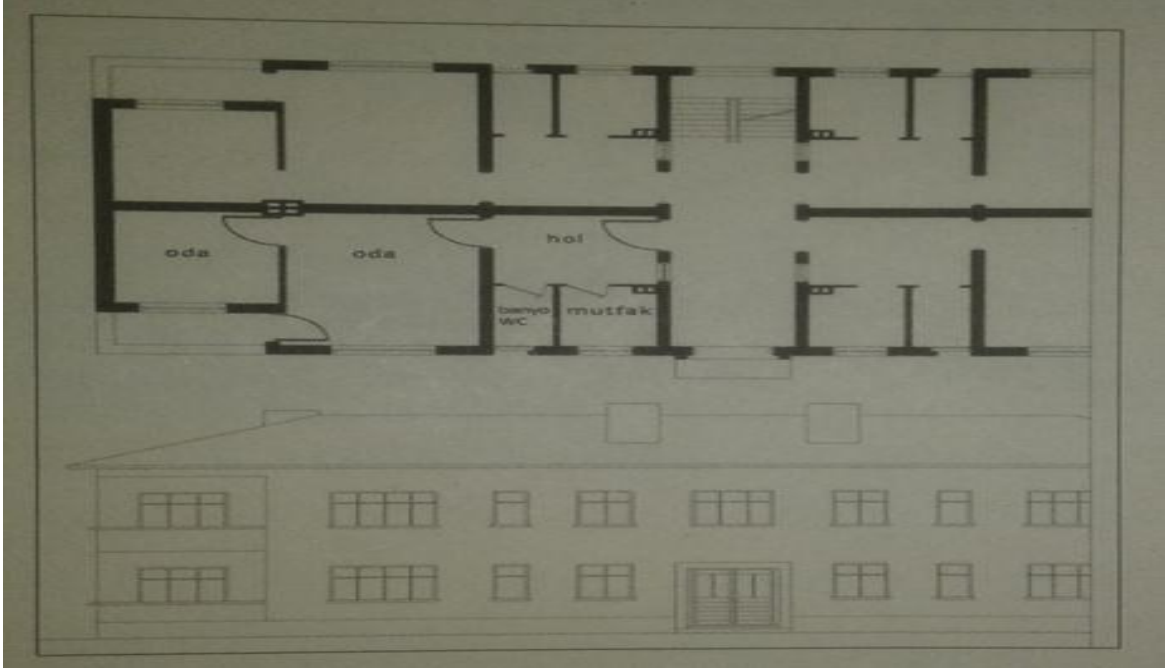
Şekil 2.33. Nazilli Basma Fabrikası yöneticilere verilen memur evleri (Doğan, 2009: 89).

Eski, yeni müdür evleri ve memur lojmanları şeklinde art arda sıralanan bu yapılar yerleşkenin doğusundaki ana aksa açılan alanda konumlanmıştır. Fabrika kompleksinin kuruluşundan beri varlığını sürdüren ilk müdür evi tek katlı, kare planlı, kübik ve yalın ifadeli iken, 1970'lerde yapılan yenisi ise iki katlı yapısı, müştemilatı ve dönemini yansıtan biçim diliyle öne çıkmaktadır. Söz konusu aksın sonunda tek sıra halinde konumlanan ve ikisi kuruluşta, üçüncüsü 1970'lerde inşa edilen memur apartmanlarında her katta iki daire yer almaktadır (Karatosun ve Arıkan, 2010: 33). (Şekil 2.32.).

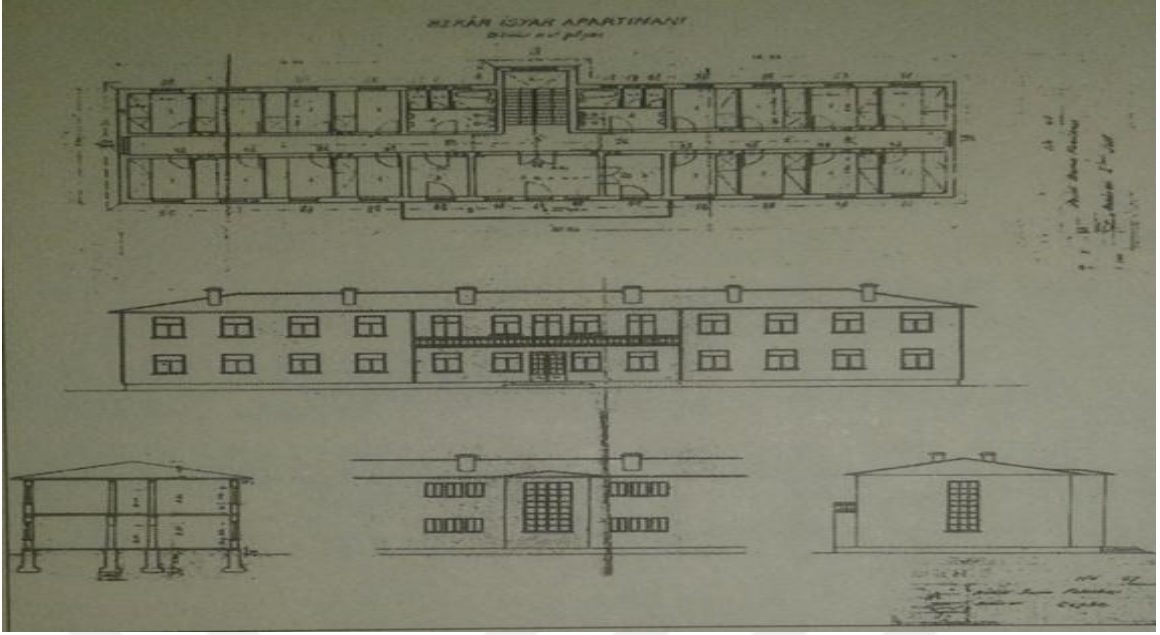
Şekil 2.34. Nazilli Basma Fabrikasında memur evlerinin dıştan görünümü (Doğan, 2009: 89).

U tipi apartmanlar, toplam 48 daireden oluşan betonarme yapılardır. Her blokta sekiz daireye ulaşılan iki giriş bulunur. İki katta merdiven boşluğundan dairelerin giriş holüne geçilmektedir. Her dairede oturma odası ve buradan geçilen bir yatak odası bulunmaktadır. Yıkım aşamasında incelenebildiğinden bu yapıda bazı dairelerin yatak odalarının ikiye bölünerek çocuklu aileler için daha kullanışlı bir hale getirilmeye çalışıldığı düşünülmektedir. 1940'lardan sonra karşımıza çıkan konutların plan şemasından farklı olarak yatak odası oturma odasına açıldığından bu yapının "Ruslar tarafından Rus ailesine ve onun ihtiyaçlarına göre" inşa edildiğine inanılmaktadır (Doğan, 2009: 90).

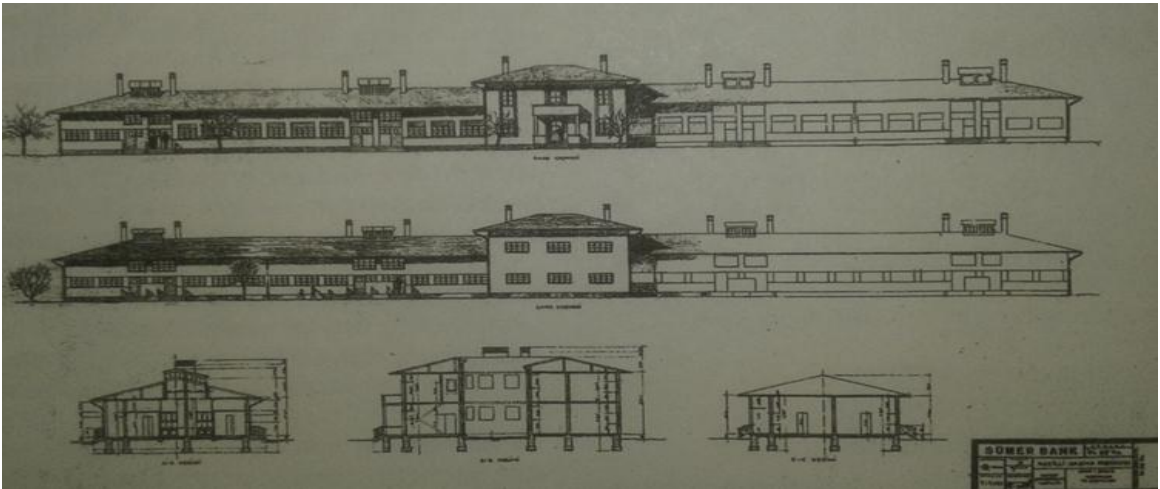
Şekil 2.35. U tipi evli memur apartmanları iç plan ve dış görünüm çizimi (Doğan, 2009: 90).

Bekâr pavyonları, bekârlar için tasarlanmış olmasına karşın koğuş sistemine sahip amele pavyonlarının aksine 10,2 metrekarelik 32 odadan oluşan ve bir oteli andıran bir yapıdır. Simetrik yapıya ana akstaki merdiven boşluğuna ve her iki katta yer alan ve odalara açılan odaların sıralandığı koridorlara bağlanan giriş holünden girilir. Giriş holünün üst kısmında batıya bakan ön cephede bulunan bir balkon ve bu balkona açılan bir toplanma mekânı bulunur. Banyo ve tuvaletler ortak kullanım için merdiven boşluğunun iki yanında yer almaktadır. Binanın genel şeması ortada ortak kullanım mekânları ve iki yanında koridorlar boyunca dizilmiş odalardan oluşmaktadır (Doğan, 2009: 91).

Şekil 2.36. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları planı 20.01.1937 (Nazilli Basma Fabrikası Kütüphanesi ve arşivi)

Yenilemeden sonra koridorlar, taşıyıcı kısımları hariç yıkılarak terasa dönüştürülmüş ön cepheye (batı) bakan dairelere giriş buradan verilmiş. Doğu cephesindeyse girişler her daireye ait bir sundurmadan verilmiştir. Önerilen yenileme projesine göre on iki (12) adet 50 metrekarelik, dört adet 40 metrekarelik, iki adet 78 metrekarelik ve bir adet 88 metrekarelik olmak üzere toplam 19 daire elde edilmiştir. Esas olarak sezonluk tarım işçileri ve bekârlar için düşünülmüş olan amele pavyonlarının dairelere bölünmesi geçici işçi sayısında bir azalmanın, dolayısıyla Sümerbank'ın sosyal politikalarıyla amaçladığı dengeli ve yerleşik bir işgücünün oluştuğunun bir işaretidir (Doğan, 2009: 91).

Şekil 2.37. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları tadilat planı 04.12.1940 (Sümerbank Genel Müdürlüğü arşivi).

Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinde çalışanlar için planlanan konutların Ataş yerleşkesinde yer alan konutlarla en büyük farklılığı, Nazilli Basma Fabrikasında yer alan ve daha önce İzmir Sümerbank Basma Fabrikasında da görülen bekâr pavyonlarının Ataş yerleşkesinde yer almamasıdır. 40'lı yılların ihtiyaçlarına yanıt verecek şekilde planlanan Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinde yer alan konutların çalışan işçilerden çok, burada görev yapan yönetici konumundaki çalışanlara yönelik olduğu da dikkat çekmektedir. Mimari özellikler dikkate alındığında ise, dönemin var olan şartları dışında söz konusu işletmeyi kuran şirketin tercihlerine yönelik tasarlanan yapıların ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yaklaşım modernleşme yolunun başlarında bulunan Türkiye için, mekânlarda değişim fikrinin ateşleyicisi konumunda bulunmaktadır.

Sosyalleşme ve rekreasyon mekânları (yemekhane, kreş, revir, gösteri platformu, açık yeme, spor sahaları, çocuk oyun alanları vb.) fabrika topluluğunun tamamına hitap etmenin yanı sıra kısmen kentliye de hizmet verir. Önemli bir sosyalleşme mekânı olan yemekhane binası birbirine paralel üç doğrusal kütlelerin birlikteliğinden oluşur. İşçi yemekhanesi olarak kullanılan orta bölüm, geniş açıklıklar geçen betonarme çerçeve sistemi, total iç mekân kurgusu ve kayarak öne çıkışıyla farklılaşmaktadır. Yanlardaki tek katlı bloklardan kuzeydeki depolama, güneydeki ise idari personel yemekhanesi işlevini üstlenmektedir. Zamanla artan mekânsal ihtiyaçlar doğrultusunda güneydeki bölüme lokal ve misafirhane olarak kullanılmak üzere ikinci kat eklenir. Bu bölümün güney cephesi yarı açık mekânları ile rekreatif alanlara yüz vermektedir. Sözü edilen rekreatif alanlar, ortadaki süs havuzu üzerinde yer alan ve açık yemek, düğün gibi sosyal faaliyetlere hizmet veren platform, bahçe mekânları ve çocuk oyun parklarından oluşmaktadır (Karatosun ve Arıtan, 2010: 34).

Bütün bu özellikleriyle kendi içinde minik bir kent görünümü yaratan yerleşke, Ataş yerleşkesi kadar kompleks olmasa da bir bütünlük arz etmektedir. Ataş yerleşkesinde hastane, itfaiye, market, kasap gibi bütün ihtiyaçların yerleşke içinde karşılanmasına yönelik yapılar henüz Nazilli Basma Fabrikasının kuruluş dönemleri olan 40'lı yıllarda gündemde değildir.

Farklı coğrafyalarda değişen zamanlarda ortaya çıkan modern kent planlamasına temel oluşturacak fikir ve örneklerin incelenmesi sonucunda şu söylenebilir ki

modernleşmenin, ister devlet, ister kent seçkinleri eliyle gerçekleşsin, pratikteki yarattığı değişiklik aslında çok değişmez. Kent onu Batı Avrupa kentlerine yaklaştıran yeni bir çehre edinir, yeni işlevleri yerine getiren binalar ve yeni semtler çerçevesinde daha düzenli bir kent dokusuyla donanır ve ulaşımın gelişmesi sayesinde bölgesiyle ya da iç kesimlerle daha sıkı ilişkilere girer (Göktaş, 2009: 20)

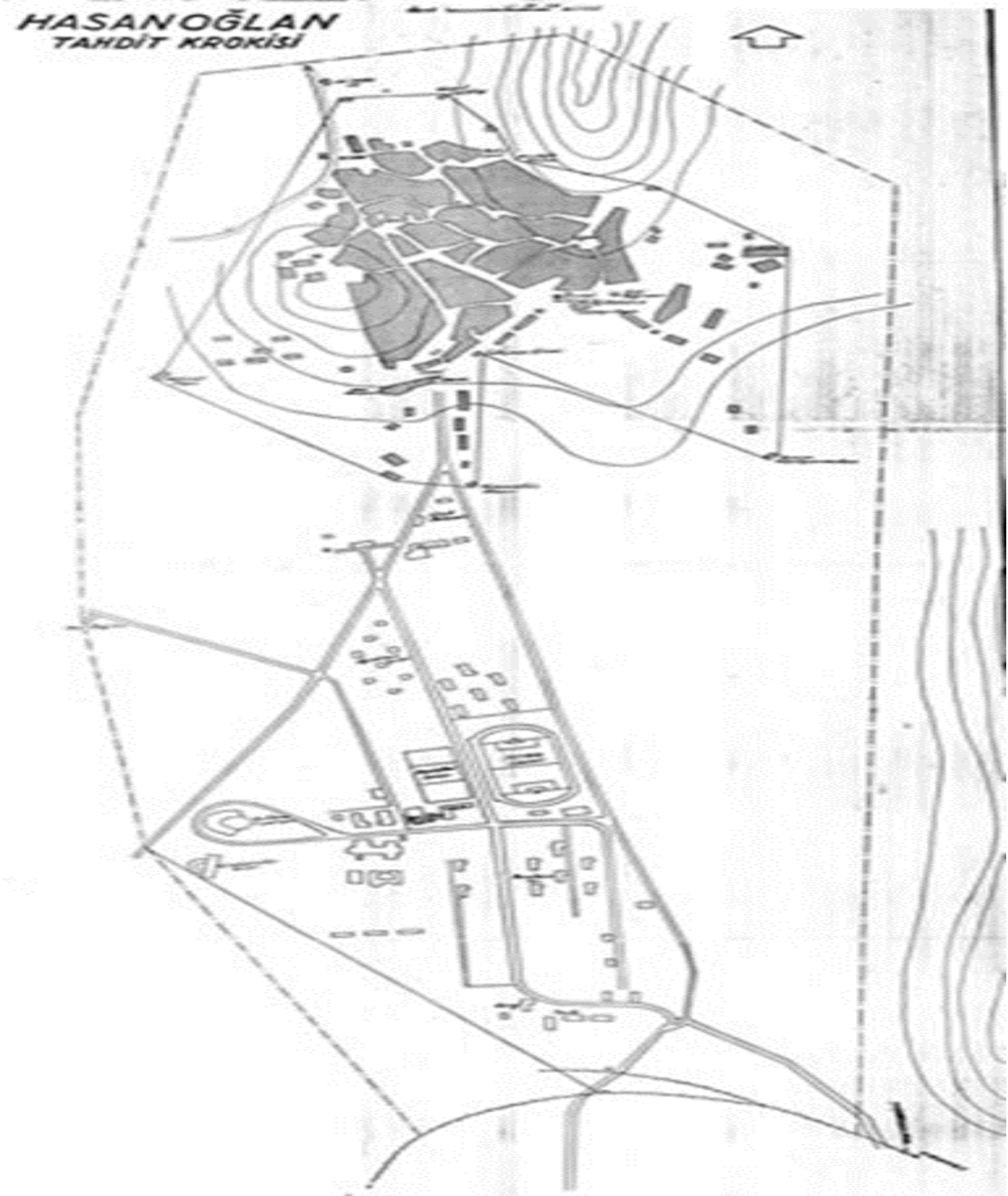
Sanayi yerleşkeleri dışında Cumhuriyetin ilk yıllarında eğitim yerleşkeleri de, modernleşme konusunda öncülük eden kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yerleşkeler özellikle Köy Enstitüleri adı altında toplanan eğitim kurumlarının ortaya çıkmasıyla sözü edilen işlevini yerine getirmiştir.

1940'lı yıllarda Türkiye'de kurulan Köy Enstitüleri, öğretmenlere, görev yapacakları köylerdeki çeşitli sorunlara çözüm üretmeleri ve köyün üretkenliğini artırmaları için gereken teorik ve uygulamalı eğitimi sağlamak amacını taşımaktaydı. Köy Enstitüsü Projesi, kent ve köy yaşamı arasındaki fırsat eşitsizliğinin önüne geçmeyi hedefleyen halkçı ideolojinin bir parçasıydı. Bir başka deyişle Köy Enstitüleri, yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti'nin milli kültürünü yaratmak ve yaygınlaştırmak için bir araç olarak düşünülmekteydi (Aytemur, 2007: 68-81). (Şekil 2.38.)

Şekil 2.38. Köy Enstitülerinin Türkiye üzerindeki dağılımı (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 1).

1940-1941 yılları arasında kurulmuş 14 Köy Enstitüsünün ardından 15.sinin Ankara yakınlarında kurulmasına karar verilmiş, 10 Nisan 1941 tarihinde ise inşa alanı ile ilgili bir keşif raporu hazırlanmıştır. Yapılan arazi araştırmaları sonucunda, Ankara'ya 35 km uzaklıkta yer alan Hasanoğlan köyü seçilmiş, buraya ulaşımın da Ankara-Kayseri demiryolu hattı üzerinde kurulmuş olan Lalahan ve Lalabeli istasyonlarından sağlanabileceği belirtilmiştir (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 1-2).

Şekil 2.39. Hasanoğlan Köy Enstitüsü yerleşim planı (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 1).

Köy Enstitülerine hâkim olan bu yardımlaşma yöntemi sonucu, II. Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılara rağmen enstitü binaları oldukça kısa sürede bitirilmiştir. (Şekil 2.26. ve Şekil 2.27.).

Şekil 2.40. Hasanoğlan Köy Enstitüsü yardımlaşma çalışmaları (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 2).

Şekil 2.41. Hasanoğlan Köy Enstitüsü inşa çalışmaları (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 2).

İşlik, yurt, lojman gibi yapılması acil olan ana yapıların yanı sıra fırın (Şekil 2.43), hamam, ısı merkezi gibi diğer ortak kullanım mekânları 1941–1944 yılları arasında tamamlanmıştır. 1944–1945 eğitim-öğretim dönemine enstitüyü oluşturan yapıların çoğu bitmiş bir şekilde başlanmıştır. 1941-1951 yılları arasında Hasanoğlan Köy Enstitüsü müdür yardımcılığında Yapı-Sanat Kolu Başkanı olarak çalışmış olan Mustafa Güneri'nin notlarına göre, 1941 yılı sonunda 5 atölye binası, 5 derslik binası, 2 malzeme deposu,

santral, yemekhane (Şekil 2.42), mutfak ve ambar inşa edilmiştir. 1943 yılı sonunda idare binası, başka bir yatakhane, büyük marangozhane, ek bir büyük santral, atölye, garaj, iki tuvalet, iki ahır ve kümes tamamlanmıştır (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 3-4).

Şekil 2.42. Hasanoğlan Köy Enstitüsü günümüze ulaşan yapılar (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 3)

Şekil 2.43. Hasanoğlan Köy Enstitüsü günümüze ulaşan yapılar-fırın (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 4)

Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nün mimari değeri sahip olduğu değerlerden bir diğeridir. Yarışma sonucunda elde edilmiş olan Köy Enstitüsü, içerisinde eğitim yapıları, atölyeler, konutlar, dinlenme ve spor alanları ve zirai alanlar bulunan kendine yeterli ve sürdürülebilirliği olabilecek bir yerleşkedir. Kendi arazi sınırları içerisinde insani ölçekte bir i dolaşımı ve ulaşılabilirliği olan yerleşke, farklı işlevleri birleştiren ve ayıran bir açık alan ve yeşil alan örgüsüne sahiptir. Köy Enstitülerinin teşvik ettiği “tüketicisi değil üretken yaşam tarzının izleri Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü yerleşkesinde izlenebilir. Bazı yapılar yıkılmış olmasına rağmen, çalışma ve üretim alanları ile dinlenme ve spor alanları arasında kurulan ilişki ve denge bugün bile dikkat çekicidir. Bunun yanında, yapıların mimari dilleri farklılık gösterse de, işlevsellik ve rasyonellik (akılcılık) yapıların tümünde görülen ve çağını yansıtan ortak bir tasarım yaklaşımıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın mimarlarından ve aydınlarından olan Mualla Eyüboğlu'nun tasarladığı ve inşasında görev aldığı Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü yapıları, mimari anlamda önem arz eden yapılardır (akıcı ve Çorakbaş, 2013: 5).

şekil 2.44. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bugünkü hali (Kendi arşivimden)

Şekil 2.45. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bugünkü hali (Kendi arşivimden)

Bir eğitim yerleşkesi olan ve kurulduğu dönemde mekânsal anlamda pek çok değişimin gerekliliğini bizzat yaşatarak bireylere aktaran Hasanoğlan Köy Enstitüsünün modernleşme yolunun sadece yabancı kaynaklı yapılaşmayla olmayacağını bir işareti olarak görmek mümkündür. Türk bir mimar tarafından planlanan enstitü yapıları kullanılan malzeme ve teknik anlamında bulunduğu dönemin sıkıntılarının ciddi emarelerini taşımaktadır. Hasanoğlan Köy Enstitüleri yerleşkesinin Ataş yerleşkesiyle karşılaştırılması, sadece toplumdaki bireylere yansıttığı mekânların işlevselliği ve modernliğin birlikteliği değil, zaman içinde yaşanan mekânsal değişimin görünüşü olmasından kaynaklanmaktadır. Mekânlar bağlamında bireylere eğitim, sanat, kültürel pek çok özellik aktararak burada yetiştirilen öğretmenlerin Türkiye'nin dört bir yanına eğitim vermek amacıyla gönderilmesi sayesinde de, toplumsal değişim temelden tetiklenmiş olmaktadır.

2.3.2. Toplumsal yapıda değişim

Cumhuriyet'in ilanı sonrası *modernleşme* süreci, öncelikli olarak ekonomik bir *kalkınma* amacı taşısa da yapılan devrimler ile sosyal ve kültürel ortamın, örnek alınan 'modern' yaşam alışkanlıkları ve davranışlarına göre yeniden şekillendirilmesi hedeflenmiştir. Eğitim, kültür ve spor etkinlikleri, sosyal ortamın yenilenmesinde bir araç olarak kullanılmıştır. Dönemin Halkevleri ve Köy Enstitüleri'nin yurt genelinde, eğitim ile kültür ve spor etkinlikleri ile sosyal ortamın *modernleştirilmesine* katkı sağladığı bilinmektedir (Asiliskender, 2008: 141).

İşletmelerin kentin toplumsal yapısına etkileri ise üç ayrı başlıkta toplanabilir. İlk olarak, işletmelerin büyüklüğü ve iş gücü ihtiyacının kente göre oldukça fazla olması, kent merkezi çevresindeki köyler başta olmak üzere ülke genelinden birçok kişinin çalışmak için kente gelmesine sebep olmuştur. Dışardan gelenler, öncelikle kentin demografik yapısını değiştirmiştir. Kent merkezinde yaşayan yerliler karşısında, nereden gelmiş oldukları önemsenmeksizin, çalıştıkları işletmelerin adıyla anılan kimlikleri ortaya çıkarmışlardır. Yerli halkın, çalışanları işyerlerine ve çalıştıkları işlere göre tanımlaması, öteki yapması ve yerel kimliklerini dışarıda bırakması ilgi çekicidir. Bireysel kimliklerin yetilere göre tanımlanması, modernleşme sürecine bağlı olarak toplumsal yapıdaki değişimlerden biri olarak değerlendirilebilir. Ancak çalışanlar, her ne kadar bu tanımlamayı özümsemiş olsalar da, taşıdıkları yerel kimlikleri, kendi aralarındaki karşılıklı ilişkilerini çeşitlendiren değerler olarak taşımaya devam etmişlerdir. Bu durum her ne kadar, kişilerin geleneksel bağlarını veya alışkanlıklarını sürdürme arayışı olarak nitelenebilirse de aslında, farklı kimliklerin bir araya gelmesine sebep olmuştur (Şekil 2.46.) (Asiliskender, 2008: 57).

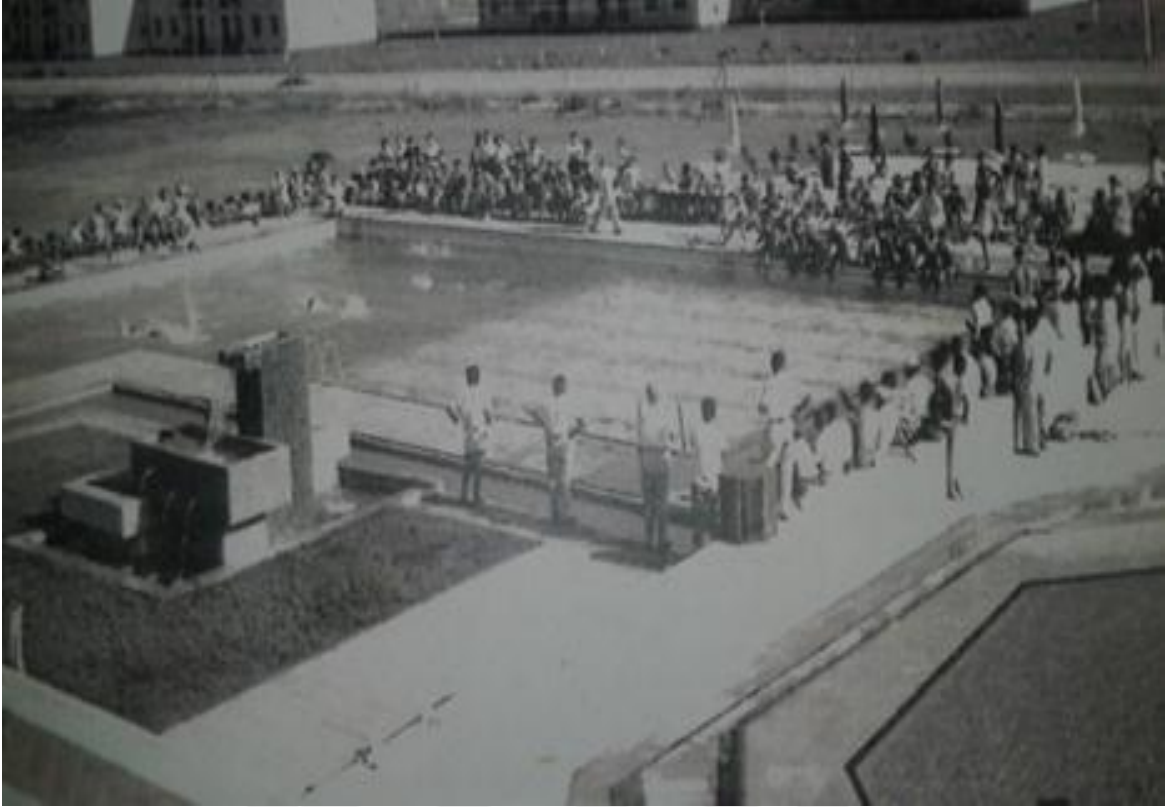
Şekil 2.46. Ataş lojmanlarında maskeli balo (Ataş 50. yıl kataloğundan)

Sosyal olarak, hem dışardan gelenlerin varlığıyla hem de gelenlerin taşıdıkları farklı kimlikler ile çeşitliliğin ortaya çıkması, modernleşme deneyimi için önemsen bir gelişmedir. Kayseri özelinde, işletmelerin iş gücü ihtiyacına bağlı olarak dışardan gelenler, kentin demografik yapısı başta olmak üzere sosyal ve kültürel ortamı değiştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Bu bakışla işletmeler aracılığıyla, kentte *kozmpolit* bir ortamın kurulmaya başlandığı söylenebilir (Şekil 2.47.) (Asiliskender, 2008: 157).

Şekil 2.47. Ataş lojmanlarında yeni yıl kutlaması (Ataş 50. yıl kataloğundan)

Modern bireyin aidiyet kavramı ile olan ilişkisi, lojman yaşantısında yeniden kurgulanır. Her ne kadar lojman tasarımı modern özne tahayyülü ekseninde ortaya çıkmış olsa da, gelinen noktada lojman hayatı bir açıdan bakıldığında Heynen'in değindiği köksüzlük hissine mahal bırakmayacak biçimde kavramsallaşmıştır. Lojman hayatına bağlı bir topluluğun, bir ilgi grubunun üyesi olmak, bir kimlik verilmesi, kişinin oradaki düzenin parçası olması, fabrikanın üretim mekanlarını kullanması, yatakhane, yemekhane, kapalı ve açık spor tesisleri, hamam ve yüzme havuzu (Şekil 2.47) gibi rekreasyon ve temizlik, revir ve sağlık ocağı benzeri sağlık mekanları kullanmasıyla artmakta, sağlanan eğitim olanaklarıyla perçinlenmekte (Şekil 2.48.) giderek de fabrika alanı içindeki işçi evlerinde oturması ile başka bir eşiğe tırmanarak dönüşüm geçirmektedir (Şekil 2.49.) (Göktaş, 2009: 30).

Şekil 2.48. Ataş lojmanları sosyal tesis kutlaması (Ataş 50. yıl kataloğundan)

Şekil 2.49. Ataş lojmanları anaokulunda öğrenciler (Ataş 50. yıl kataloğundan)

Şekil 2.50. Ataş lojmanlarında konser (Ataş 50. yıl kataloğundan)

Lojmanda barınmak, hayatını geceli-gündüzlü biçimde orada geçirmek, oradaki komşu ve arkadaşlarla iş dışında da paylaşımında bulunmak demektir. Bu birliktelik, lojman hayatına dâhil olanı olmayandan ayırır, gözle görülür bir farklılık yaratır. Bir başka deyişle lojmanları ile birlikte fabrika yerleşkeleri, yeni bir tür işçi sınıfının ortaya çıkmasını sağlayan organizasyonlardır. Kendi iç dinamikleri olan bu organizasyonlar, içeride ve dışarıda olanı kesin çizgilerle ayırır, ekonomik olarak değilse de sosyal ve kültürel olarak toplumda yeni bir sınıf ve bu sınıfa ait yaşam biçimini tanımlarlar. Lojman yaşantısı, işçi ve işyeri arasındaki ilişkiyi yeniden tanımlarken, bir yandan da işçiyi çalıştığı kuruma yalnızca ekonomik olarak değil, duygusal olarak da bağlı kılar. Bir başka deyişle, ev, işyeri ve sosyal donatılar arasındaki mekânsal biraradalık, işçinin yaşam alanının tamamını kaplayan bir düzeni tasavvur etmeyi gerektirir. İşçi konutlarının işçiyi fabrikaya bağlama, işgücünü sürekli, istikrarlı ve kalifiye bir düzeyde tutma niyetiyle başlayan inşa ve kurulma süreci, kısa süre içinde, işçide çalıştığı fabrikaya kurumsal bağlılık hissetme, kendisini onunla özdeşleştirme, bir tutma, onunla birlikte hareket etme sonucunu doğurur. Belli bir grubun parçası olmak, işçi, uzman, mühendis ya da gündelikçi olarak hayatını bir kurumdan, onun canlılığından ve veriminden kazanmak, kurumsal kimliğe bağlı bir toplumsal grup tanımı, bir topluluk birlikteliği ortaya çıkarmaktadır (Göktaş, 2009: 30)

İkinci olarak yabancıların kentteki varlığı, toplumsal yapıyı da etkilemiştir: Öncelikle, kentteki farklı kimliklerin bir arada yaşama deneyimi, toplumsal yapı içindeki sosyal yapıyı etkilemiş, kurumsal bir yapının oluşumunu sağlamıştır. Geleneksel düzen ve kısmen kırsal yaşam içindeki ilişkiler, yeni sosyal düzen içinde kurallara bağlanmıştır. Elbette, bu değerlendirmede yaşanan değişimi ortaya çıkaran gelişmelerin Erken Cumhuriyet dönemindeki, sosyal ve siyasal devrimler ile ilişkisi ihmal edilmemelidir. Bununla birlikte, işletmelere bağlı olarak toplumsal yapıdaki en belirgin değişim, çalışma şartları ve biçimine bağlı olarak yaşanmıştır. Bu bakışla işletmelerdeki iş gücü ihtiyacına bağlı olarak özellikle kadınların ve engellilerin çalışma ortamına kazandırması önemsenmelidir. Kent merkezinde yaşayan veya dışardan gelen kadınlar, eğitim alarak bu işletmelerde çalıştırılmıştır. Bu sayede, kadın-erkek ilişkisi başta olmak üzere toplumsal yapının değişmesine katkı sağlanmıştır (Asiliskender, 2008: 157).

Aile yapısının değişimi, yapısal anlamda direk olarak konut kullanımını etkilemektedir. Ailenin büyüklüğü, ailenin sosyo-ekonomik statüsü, dünya görüşü ve toplumsal tutumu zamanla değişmiştir. Ailede kadın rolünün baskınlığı artmış ve bu da paylaşımların artmasına sebep olmuştur. Örneğin tarihi kent merkezlerindeki konutlar o zamanın ihtiyaçlarına göre geniş aileleri barındıracak şekilde yapılmıştır. Kentlerdeki sosyal yapının değişmesi sonucu küçülen ailelere bu konutların kullanışsız gelmesi sonucu, aileler yeni yaşam tarzlarına uygun yeni konutlara taşınmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca çekirdek aile yaşantısına geçilmesi sonucu, evlerdeki yaşam birimleri küçülmüş ve toplu konutlarda yaşamaya başlanmıştır. Buda yapılardaki iç mekân organizasyonunun değişimine neden olmuştur (Uğursal, 2011: 22).

Üçüncü ve en önemsenmesi gereken etki ise, işletmeler bünyesinde sunulan eğitim, spor ve kültürel hizmetler ile çalışanlar başta olmak üzere kentlilerin yaşama alışkanlıklarında ve dolayısıyla kimliklerinde yaşanan değişimlerdir. İşletmeler bünyesinde, lojmanlar dışında alışveriş birimleri, yüzme havuzu, basketbol-futbol-tenis sahası gibi spor alanları, sinema, balo salonu-gazino gibi eğlence mekânları ve mesleki kurslar ile ilk ve orta öğretim için okullardan oluşan sosyal donatılar da bulunmaktadır. Çalışanlar ve aileleri başta olmak üzere, kentliler de bu hizmetlerden yararlanmıştır. Bireylerin aldıkları eğitimler ve katıldıkları etkinlikler ile kendilerini tanıdıkları ve

‘modern’ bireyler olarak kimliklerini kendi merkezlerinden üretmeye başladıkları düşünülebilir (Şekil 2.37.) (Asiliskender, 2008: 158).

Şekil 2.51. Ataş lojmanlarında kermes düzenlemesi (Ataş 50. yıl kataloğundan)

İşletmeler bünyesinde, ‘modern’ yaşamın önemsenen alışkanlıkları olarak sunulan sinema, dans, caz eğlenceleri ya da müzik eşliğinde yenen yemekler, kalkınma hedeflerine bağlı olarak inşa edilmeye çalışılan çağdaş kimliğin önemli birer gerekliliği olarak önemsenmiştir. Bu kültürel etkinlikler gibi işletmelerin spor kulüpleri ve etkinlikleri de toplumsal yapının değişiminde etkili olmuştur. İşletmeler bünyesinde kurulan kulüpler sayesinde çalışanlar, tenis, yüzme, buz pateni, hentbol ya da binicilik gibi birçok farklı spor dalıyla uğraşmışlardır. Spor kulüpleri ile hem çalışanlarına spor yapma imkânı sunmuş, hem de kentte *yeni* spor dallarının tanınmasını ve benimsenmesini sağlamışlardır. İşletmelerde sunulan eğitim, spor, sosyal ve kültürel etkinlikler ile kentte yaşayanlarla olan ilişkiyi güçlendirmiş, bireysel ve toplumsal kimliğe etki yapmıştır (Asiliskender, 2008: 147).

Sanayi yerleşkeleri yanında eğitim yerleşkelerinde de sanatsal ve sosyal etkinlikler sayesinde geleceğin öğretmenlerinin bireysel gelişimleri desteklenerek, pek çok alanda

yetkin konumda öğretmenler, eğitimciler yetiştirilmiştir. Okuma alışkanlığının geliştirilmesinden müzik aleti çalmaya, resim yapmaktan mozaik çalışmaya, tamirattan yapı inşasına kadar uzanan bireysel yetkinliklerin geliştirilmesi, bu yeteneklerini sunma yoluyla toplumsal değişime katkı sağlamasına neden olmuştur. Domino taşları misali tetikleyici bir rol üstlenen Köy Enstitülerinde yetişen öğretmenlerin Türkiye'nin en ücra köşelerine kadar ulaşıp, buralarda çocukları eğitmesi yoluyla toplumsal değişimin temelleri atılmış olmaktadır. Köy Enstitüleri sayesinde sanattan anlayan, kendini geliştirmeye ve bilimsel gelişmelere açık, el becerileri gelişmiş, problemlere somut çözümler üretebilen, toplumsal bütünleşmeye ve bilinçlenmeye teşvik eden bireyler yetiştirilmiştir. Bu bireyler, sadece eğitimi değil, hayata hazırlamayı kendine amaç edinmişler, yani Köy Enstitüsünde eğitim alan öğretmenler, geleceğin toplumunu yaratmada büyük bir rol üstlenmiş ve bu rolü hakkıyla yerine getirmişlerdir. (Şekil 2.52- Şekil 2.53 – Şekil 2.54 – Şekil 2.55).

Şekil 2.52. Hasanoğlan Köy Enstitüsünde boş zaman etkinlikleri (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 5)

Şekil 2.53. Hasanoğlan Köy Enstitüsü bilimsel deney yapan öğrenciler (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 5)

Şekil 2.54. Hasanoğlan Köy Enstitüsü kütüphanesi (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 5)

Şekil 2.55. Hasanoğlan Köy Enstitüsü amfi tiyatro (Çakıcı ve Çorakbaş, 2013: 5)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ATAŞ ve NAZİLLİ BASMA FABRİKA YERLEŞKESİ

BARINMA ALANLARI

Çalışmanın bu bölümünde Ataş yerleşkesindeki barınma alanları ele alınmaktadır. Ataş lojman alanlarının tipolojisi, plan ve cephe tasarımları ile röveleri incelenerek karşılaştırılmakta, ayrıca Nazilli Basma Fabrikası yerleşkesindeki evler ve özellikleri ortaya konularak, Ataş yerleşkesinde bulunan konutların kendi içindeki kıyaslaması yanı sıra Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinde bulunan konutlarla karşılaştırılması yapılmaktadır.

3. ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE BULGULARI

Bu araştırmada sanayi yerleşkelerinin Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinde etkilerini ortaya koymaya yönelik olarak, literatür taraması yanında arşiv incelemesi ve mekanlar bağlamında alan araştırması yer almaktadır. Ataş ve Nazilli Basma Fabrika yerleşkelerindeki konutların tipoloji ve röveleri çıkarılarak belgelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Amacı

Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinde, devlet tarafından desteklenen yabancı sermaye ile sanayi yerleşimleri ve şehirleşme arasında kurulan yakın ilişki, çalışmayı yönlendirmekte, Ataş yerleşkesinin ülkedeki modernleşme sürecine başka bir ifadeyle mekânsal ve toplumsal değişime katkılarının ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranacaktır:

- Ataş yerleşkesindeki lojmanların mimari özellikleri ile dönemin mimari özellikleri arasında farklılıklar var mıdır?
- Nazilli Basma Fabrikası yerleşkesindeki barınma alanları ile Ataş yerleşkesindeki barınma alanları arasında ne gibi farklılıklar vardır?

- Ataş yerleşkesindeki barınma alanları ÷lkedeki modernleşme sürecine katkı sağlamış mıdır? Sağlamışsa bu katkılar nelerdir?
- Ataş yerleşkesindeki barınma alanlarındaki konut tipleri nelerdir?
- Ataş yerleşkesindeki barınma alanlarının planları nasıldır, şehirleşme sürecine etkileri olmuş mudur?

Ayrıca Ataş yerleşkesindeki barınma alanları, 1950 sonrasında çalışanlar için inşa edilmiş konutlar olarak, mimari nitelikleri, mekânsal kurguları ve içerikleri ile mekânsal ve sosyal olarak arzulanan ‘modern’ yaşama dair bir değerlendirme yapma olanağı sunmaktadır. Söz konusu mekânsal okuma, şehircilik yaklaşımlarından, konutların birim mekânlarına ve kullanıcı deneyimine kadar detaylandırılarak ele alınmaktadır. Böylece mekânsal kurguları, şehircilik düzenlemeleri, taşıyıcı sistemleri gibi mimari nitelikleri ile mekânsal ve sosyal deneyimleri açısından kentte ve ÷lkede yarattıkları kırılmayı değerlendirmek amaçlanmaktadır.

3.1.1.Araştırmanın kapsamı

Araştırma, Cumhuriyet’in ilanıyla ortaya çıkan sanayileşme ve modernleşme sürecinin bir yansıması olan ATAŞ yerleşkesini kapsamaktadır.

Dönemin iyi örneklerinden birini oluşturan Mersin ili özelinde ATAŞ yerleşkesi, Türkiye’nin sanayi politikası çerçevesinde, dış kaynaklı sermaye ile teknoloji ihtiyacına bağlı olarak gerçekleştirilen bir rafineri yatırımı ve bu yatırımın eklentisini içermektedir.

3.1.2.Araştırmanın evren ve örnekleme

Bu araştırmanın evreni; Cumhuriyet sonrası devlet eliyle ya da yerli veya dış kaynaklı sermaye ile gerçekleştirilen sanayi yerleşkeleridir.

Örneklemini ise; 1950 sonrası sanayileşme ve modernleşme sürecinin yansıması olarak kabul edilen Ataş yerleşkesi oluşturmaktadır.

3.2. Verilerin Analizi ve Bulgular

Araştırmanın bu kısmında Ataş lojman alanında tipoloji ve rölemler belgelenecek, yerleşkede yer alan konut tipleri karşılaştırılmaktadır. Ayrıca Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konutlar ve özellikleri ortaya konulmakta, iki yerleşke içindeki yerleşim alanlarının karşılaştırması yapılmaktadır. Böylece Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinden hareketle Ataş yerleşkesinde yer alan yerleşim yerlerinin farklılıkları açıkça ortaya konulmaktadır.

3.2.1. Ataş lojman alanında tipoloji ve rölemler

Ataş lojman alanında bulunan konutların tipolojilerine bakıldığında, kullanıma sunulduğu çalışanların da farklılaştığı, 7 değişik tipolojiye sahip konutun, yerleşkede var olduğu görülmektedir.

Bu konutları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- A tipi konutlar,
- AA tipi konut,
- AAA tipi konut,
- B tipi konutlar,
- O tipi konutlar,
- C tipi konutlar ve
- P tipi konutlardır.

Yukarıda sıralanan konut tiplerinin kullanım amaçları, yani tahsis edildiği çalışanların kim olduğu, bu konutların yerleşke içindeki konumu önem taşımaktadır. Bu nedenle lojman olarak kullanılan bu konut tiplerinin yerleşke içindeki konumları Şekil 3.1.'de yer almaktadır.

Şekil 3.1. Ataş Yerleşkesindeki konutların buldukları konumlar (Akdeniz Belediyesi arşivi)

➤ A tipi konutlar

1960 yılında, rafineri ile birlikte inşa edilen ilk birimlerden biridir ve konutlar iki katlı bitişik iki blok şeklinde apartman tipi lojman binalarından oluşmaktadır. Her katta 2 daire, her blokta 4 daire, toplamda 8 daire yer almaktadır. A tipi konutlar toplamda 16 daireden oluşmaktadır. Bu konutların yerleşke içindeki konumu Şekil 3.2.'de, kat planına ilişkin çizim ise Şekil 3.3.'de yer almaktadır.

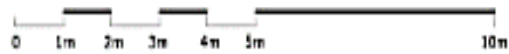
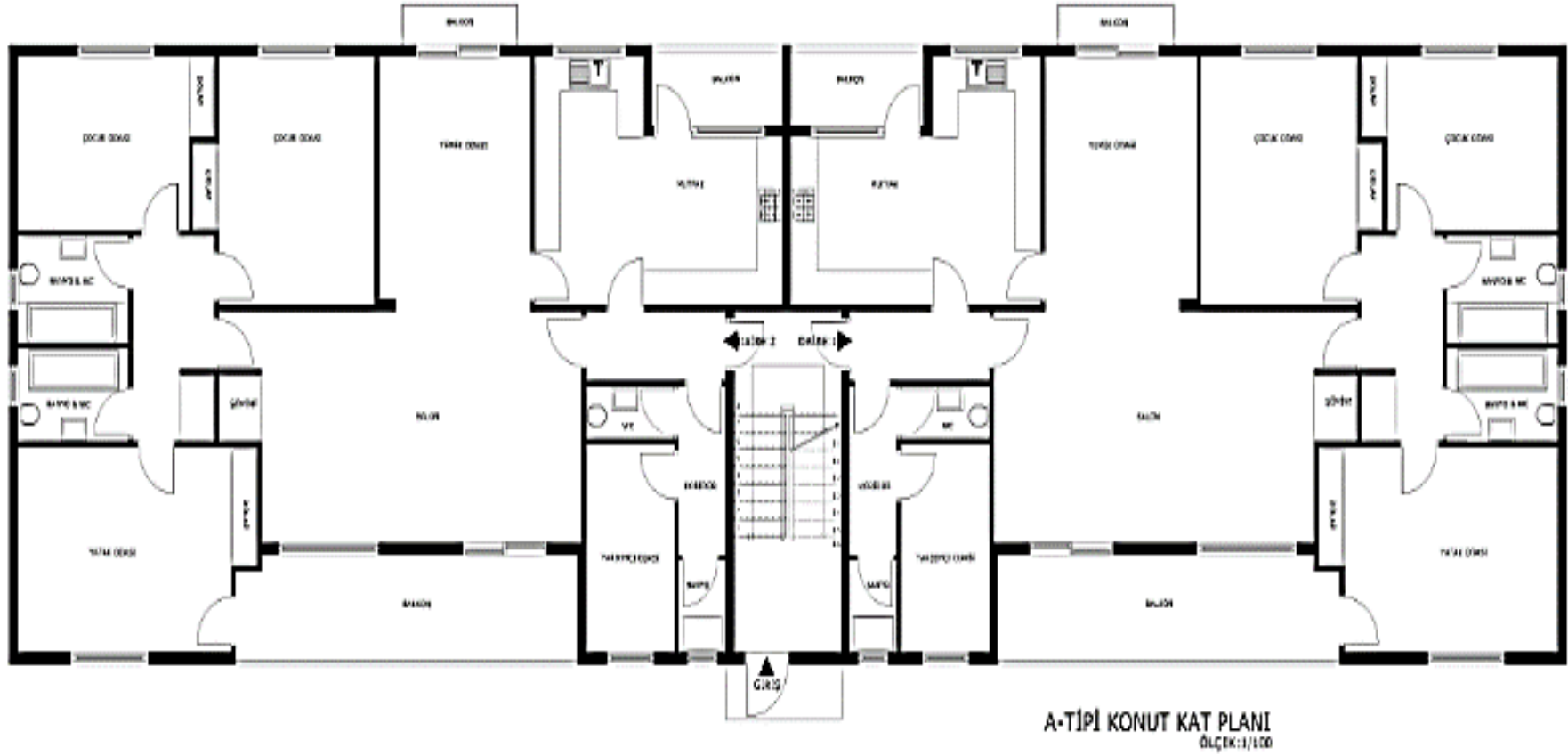

Şekil 3.2. Yerleşkede A tipi konutların konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

Üst düzey çalışanlara tahsis edilen A tipi konutların her biri 190 m² alanı kaplamaktadır. Şekil 3.3.'de de görüldüğü gibi A tipi konutlar 3+1 dairelerden oluşmakta ve bu dairelerde;

- 3 oda
- 1 salon
- 1 yemek odası
- 1 mutfak
- 2 banyo
- 1 wc
- 1 hizmetli odası
- 1 hizmetli wc-banyosu
- 3 balkon bulunmaktadır.

Kırma çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas yapıllı A tipi konutlara ilişkin resimler, Şekil 3.4. ve Şekil 3.5.'de yer almaktadır.

Şekil 3.3. Ataş Yerleşkesi A tipi konutların kat plan modeli kendi çizimim

Şekil 3.4. A tipi konutlardan A-1'in dıştan görünümü (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.5. A tipi konutlardan A-2'nin dıştan görünümü (Süleyman Vurandemir arşivinden)

➤ AA tipi konut

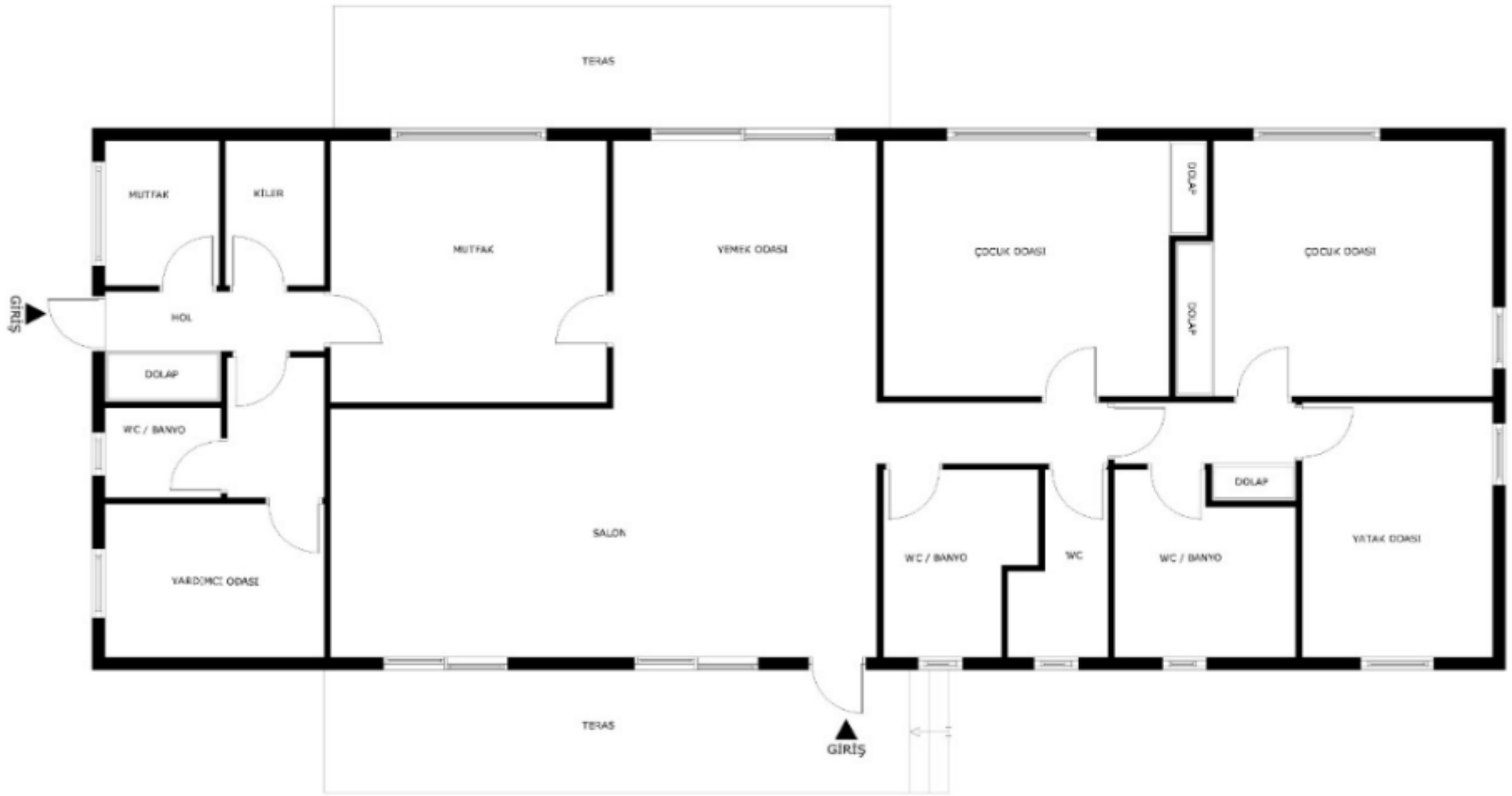
Bir adet inşa edilmiş, tek katlı, bahçeli, ince uzun yapılı konut tipidir. Rafineri müdürü yani ikinci müdür ve ailesine tahsis edilen AA tipi konutun yerleşke içindeki konumu Şekil 3.6.'da yer almaktadır.

Şekil 3.6. Yerleşkede AA tipi konutun konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

Toplam alanı 213.87 m² olan AA tipi konutta; yatma ve temizlenme alanlarının sağda, yaşam alanı ve yemek alanının ortada, çalışanların alanı ve mutfakın ise sol tarafta konuşlandırıldığı AA tipi konutun üç bölüme ayrıldığı görülmektedir. Ev çalışanları için bu konut tipinde oda, mutfak, wc / banyodan oluşan ayrı bir bölüm yer almaktadır. Bu bölüme ana giriş dışında bir giriş kapısından ulaşılmaktadır. AA tipi konutta;

- 3 adet yatak odası,
- 2 adet wc / banyo,
- 1 adet salon,
- 1 adet yemek odası,
- 1 adet wc,
- 1 adet mutfak,
- 1 adet kiler,
- 1 adet yardımcı odası,
- 1 adet yardımcı mutfak,
- 1 adet yardımcı wc / banyo,
- 2 adet teras bulunmaktadır (Şekil 3.7).

A-A TİPİ KONUT PLANI
2.MÜDÜR EVİ ÖLÇEK:1/100

Şekil 3.7. Ataş Yerleşkesi AA tipi konutun modeli kendi çizimim

Kırma çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas olarak inşa edilen AA tipi konuta ilişkin resimler Şekil 3.8. ve Şekil 3.9.'da yer almaktadır.

Şekil 3.8. AA tipi konutun dıştan görünümü (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.9. AA tipi konutun dıştan görünümü (Süleyman Vurandemir arşivinden)

➤ AAA tipi konut

Genel müdür ve ailesine tahsis edilen AAA tipi konut, 1 adettir ve tek katlı villa tipi bir yapıdır. Bu konutun yerleşke içindeki konumu Şekil 3.10'da yer almaktadır.

Şekil 3.10. Yerleşkede AAA tipi konutun konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

Tabanı 288 m², oturma alanı 435,55 m² olan bu konut tipinde de, ev üç bölüme ayrılmış gibi durmaktadır. Yaşam alanları, yatma alanları-banyo ve mutfak-ev çalışanları için ayrılan alan şeklinde bölümlenebilecek AAA tipi konut, modeli (Şekil 3.11.) incelendiğinde tek tarafı kısa bir U harfini andırmaktadır. İç avlu şeklindeki teras oldukça büyük bir alan kaplamakla birlikte, salona, yatma bölümü ve mutfak arasında bulunmaktadır. Bunun yanı sıra salonda yer alan şömine dikkat çekicidir. Bütün binalar gibi AAA tipi konutta kırma çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas bir yapıya sahiptir. Bu konut tipi;

- 4 adet yatak odası
- 2 adet banyo
- 1 adet misafir wc
- 3 adet salon
- 1 adet mutfak
- 2 adet kiler
- 1 adet görevli odası
- 1 adet görevli banyo-wc
- 2 adet terastan oluşmaktadır (Şekil 3.11).

Şekil 3.11. Ataş Yerleşkesi AAA tipi konutun modeli kendi çizimim

Rafineri m¼d¼r¼ (2. M¼d¼r) evinde olduğu gibi ana giriş dışında ev çalışanlarının giriş yaptığı bir kapı bu konut tipinde de karşımıza çıkmaktadır. AAA tipi konutların dış g¼r¼n¼mlerini yansıtan resimler Şekil 3.12. ve Şekil 3.13.'de yer almaktadır.

Şekil 3.12. AAA tipi konutun dıştan g¼r¼n¼m¼ (Akdeniz Belediyesi arşivinden)

Şekil 3.13. AAA tipi konutun dıştan g¼r¼n¼m¼ (Akdeniz Belediyesi arşivinden)

➤ B tipi konutlar

Mühendisler ve ailelerine tahsis edilmek üzere inşa edilen B tipi konutlar, biri ev çalışanı için ayrılmış olan 4+1 dairelerden oluşmaktadır. B tipi konutların yerleşke içindeki konumu Şekil 3.14.'de yer almaktadır.

Şekil 3.14. Yerleşkede B tipi konutların konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

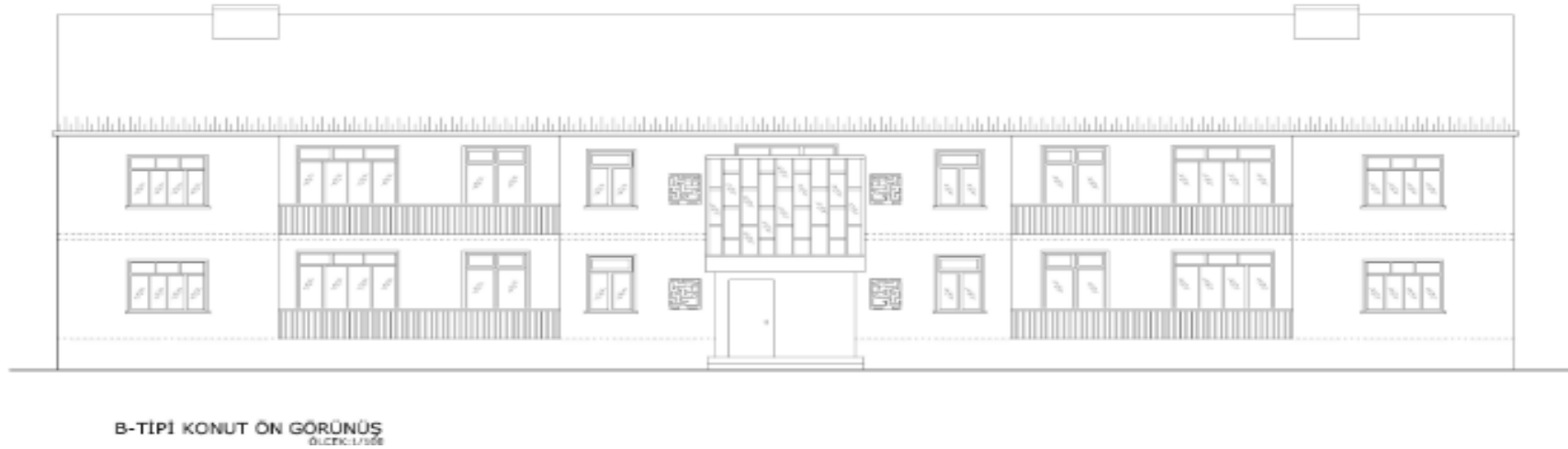
10 adet iki katlı apartman şeklindeki B tipi konutlar, iki apartmanın yan yana konumlanması sonucu oluşan bloklardan ibarettir (Şekil 3.15.; Şekil 3.17. ve Şekil 3.19.) ve bir blokta 4 daire yer alan B tipi konutlar (Şekil 3.16.), toplam 40 adettir. Kırmızı çatılı (Şekil 3.18.), Marsilya kiremitli, betonarme karkas B tipi konutlar, 149 m² alana sahiptir. B tipi konutlarda;

- 1 adet salon,
- 1 adet yemek odası,
- 1 adet mutfak,
- 3 adet yatak odası,
- 2 banyo,
- 1 adet wc,
- 1 adet görevli odası,
- 1 adet görevli wc / banyo,
- 3 adet balkon bulunmaktadır (Şekil 3.19. ve Şekil 3.20)

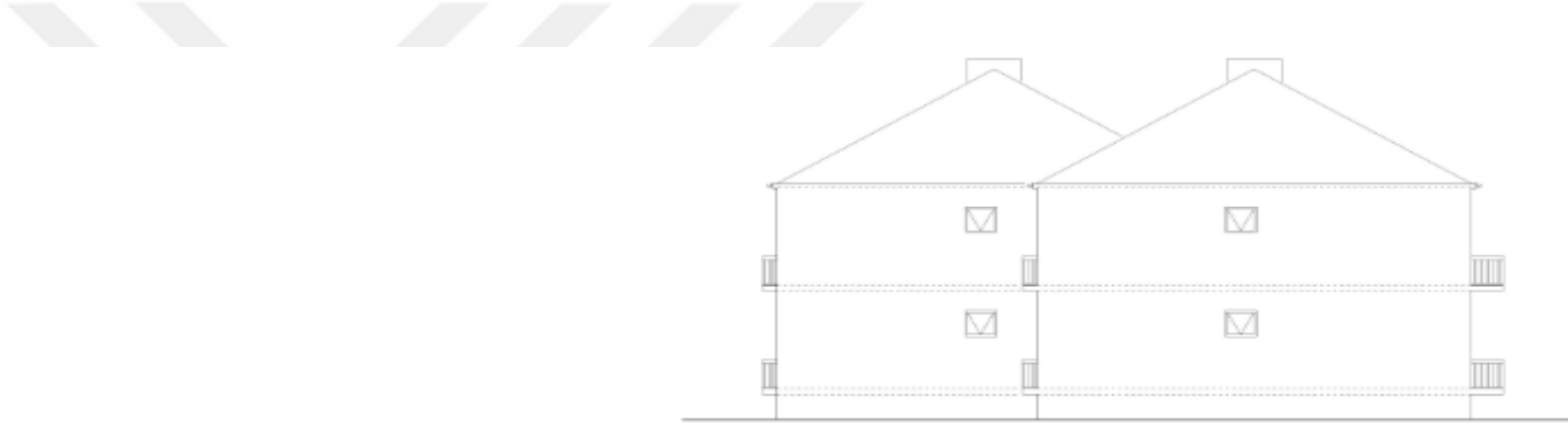
Yapının planlamasında çalışanın kullandığı alanlar ve mutfak girişe yakın planlanırken, yaşam ve yemek alanı ortada, yatma ve temizlenme alanları girişe daha uzakta yer almaktadır.

Şekil 3.15. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların ön cepheden görünüş modeli kendi çizimim

Şekil 3.16. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların ön cepheden blok görünüş modeli kendi çizimim

B-TİPİ KONUT YAN GÖRÜNÜŞ
ÖLÇEK: 1/100

ATAŞ LOJMANLARI KONUT TİPİ

Şekil 3.17. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların yan cepheden blok görünüş modeli kendi çizimim

B-TİPİ KONUT ÇATI PLANI
ÖLÇEK: 1/100

Şekil 3.18. Ataş Yerleşkesi B tipi konut çatı planı kendi çizimim

Şekil 3.19. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların bitişik nizam kat modelleri kendi çizimim

Şekil 3.20. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların kat modeli kendi çizimim

B tipi konutlara ait resimler Şekil 3.21 ile başlayan ve Şekil 3.30 ile bitecek şekilde aşağıda yer almaktadır.

Şekil 3.21. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₁ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.22. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₂ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.23. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₃ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.24. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₄ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.25. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₅ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.26. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₆ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.27. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₇ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.28. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₈ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.29. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₉ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.30. Ataş Yerleşkesi B tipi konutlar – B₁₀ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

➤ **O tipi konutlar**

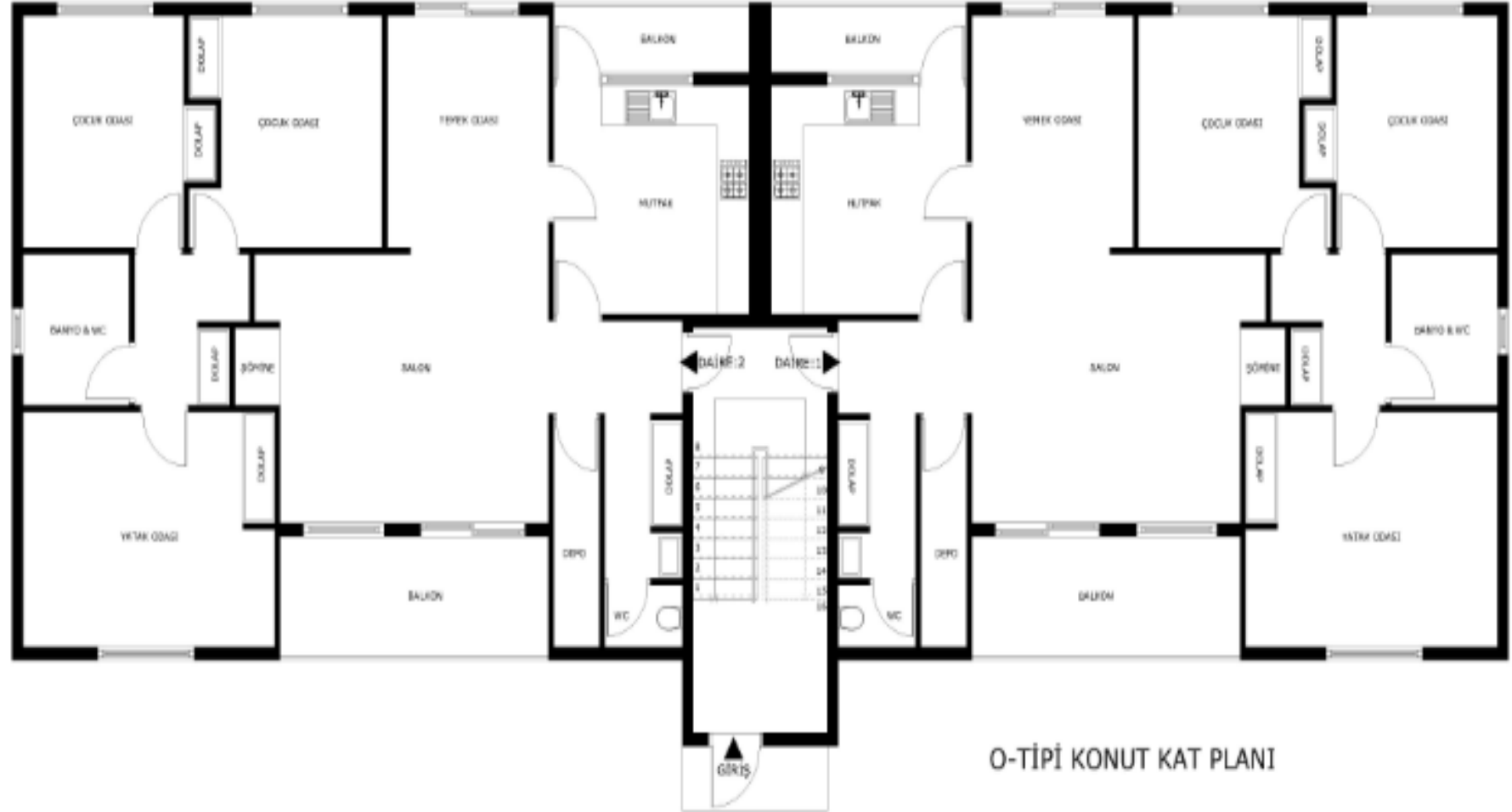
Memur ve işçi aileleri için inşa edilmiş olan O tipi konutlar, 3+1 şeklinde planlanmış dairelerdir. O tipi konutların yerleşke içindeki konumları Şekil 3.31’de yer almaktadır.

Şekil 3.31. Yerleşkede O tipi konutların konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

İki katlı apartmanlardan oluşan O tipi konutlar, bitişik olarak tasarlanmıştır. 12 adet iki katlı apartmanda, toplamda 48 daire bulunmaktadır. Kıрма çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas özellikteki O tipi konutlar, 127 m² alana sahiptir. Bu konutlarda;

- 1 adet salon,
- 1 adet yemek odası,
- 1 adet mutfak,
- 3 adet yatak odası,
- 1 banyo,
- 1 adet wc,
- 1 adet kiler,
- 3 adet balkon bulunmaktadır (Şekil 3.32.)

Şekil 3.32. Ataş Yerleşkesi B tipi konutların kat modeli kendi çizimim

O tipi konutlara ait resimler Şekil 3.33. ve Şekil 3.34.'de yer almaktadır.

Şekil 3.33. Ataş Yerleşkesi O tipi konutlar – O₁/ O₂/O₃/O₄/O₅/O₆ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

Şekil 3.34. Ataş Yerleşkesi O tipi konutlar – O7/ O8/O9/O10/O11/O12 blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

➤ P tipi konutlar

P tipi konutlar, memur ve işçi ailelerine tahsis edilmek üzere inşa edilmiş, 2+1 dairelerden oluşmaktadır. Bu tip konutların yerleşke içindeki konumları Şekil 3.35.'de yer almaktadır.

Şekil 3.35. Yerleşkede P tipi konutların konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

Toplam 11 adet P tipi apartman bulunmakta, bunların 10 tanesi 3 kattan oluşurken, 1 tanesi iki kattan oluşmaktadır ve toplam daire sayısı 64'dür. Blokların diğer apartman tipi konutlarda olduğu gibi bitişik olarak tasarlandığı görülmektedir. Kıırma çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas olarak inşa edilen P tipi konutlar, 107 m² alana sahip bulunmaktadır. Bu konutlarda;

- 1 adet L salon
- 1 adet mutfak
- 2 adet yatak odası
- 1 adet wc
- 1 adet wc/banyo
- 2 adet balkon yer almaktadır.

Şekil 3.36. Ataş Yerleşkesi p tipi konut önden görünüm modeli kendi çizimim

P tipi konutlarda sadece P₃ bloğunun iki katlı olduğu, diğer 10 adet apartman bloğunun 3 katlı olduğu Şekil 3.37.'de görülmektedir.

Şekil 3.37. Ataş Yerleşkesi P tipi konutlar – P₁/ P₂/P₃/P₄/P₅/P₆/P₇/P₈/P₉/P₁₀/P₁₁ blok (Süleyman Vurandemir arşivinden)

➤ C tipi konutlar

Misafirhane ya da bekar evi olarak kullanılan C tipi konutlar, 1+1 ve 2+1 dairelerden oluşmaktadır. Yerleşke içindeki konumu Şekil 3.38.'de yer alan C tipi konutlar, iki katlı tek apartman olarak inşa edilmiştir.

Şekil 3.38. Yerleşkede C tipi konutların konumu (Akdeniz Belediyesi arşivi)

Kırma çatılı, Marsilya kiremitli, betonarme karkas olarak inşa edilen apartmandaki küçük daireler 57 m² iken, 2+1 daireler 64 m² alan kaplamaktadır. C tipi konutlarda;

- 1 adet salon
- 1 adet mutfak
- 1 adet oda
- 1 adet wc/banyo
- 1 adet balkon yer almaktadır.
- Ayrıca 2+1 dairelerde ebeveyn banyosu bulunmaktadır.

Şekil 3.39. Ataş Yerleşkesi C tipi konutların yandan görünümü (Akdeniz Belediyesi arşivi)

3.2.2. Ataş Yerleşkesinde yer alan konut tiplerinin kendi içinde karşılaştırılması

Genel müdürün lojman olarak kullandığı konutta, 3 adet salon, 5 yatak odası, 2 mutfak, 4 adet banyo ve tuvalet, 2 adet kiler, 2 adet teras ve toplam alan 435,55 m² dir.

İkinci müdürün lojmanında ise; 2 adet salon, 4 adet yatak odası, 2 adet mutfak, 4 adet banyo ve tuvalet, 1 adet kiler, 2 adet teras ve toplam alan; 213,87 m² dir.

Üst düzey çalışanların oturduğu lojmanlarda ise; 1 adet salon, 1 adet yemek odası, 4 adet yatak odası, 1 adet mutfak, 3 adet banyo ve tuvalet, 3 adet balkon toplam alan; 190 m² dir.

Mühendisler ve ailelerine tahsis edilen konutlarda da; 1 adet salon, 1 adet yemek odası, 4 yatak odası, 1 adet mutfak, 3 adet banyo ve tuvalet, 3 adet balkon toplamda 149 m² alan kaplamaktadır.

Memur ve işçi ailelerine tahsis edilen O tipi konutlarda da; 1 adet salon, 1 adet yemek odası, 3 yatak odası, 1 adet mutfak, 1 banyo ve tuvalet ile 3 adet balkon toplamda 127 m² dir.

Memur ve işçi ailelerine tahsis edilen P tipi konutlar ise; 107 m² alana sahiptir ve 1 adet salon, 2 yatak odası, 1 adet mutfak, 1 banyo, 2 tuvalet, 2 adet balkondan oluşmaktadır.

Misafir hane ya da bekâr evi olarak kullanılan C tipi konutlar ise; 1 adet salon, 1 adet yatak odası, 1 adet mutfak, 1 adet banyo ve tuvalet ile 1 adet balkon yer almaktadır. Bu konutların toplam alanı; 57 m² ile 64 m² arasında değişmektedir.

Ataş yerleşkesindeki bütün konutlarda ortak olan kırma çatı, Marsilya kiremidi ve betonarme karkas olarak inşa edilmiş olmalarıdır.

Ataş yerleşkesinde yer alan konut tiplerine göre; özellikle genel müdürün kullandığı konutun diğer konutlara göre daha fazla salon (3 adet), daha fazla yatak odası (5 adet),

daha fazla banyo ve tuvalet (4 adet) barındırdığı görülmektedir. Bu sayılar ikinci müdürden itibaren farklılık göstermeye başlamakta örneğin salon sayısının 2 adet olduğu, yatak odası sayısının ise 4'e indiği görülmektedir. Banyo ve tuvalet sayıları genel müdür ile ikinci müdürün kullandığı konutlarda farklılık göstermezken, üst düzey çalışanların oturduğu konutlarda bu sayının 3' düştüğü dikkat çekmektedir. Memur ve işçi ailelerinin kullandığı konutlara bakıldığında ise; O tipi konutlarda salon ve yemek odası birer adetken, P tipi konutlarda sadece salonun olduğu yemek odasının olmadığı dikkat çekmektedir. Yatak odası sayıları da O tipinde 3 iken, P tipinde 2'ye düşmektedir. Bu konutlarda balkon sayısı da O tipinde 3, P tipinde 2 adettir. Buradan hareketle memur ve işçi konutlarında bile, tahsis konusunda bir ayrıcalık ve farklılık olduğu görülmektedir. Misafir hane ve bekâr evi olarak kullanılan C tipi konutlarda; sadece temel yaşam alanını oluşturmakta, salon, yatak odası, banyo sayıları bire inmektedir.

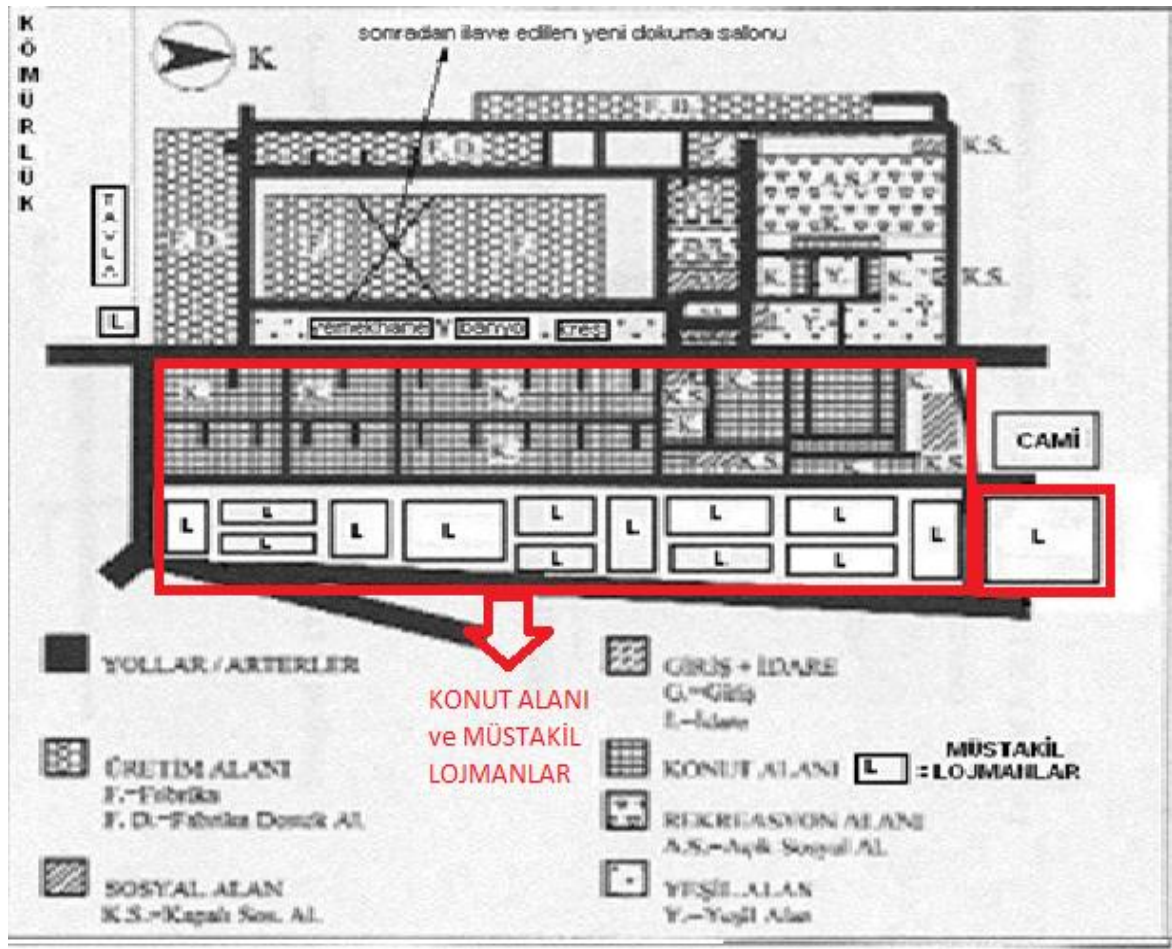
Konut tipleri ele alındığında bariz bir farklılığın genel müdür ve ikinci müdürün kullandığı konutlarda, ev çalışanlarının farklı giriş kapısı kullanması şeklinde ortaya çıktığını söylemek yanlış olmayacaktır. Genel olarak ev çalışanının varlığı; genel müdür, ikinci müdür, üst düzey çalışanlar ve mühendislerde kabul görmekte, yapılar da ona göre planlanmış olduğu görülmektedir. Memur ve işçi ailelerine tahsis edilen konutlarda ev çalışanına ait alanların düşünülmemiş olması, aynı zamanda sınıfsal bir yaklaşımı da işaret etmektedir. Çünkü özel bir kuruluş olan Ataş'ın yönetim kadrosu ve üst düzey yetkilileri ile mühendislerinin çoğunluğunun yabancılardan oluştuğu, belli bir yaşam tarzının yaşam alanı olan konutlarla devam ettirilmeye çalışıldığını söylemek mümkündür.

Yerleşkedeki konut tiplerinin alanlarına bakıldığında; genel müdürün 435,55 m² lik olan konutunu, ikinci müdürün konutu 213,87 m² ile izlemektedir. Genel müdürün kullandığı konut alanına iki tane ikinci müdür konutu yapmak mümkün olacaktır. Bunu üst düzey çalışanların kullandığı konutlar (190 m²) izlemekte, ardından da 149 m²'lik alanla mühendislere ve ailelerine tahsis edilen konutlar yer almaktadır. Onu da 127 m² ve 107 m²'lik alanlara sahip memur ve işçi ailelerine tahsis edilen konutların izlediği görülmektedir. Son sırayı ise; misafirhane veya bekâr evi olarak kullanılan konutlar (57 m² ile 64 m²) almaktadır. Sınıfsal ayrımların tahsis edilen konutların, toplam alanlarında bile görüldüğü ortadadır. Konut tahsisinde çalışanların buldukları konum önem kazanmakta,

buna göre konut tahsisi yoluna gidildiği ön görüşünü destekler nitelikte veriler karşımızda durmaktadır.

3.2.3. Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konutlar ve özellikleri

Nazilli Basma fabrika yerleşkesiyle ilgili olarak ikinci bölüm içinde genel bir yaklaşımla bilgi verildiğinden burada sadece yerleşkede bulunan barınma alanları yani konutlar üzerinde durulacaktır. Yerleşkede bulunan barınma alanları Şekil 3.40.'da görülmektedir.

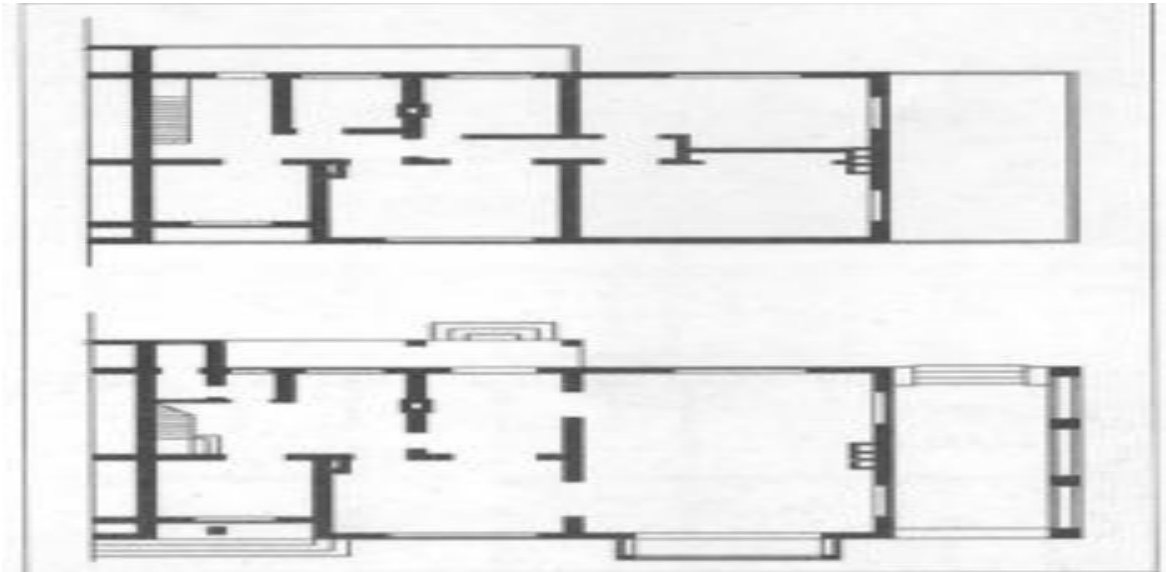
Yerleşkede; müstakil genel müdür evleri (eski, yeni), dört adet yönetici konumundaki memur apartmanı (kaloriferli, iki oda bir salon), bekâr pavyonu ve amele pavyonu yer almaktadır (Karatosun ve Arıkan, 2010: 33).

Eski yani yerleşkenin kuruluşundaki ilk genel müdür evi tek katlı, kare planlı, kübik ve sade bir yapı sergiler. Ancak 1970’lerde inşa edilen yeni genel müdür evi (Şekil 3.39); iki katlı, müstemilatı ile öne çıkan bir yapı sergilemektedir. İç apartmanlardan birine yapılan eklemeler sayesinde villa görünümü kazandırılan yapı genel müdür konutu olarak kullanılır hale gelmiştir (Karatosun ve Arıkan, 2010: 33).

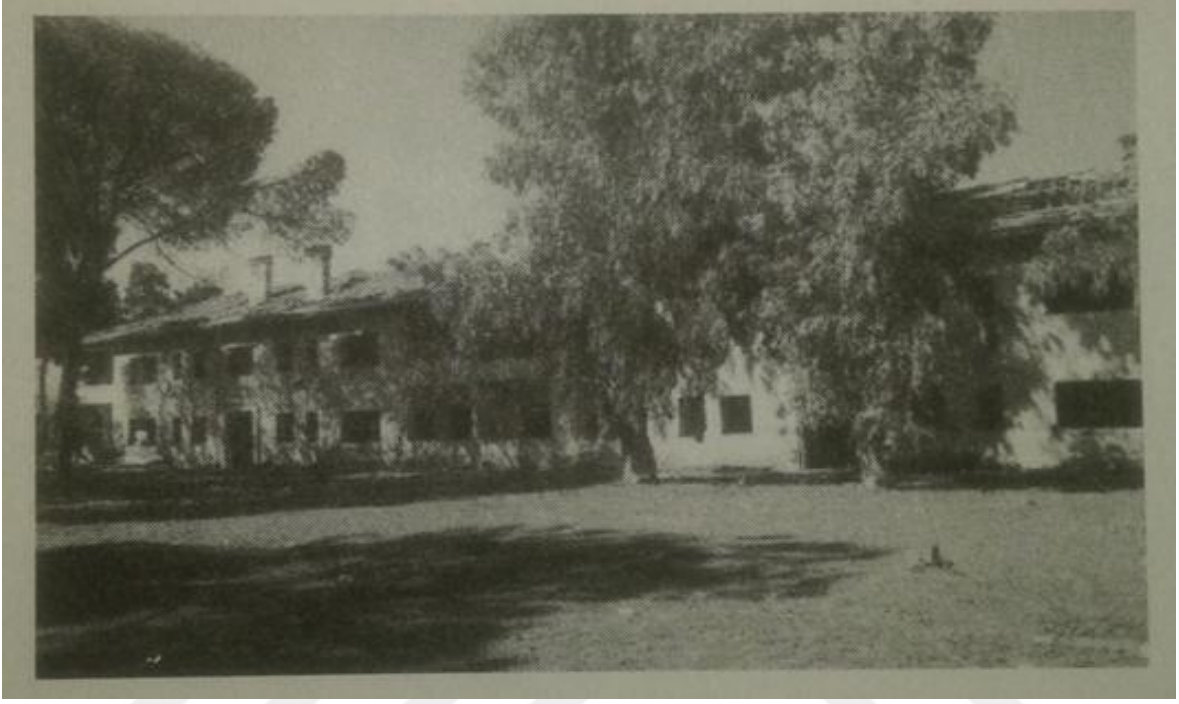
Şekil 3.41. Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesi yeni genel müdür evi (Doğan, 2009: 92).

İç apartmanlar olarak da adlandırılan memur apartmanları; U formu oluşturacak biçimde dizilmiş dört bloktan oluşmaktadır (Şekil 3.40). Bu apartmanlar müdür, müdür yardımcısı ve şeflere ayrılmıştır. 1970 yılında iç apartmanlarda 19 daire, bir de genel müdür evi yer almaktadır. (Doğan, 2009: 93).

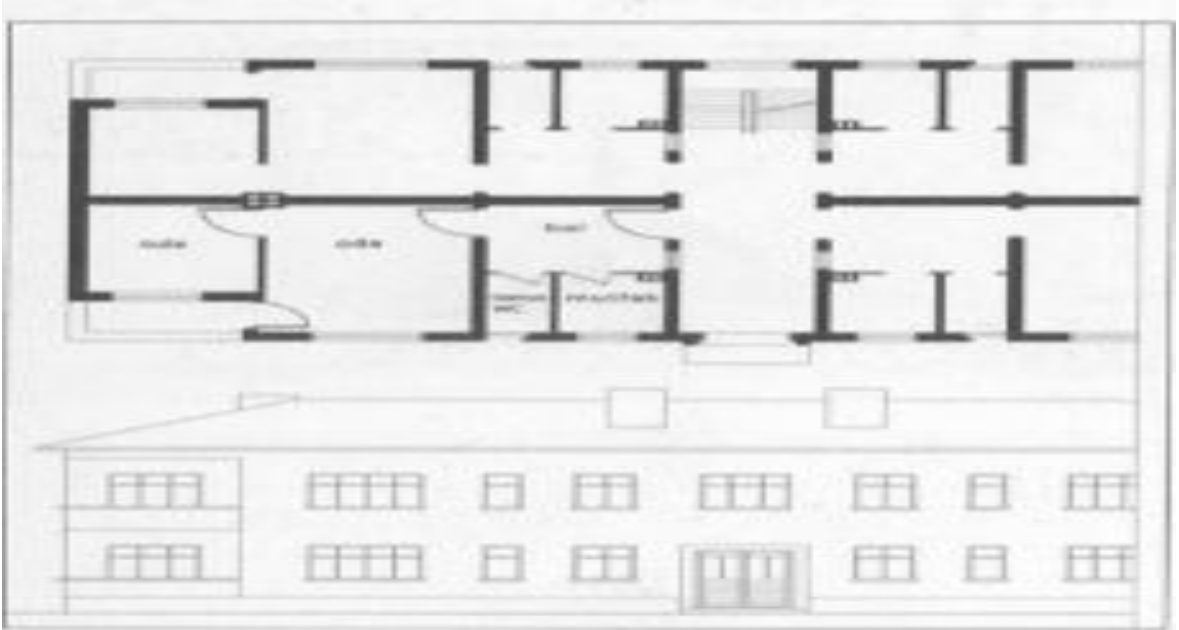

Şekil 3.42. Nazilli Basma Fabrikası yöneticilere verilen memur evleri (Doğan, 2009: 93).

U tipi apartmanlar, toplam 48 daireden oluşan betonarme yapılardır (Şekil 3.41). Her blokta sekiz daireye ulaşılan iki giriş bulunur. İki katta merdiven boşluğundan dairelerin giriş holüne geçilmektedir. Her dairede oturma odası ve buradan geçilen bir yatak odası bulunmaktadır (Doğan, 2009: 90).

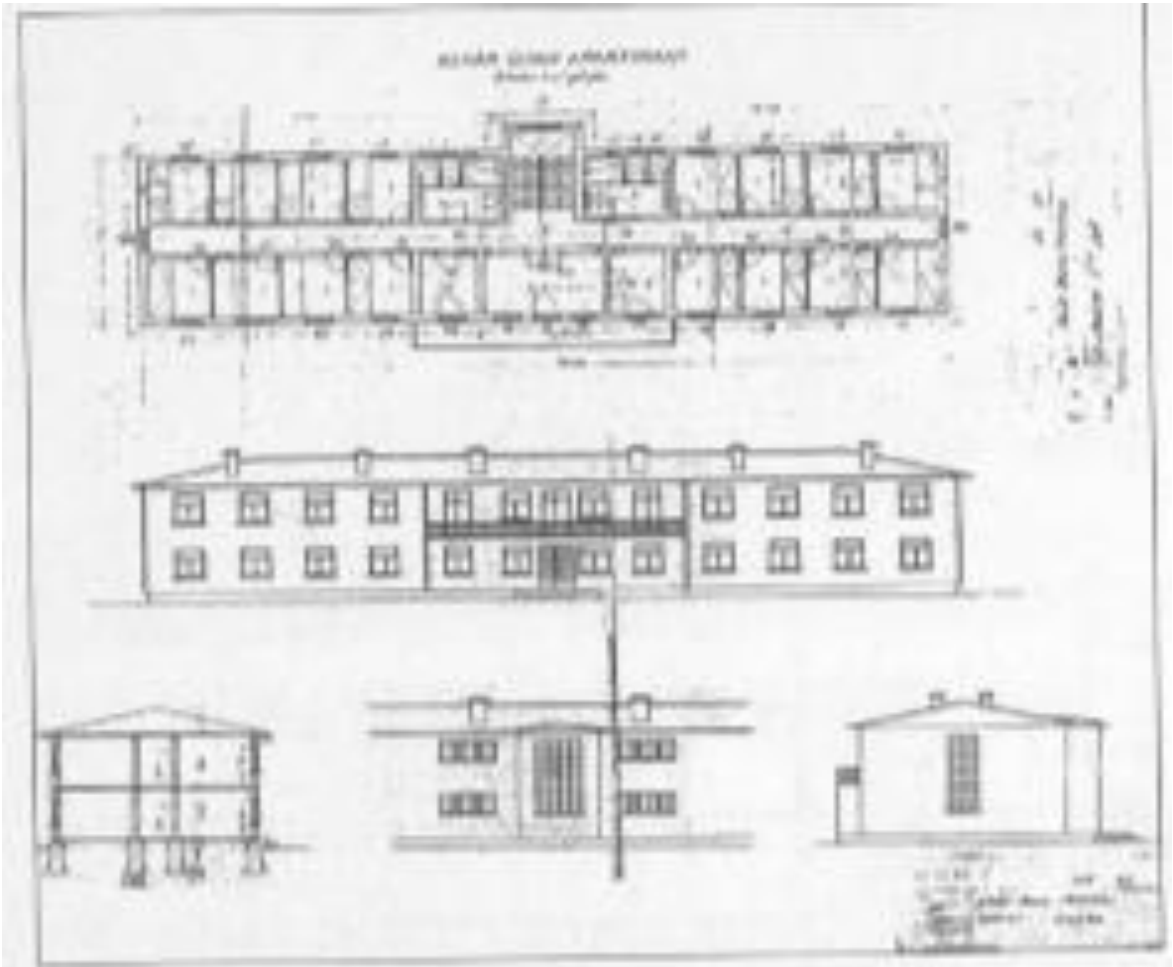

Şekil 3.43. Nazilli Basma Fabrikasında memur evlerinin dıştan görünümü (Doğan, 2009: 94).

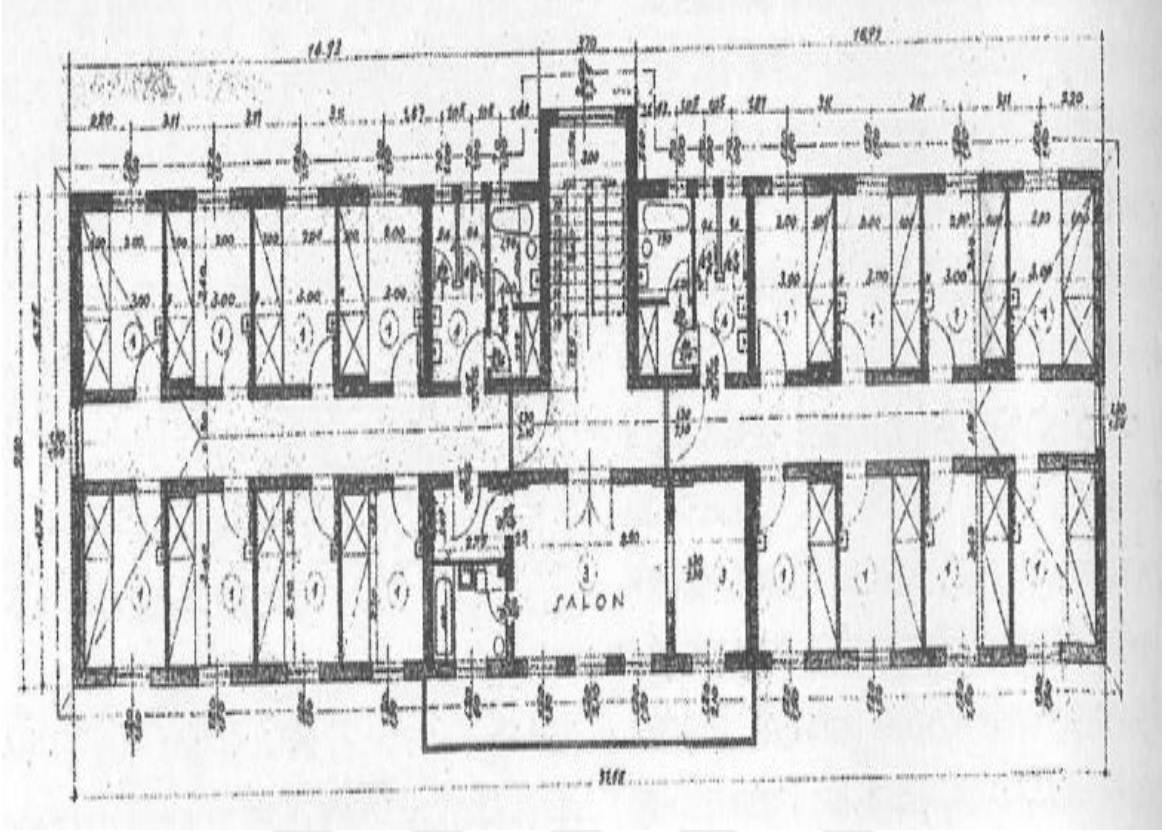
Şekil 3.44. U tipi evli memur apartmanları iç plan ve dış görünüm çizimi (Doğan, 2009: 94).

Bekâr memur pavyonları, bekârlar için tasarlanmış olmasına karşın koğuş sistemine sahip amele pavyonlarının aksine 10,2 metre karelik 32 odadan oluşan ve bir oteli andıran bir yapıdır. Simetrik yapıya ana akstaki merdiven boşluğuna ve her iki katta yer alan ve odalara açılan odaların sıralandığı koridorlara bağlanan giriş holünden girilir. Giriş holünün üst kısmında batıya bakan ön cephede bulunan bir balkon ve bu balkona açılan bir toplanma mekânı bulunur. Banyo ve tuvaletler ortak kullanım için merdiven boşluğunun iki yanında yer almaktadır (Şekil 3.43.). Binanın genel şeması ortada ortak kullanım mekânları ve iki yanında koridorlar boyunca dizilmiş odalardan oluşmaktadır (Doğan, 2009: 94).

Şekil 3.45. Nazilli Basma Fabrikası bekâr pavyonları planı 20.01.1937 (Doğan, 2009: 95)

Bu yapı 1954 tarihinden sonra yapılan tadilatla misafirhane olarak kullanılmaya başlanmıştır. Yapılan tek değişikliğin odalara eklenen banyo ve tuvaletler olduğu, üst tarafta bulunan toplanma alanına da bir lavabo ve tuvalet eklendiği Şekil 3.46.'dan anlaşılmaktadır (Doğan, 2009: 94).

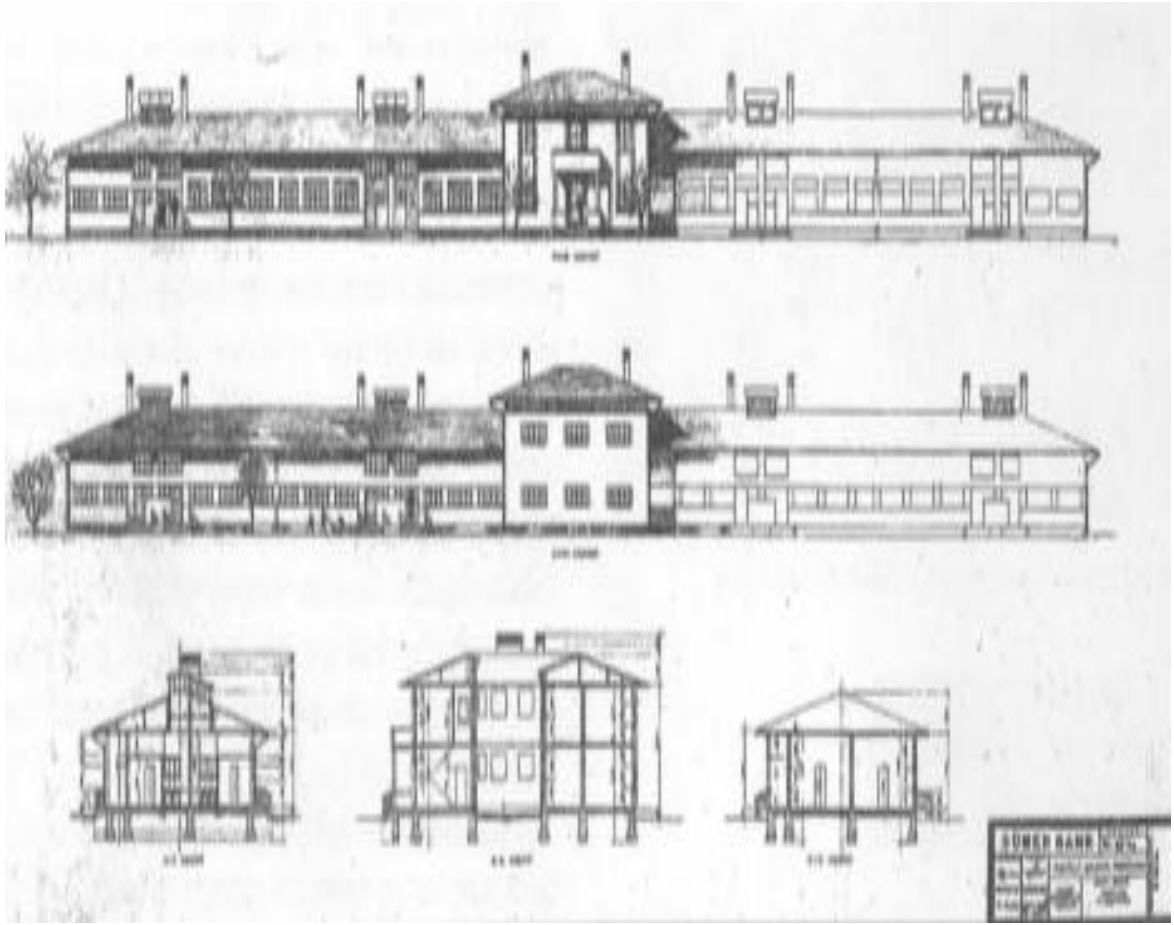
Şekil 3.46. Nazilli Basma Fabrikası misafırhane birinci kat tadilat planı 1954 (Doğan, 2009: 96).

Tadilat sonrası misafırhanenin dış görünüşünü Şekil 3.47.'de gördüğümüz gibidir.

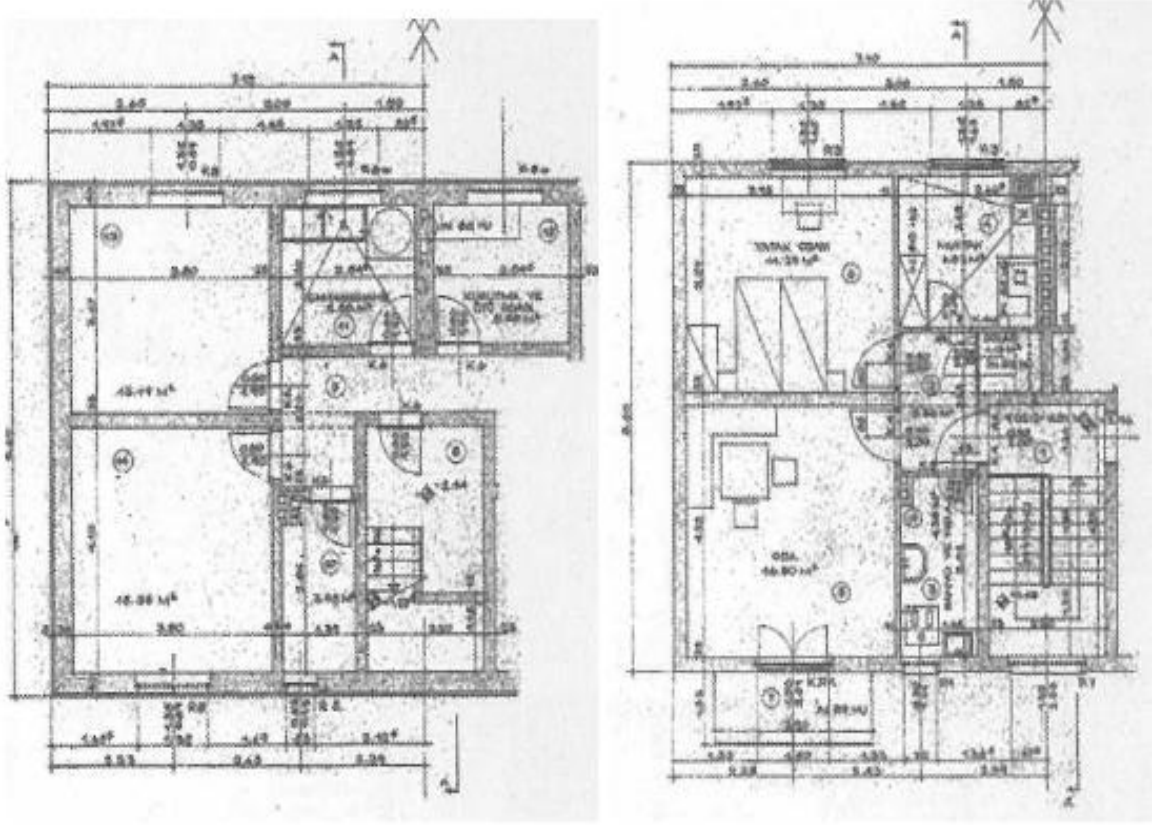
Şekil 3.47. Nazilli Basma Fabrikası misafırhane dış görünüşü 2003 (Doğan, 2009: 96).

Bekâr amele pavyonları, koğuş zihniyetiyle inşa edilmiş olmasına karşın, yenilemeden sonra koridorlar, taşıyıcı kısımları hariç yıkılarak terasa dönüştürülmüş ön cepheye (batı) bakan dairelere giriş buradan verilirken, Doğu cephesindeyse girişler her daireye ait bir sundurmadan verilmiştir. Önerilen yenileme projesine göre 12 adet 50 m², 4 adet 40 m², 2 adet 78 m² ve 1 adet 88 m² olmak üzere toplam 19 daire elde edilmiştir (Şekil 3.46.) Bu değişiklik fabrikada çalışan işçilerin profiline göre değiştiğinin bir göstergesidir. (Doğan, 2009: 95).

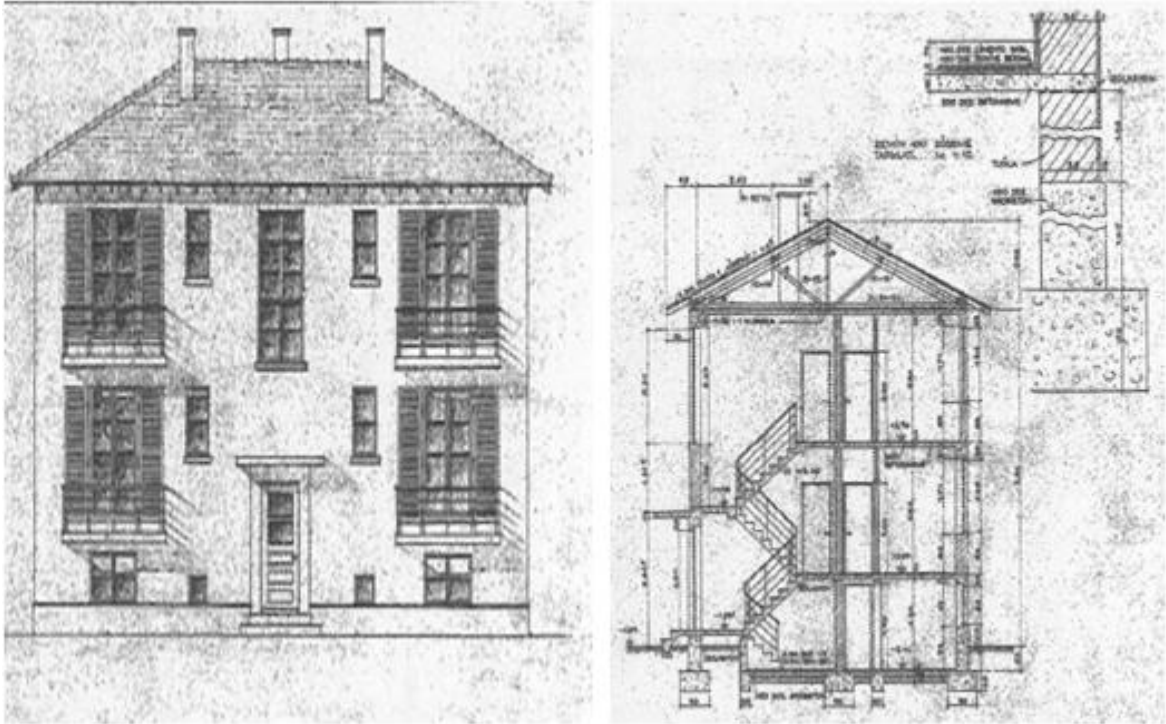

Şekil 3.48. Nazilli Basma Fabrikası bekâr amele pavyonları tadilat planı 04.12.1940 (Doğan, 2009: 96).

Yerleşkede bulunan A₂ tipi işçi apartmanları bir başka konut alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu apartmanlar 2 katlı ve her biri 49 m²'den oluşan 4 adet dairenin bulunduğu yapılardır (Şekil 3.48.) Evli olan işçilere tahsis edilmek üzere tasarlanan bu dairelerde, bir adet yatak odası, bir adet oturma odası, banyo ve mutfak bulunmaktadır (Şekil 3.46.) (Doğan, 2009: 97).

Şekil 3.49. Nazilli Basma Fabrikası tip A₂ işçi apartmanları kat planı (Doğan, 2009: 97).

Şekil 3.50. Nazilli Basma Fabrikası tip A₂ işçi apartmanları dıştan görünüm ve apartman içi daire giriş planı (Doğan, 2009: 98).

3.2.4. Ataş Yerleşkesinde yer alan konut tipleriyle Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesindeki konut tiplerinin karşılaştırılması

Ataş yerleşkesi ile Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinde bulunan konutlar karşılaştırıldığında her iki yerleşkede de, genel müdüre ait bir konutun bulunduğu ve bu konutun diğer çalışanların kullandığı konutlardan farklı yani daha büyük, daha lüks olma gibi özellikler taşıdığı görülmektedir.

Her iki yerleşkede bulunan konutlarda sınıfsal ayrımların mevcut olduğu görülürken, yani üst düzey yöneticiler (2. Müdür, Şef, mühendis) pozisyonunda bulunan çalışanlar için ayrı bir konut belirleme yoluna gidildiği dikkat çekmektedir. Nazilli Basma fabrika yerleşkesinde müdür evi ve yönetici konumundaki memurların kullandığı konutlar, evli memur apartmanları, evli işçi apartmanları, bekâr memur pavyonları, bekâr işçi pavyonları şeklindeki ayırım, sınıfsal ayırımı açıkça ortaya koymaktadır. Ataş yerleşkesinde de bu durum tahsis edilecek lojman tiplerinden (A Tipi, AA Tipi, AAA Tipi, B Tipi, O Tipi, P Tipi, C Tipi) anlaşılmaktadır.

Her ne kadar Nazilli Basma fabrikası yerleşkesindeki konutların tam olarak kat planlarına ve oda sayılarına ulaşamamış olsa da, elde edilen bilgiler ışığında, lojman olarak belirlenen alanın çok büyük olmadığı, bu yüzden de çalışanlara tahsis edilen konutların metrekarelerinin Ataş yerleşkesindeki konutlara göre oldukça küçük olduğu dikkat çekmektedir. Evli memurlara tahsis edilen konutlarda bir oturma odası ve bir yatak odasının bulunması bunu destekler niteliktedir. Ataş yerleşkesinde ancak misafirhane ya da bekâr evi olarak nitelendirilen ve C Tipi konut olarak adlandırılan yapıların, Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinde evli memur dairesi olarak kullanılması bu durumu desteklemektedir.

Ayrıca Nazilli Basma fabrika yerleşkesindeki bekârlara tahsis edilen yapıların çokluğu dikkat çeken bir başka noktadır. Her ne kadar zaman içinde bu binalarda tadilat yoluyla değişiklik yapılmış olsa da, Ataş yerleşkesinde bulunan yapıların niteliğine ulaştığını söylemek oldukça zordur. Yerleşkelerin kuruluş yıllarının ve o zamanın getirdiği olanakların yerleşkelerin planlanmasında özellikle yerleşke içindeki konutların planlanması konusunda farklılıklar yarattığı düşünülmektedir.

Nazilli Basma fabrika yerleşkesi devlet eliyle gerçekleştirilmeye çalışılan, Cumhuriyetin ilk yıllarında yeni kurulan bir devletin yoktan var olma çabasını, bunun yanı sıra da toplumsal değişimi yaratma çabasını açıkça ortaya koymaktadır. Ataş yerleşkesinin zengin olarak nitelendirilebilecek yabancı şirketler tarafından oluşturulan bir oluşum olması, ortaya çıkan yerleşkelerin hem kültürel hem de nitelik olarak farklılık göstermesine neden olmuştur. Her ne kadar Nazilli Basma Fabrika yerleşkesinin kurulmasında Rus mühendislerden yardım alınmış olsa da, bu yerleşkenin 1937’de (zaman içinde tadilatlar yoluyla zamana ayak uydurulmaya çalışılmıştır), Ataş yerleşkesinin ise 1960’larda oluşturulduğunu akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Nazilli Basma Fabrika yerleşkesi, ülke genelinde yaratılmaya çalışılan bir dinamiğin domino taşlarından biri olarak görevini yerine getirmiştir. Aynı Nazilli Basma fabrika yerleşkesi gibi, Ataş yerleşkesi de, toplumsal değişimin tarih aynasından bize yansımasıdır. Bu nedenle sözü edilen yerleşkelerin kaderine terk edilerek ya da yok edilerek ortadan kaldırılması dışında, alternatif çözümler üretme yoluna gidilmesi, tarihe sahip çıkma noktasında da önem taşımaktadır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ ve ÖNERİLER

Cumhuriyet döneminde ülkenin sanayileşme atağına geçmesi, yeni ve modern yaşam modelinin sanayi ayağını örgütleyen büyük yerleşkeler oluşturmuştur. Üretim, sosyalleşme, ikamet ve rekreasyon mekanlarını aynı anda içeren, kendi kendine yeterli bu yerleşkeler, Cumhuriyet modernleşme projesini yaşama geçiren örnek modeller sunmaktadır. İkinci bölümde ele alınan Hasanoğlan Köy Enstitüsü, Nazilli Basma Fabrika Yerleşkesi ve İzmir Sümerbank yerleşkesi bu örnek modellerden sadece bir kaçını oluşturmaktadır. Bu bağlamda gerek ikinci bölümde gerekse üçüncü bölümde detaylı olarak incelenen Mersin, Akdeniz ilçe sınırlarında yer alan ATAŞ yerleşkesi örnek bir model oluşturmaktadır.

- Yapılar betonarme karkas sistemiyle inşa edilmiştir.
- Döşemelerde asmolen tarzı uygulamalar kullanılmıştır.
- Isı, su ve elektrik tesisatları asma tavanlarla kaplanmıştır.
- Asma tavan uygulamalarında asbestli yalıtım malzemeleri kullanılmıştır. Bu malzemenin yakın tarihlerde sökümü nedeniyle mekânlarda büyük çaplı tahribat olduğu tespit edilmiştir.
- Doğramalarda ahşap kullanıldığı görülmekte, özellikle kapı ve pencerelerde 1960'lı yıllarda rastlanmayan tipte sürme-akordeon tipi çift kayıt sistemi dikkat çekmektedir.
- Kapı ve pencerelerdeki madeni aksamların tamamı ithal malzemedir.
- Konutların giriş kapılarının üzerinde alüminyumdan yapılmış posta ve gazete gözleri yer almaktadır.
- Zemin kaplamasında açık renkte karo mozaik kullanılmıştır.
- Banyo ve tuvaletlerde ithal vitrifiye malzeme kullanılmakla birlikte alafranga tuvaletlerde gömme rezervuar kullanıldığı görülmektedir.
- Konutlardaki ısıtma sistemi rafineri merkezlidir ve kızgın buhar şebekesiyle sağlanmıştır.

- Konut içinde ankastre ısıtma kanalları bulunmakta ve ısı sirkülasyonunda dönemin gereği Amerikan (Westinghouse marka) fan sistemlerinin kullanıldığı dikkat çekmektedir.
- Giriş aksında yer alan merdivenkovalarına ait konsol çıkmalı ışıklık düzenlemeleri farklılık örneğidir.
- Giriş cephelerine açılan, ıslak hacimlere ait havalandırma pencereleri önünde geometrik, prekast paneller yer almaktadır. Bazı lojmanların kuzeye bakan mutfak balkonları önünde de prekast panellerin kullanıldığı görülmektedir.
- Yapıların üst örtüleri, Marsilya kiremitli kırma-beşik çatılardan oluşmaktadır.
- Sosyal tesisler arasında yer alan bar yapısının da, ahşap malzemenin özellikle bar bölümünde, tavanda ve pencere pervazlarında kullanıldığı görülmektedir.
- Bar kısmında kullanılan pencere yapısı da sütunlar halinde boydan boya olduğu ve renkli cam kullanıldığı, üç bölümlü olarak tasarlanan camların en üst bölümünün açılma özelliği taşıdığı dikkat çekmektedir.
- Sosyal tesislerden sinema salonunda kullanılan çatı tipinin içten görünümü belirgin olarak görülmekte, duvardan gelen çıkmalarla desteklenen ortadaki asma tavan ahşap malzemedan oluşmakta ve ışıklandırma ile ilgili detaylar yer almaktadır.
- Yapılaşma ve planlama anlayışında ATAS'daki yeni malzeme girdileri yanı sıra, Cumhuriyet döneminde yapılan ve planlanan Nazilli Basma, Sümerbank İzmir yerleşkelerinde yer alan (lojman) konut örneklerinde, gerek alan ve gerekse planlamalar Müdürdan İşçiye çok önemli ortaklıklar sunmakta, özellikle bu dönemdeki yaklaşım sanayileşme heves, istek ve önemini yansıtmaktadır.

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1 Ataş Yerleşkesi AAA tipi konut çizelgesi

AAA KONUT TİPİ	
 <p>AAA Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>AAA Konut Tipi kendi çizimim</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
 <p>Genel müdür evi arkacephe Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	<ul style="list-style-type: none">• Genel Müdür ve ailesi için inşa edilmiştir.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapıdır.• Bir adet. Tek katlı villa tipi yapı. 288 m2 taban oturma alanı 435.55 m2.• 4 adet yatak odası• 2 adet banyo• 1 adet misafir wc• 3 adet salon• 1 adet mutfak• 2 adet kiler• 1 adet görevli odası• 1 adet görevli wc /banyo• 2 adet teras
 <p>Genel müdür evi arkacephe Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	<ul style="list-style-type: none">• Evi 3 bölüme ayırabiliriz.1. bölüm yaşam alanı,2.yatma alanları ile banyo ,3.bölüm mutfak ve evin çalışanlarına ait bölümler.• Salonun önünde ve yatma bölümü ve mutfağın arasında konumlanmış iç avlu şeklinde oldukça büyük bir teras bulunuyor.

Çizelge 1.2. Ataş Yerleşkesi AA tipi konut çizelgesi

AA KONUT TİPİ	
Yapım yılı:1960	Ataş Sanayi Yerleşkesi
 <p>AA Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	<ul style="list-style-type: none">• Rafineri müdürü ve ailesi için inşa edilmiştir.• Bir adet. Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapısıdır.• Tek katlı, bahçeli, ince uzun yerleştirilmiş konuttur. 213.87 m2.
 <p>AA Konut Tipi kendi çizimim</p>	<ul style="list-style-type: none">• 3 adet yatak odası• 2 adet wc /banyo• 1 adet salon• 1 adet yemek odası• 1 adet wc• 1 adet mutfak• 2 adet kiler• 1 adet görevli mutfak• 1 adet wc & banyo• 2 adet teras
 <p>AA Konut Tipi 2.Müdür Evi</p>	<ul style="list-style-type: none">• Yatma ve temizlenme alanları ,yaşam alanı ve yemek alanı ortada, çalışanların alanı ve mutfak da diğer tarafta olmak üzere 3 bölüme ayrılmıştır.• Evin içinde evin çalışanlarına ait 1 oda, mutfak, wc / banyo bulunmaktadır. Bu bölüme arka taraftan girişi vardır.

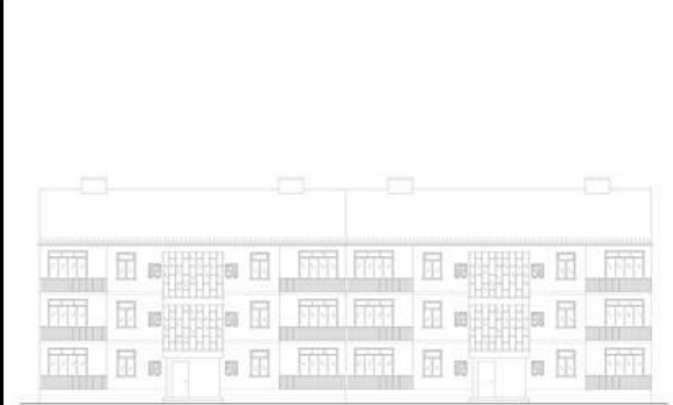

Çizelge 1.3. Ataş Yerleşkesi A tipi konut çizelgesi

A TİPİ KONUT	
 <p>A tipi konutun konumu Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>A tipi konutun planı kendi çizimim</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
 <p>A tipi konutun ön görünüş kendi çizimim</p>	<ul style="list-style-type: none">• Üst düzey çalışanların aileleri için tasarlanmıştır.190 m2• İki adet iki katlı apartman tipi lojman binasıdır.• Her blokda 4 daire toplamda 8 adet bulunmaktadır.İki blokta 16 adettir.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapılarıdır.• 3+1 dairelerden oluşmaktadır.• 1 adet salon• 1 adet yemek odası• 1 adet mutfak• 3 adet yatak oda• 2 adet banyo• 1 adet wc• 1 adet görevli odası• 1 adet görevli wc /banyosu• 3 adet balkon
 <p>A tipi konut Süleyman Vuran arşivi 2014</p>	
 <p>A tipi konut Kendi arşivim 2016</p>	

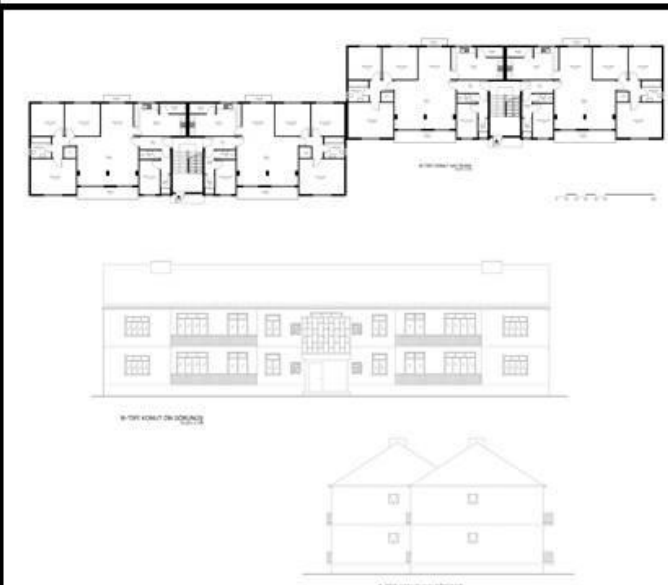

Çizelge 1.4. Ataş Yerleşkesi O tipi konut çizelgesi

O KONUT TİPİ	
 <p>O Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>O-TİPİ KONUT KAT PLANI</p> <p>O Konut Tipi kendi çizimim</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
 <p>O-2</p> <p>O Konut Tipi Süleyman Vurandemir arşiv(2014)</p>	<ul style="list-style-type: none">• Memur ve işçi aileleri için inşa edilmiştir.127 m2• 12 adet 2 katlı apartmanlardır. 48 adet daire bulunmaktadır. Bloklar iki bina bitişik olarak tasarlanmıştır.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapılarıdır.• 2+1 dairelerdir.• 1 adet salon• 1 adet yemek odası• 1 adet mutfak• 3 adet yatak odası• 1 adet banyo• 1 adet wc• 1 adet kiler• 3 adet balkon

Çizelge 1.5. Ataş Yerleşkesi P tipi konut çizelgesi

P KONUT TİPİ	
 <p>P Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>P Konut tipi ön görünüş kendi çizimim</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
  <p>P Konut Tipi 3 katlı ve 2 katlı</p>	<ul style="list-style-type: none">• Memur, işçi aileleri için inşa edilmiştir.107 m2• 10 adet 3 katlı ve 1 adet 2 katlı lojman yapılarıdır.• 66 adettir. Bloklar iki bina bitişik olarak tasarlanmıştır.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapılarıdır.• 2+1 daireler olarak planlanmıştır.• 1 adet L salon• 1 adet mutfak• 2 adet yatak odası• 1 adet wc• 1 adet wc /banyo• 2 adet balkon

Çizelge 1.6. Ataş Yerleşkesi B tipi konut çizelgesi

B KONUT TİPİ	
 <p>B-Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>B Konut Tipi kendi çizimim</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
 <p>B Konut Tipi Süleyman Vurandemir arşivi 2014</p>	<ul style="list-style-type: none">• Mühendisler ve ailesi için inşa edilmiştir.149 m2• 10 adet iki katlı apartmanlardır. 40 adet daire. Bloklar iki apartman yan yana konumlanmıştır.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapılarıdır.• Biri görevli odası olmak üzere 4+1 daireler şeklinde planlanmış.• 1 salon• 1 adet yemek odası• 1 adet mutfak• 3 adet yatak odası• 2 banyo• 1 adet wc• 1 adet görevli odası• 1 adet görevli wc/banyo• 3 adet balkon• Yatma ve temizlenme alanları ,yaşam alanı ve yemek alanı ortada, çalışan görevlinin alanı ve mutfak da diğer tarafta girişe yakın olmak üzere 3 bölüme ayrılmıştır.• Evin içinde evin çalışanlarına ait 1 oda, wc - banyo bulunmaktadır.
 <p>B Konut Tipi Kendi arşivim (2016)</p>	

Çizelge 1. 7. Ataş Yerleşkesi C tipi konut çizelgesi

C KONUT TİPİ	
 <p>C Konut Tipi Akdeniz Belediyesi arşivi</p>	Yapım yılı:1960
 <p>C konut tipi</p>	Ataş Sanayi Yerleşkesi
<ul style="list-style-type: none">• Misafirhane .Bekar evi• 64m2 - 57m2• Bir adettir. İki katlıdır.• Kıрма çatılı, marsilya kiremitli. Betonarme karkas yapılarıdır.• 1+1 ve 2+1 daireler yer almaktadır.• 1 adet salon• 1 adet mutfak• 1 adet oda• 1 adet wc /banyo• 1 adet balkonu• Büyük olanların içinde ebeveyn banyosu bulunmaktadır.	

KAYNAKÇA

- Akgül, A. (2006). *Mimarlıkta Mobilite Kavramı: Göçebe Çingenerler Ve Sirk Yaşamı Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 68-71.
- Alpagut, L. (2009). 1930’larda Bir Mimar: İzzet Baysal, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt: 26, Sayı: 1, 13-32.
- Arıtan, Ö. ve Sayar, Y. (2009). “İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi ve Dönüşüm Süreçleri”, *Ege Mimarlık Dergisi*, Temmuz, Cilt: 3, Sayı: 70, 20-25.
- Asiliskender, B. (2008). *Modernleşme Ve Konut; Cumhuriyet’in Sanayi Yatırımları İle Kayseri’de Mekânsal Ve Toplumsal Değişim*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 57-158.
- Aytemur, N. (2007). *The Populism of the Village Institutes: A Contradictory Expression of Kemalist Populism*, Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, 68-81.
- Bakar, S. ve Yamaçlı, R. (2017). “İşçi Evlerinin Tarihsel Gelişimi Bağlamında Eskişehir Tülomsaş İşçi Evleri Üzerinden Bir Değerlendirme”, *Düzce Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 1, 34-49.
- Baran, M. ve Yıldırım, M. (2008), “Geleneksel Türk Evi ve Renk Kullanımı”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz, Cilt: 7, Sayı: 26, 223-234.
- Binici, İ. (1971). “Türkiye’nin Petrol Politikası Nedir?”, *Elektrik Mühendisliği Dergisi*, TMMOB Elektrik Mühendisleri Odası Aylık Yayını, Yıl: 15, Sayı: 171-172.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve Ulusun İnşası*, T. Birkan (Çeviren), Metis Yayınları, İstanbul, 318.
- Bozkurt, T., Naycı, N. Ve İftar, G. (2013). *Ataş Yerleşkesi Bilirkişi Raporu*, Mersin, 7-11.
- Cengizkan, A. (2000). “Türkiye’de Fabrika Ve İşçi Konutları: İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali”, *ODTÜ MFD*, Cilt: 20, Sayı: 1-2, 29-55.
- Cengizkan, A. (2009), “İstanbul Silahtarağa Elektrik Santrali Yerleşme ve Konut Yaşam Çevreleri”, *Fabrikada Barınmak, Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İşçi Konutları: Yaşam, Mekân ve Kent*, Ali Cengizkan (Derleyen), Arkadaş Yayınları, 34-40.
- Çakıcı, Ş. ve Çorakbaş, F. K. (2013), Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı, Hasanoğlan Köy Enstitüsü ve Yüksek Köy Enstitüsü Yerleşkesinin Tarihçesi ve Değerleri, *Mimarlık Dergisi*, Ocak-Şubat, Sayı: 369, 1-5.

- Doğan, Ç. E. (2009), “Nazilli Basma Fabrikası Yerleşimi: Tarihçe ve Yaşantı”, *Fabrikada Barınmak, Erken Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de İşçi Konutları: Yaşam, Mekân ve Kent*, Ali Cengizkan (Derleyen), Arkadaş Yayınları, 86-98.
- Erbay, M. (2007). *Küreselleşme Etkisi Altında Türkiye Mimarlığı*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, 28.
- Giray, N. (2009). *Sanat Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarisi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi, Ankara, 2.
- Göktaş, O. (2009) *Türkiye’de Lojmanların Oluşumu Ve Bu Oluşumun Temellendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 20-30.
- Övgün, B. (2009). *Türkiye’de Kamu İktisadi Teşekkülü Olgusu*, Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, No:18, 34-40.
- Sarıkaya Levent, Y. ve Özel, L. (2015, 5-6-7-8 Kasım). “ Bir Kentsel Mücadele Kazanımı Olarak Ataş Lojman Yerleşkesinin Dünü, Bugünü Ve Yarını”, ***Dünya Şehircilik Günü 39. Kolokyumu "Müdahale, Mücadele Ve Planlama***, Karadeniz Teknik Üniversitesi, 3-5.
- Soylu, P. Ü. ve Yaktı, Ö. (2012). “Devletçiliğe Yönelmede Bir Köşe Taşı: Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı”, ***History Studies International Journal of History***, Enver Konukçu Armağanı Sayısı, 365 - 379.
- Sözen, M. (1984). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı (1923-1983)*, Ankara, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Şengün, H. T. (1999). *Çağdaş Türkiye Mimarlığında Aidiyet Sorunu*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 18.
- Tanrıseven, H. (2005). *Kamu Sektöründe Petrole İlişkin Kararlar Sistemi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 37-68.
- Uğursal, S. (2011). *Tarihi Yapıların Yeniden İşlevlendirilmesi: İzmir Sümerbank Basma Sanayi Yerleşkesi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir, 22-124.
- Urul, H. (2012). *ATAŞ 50. Faaliyet Başlama Yıldönümü Kitapçığı*, Genel Müdür Sunuşu.
- Uzunoğlu, E. (2008). *The Constitution Of Power Relations In Spaces Of Industrial Production: The Case Of Four Sümerbank Campuses In The Aegean Region*, Doktora Tezi, YTEK, 222.

İnternet Kaynakları

- İnternet: Aydın, D. ve Aksoy, E. (2012), “Nazilli Sümerbank Fabrikası’nın Sosyal Tesi Binası’nın İşlevsel Dönüşümü İçin Analizler”, *Güney Mimarlık Dergisi*, Haziran, Sayı: 8, 40-45. Web: <http://doczz.biz.tr/doc/125427/g%C3%BCney-mimarl%C4%B1k-say%C4%B1-8> adresinden 01.07.2017’de alınmıştır.
- İnternet: Kayıkçı, S. (2013). *Rafınaj Sektöründe Özelleştirme Çalışması: Tüpraş*, Web: <http://yonetimbilimi.politics.ankara.edu.tr/files/2013/09/tupras.pdf> adresinden 27.06.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [1] *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Çağa Uygun Anlayış*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_3_caga-uygun-anlayis.aspx adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [2] *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Kimlik Arayışı: I. Ulusal Mimarlık Akımı*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_1_kimlik-arayisi-iulusal-mimarlik-akimi.aspx?Page=1 adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [3] *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı Yeni Bir Ulusal Mimarlık Anlayışı: II. Ulusal Mimarlık Akımı*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_4_yeni-bir-ulusal-mimarlik-anlayisi-iiulusal-mimarlik-akimi.aspx adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [4] *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı 1950’ler Ve Modernizm*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_5_1950ler-ve-modernizm.aspx adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [5] *Cumhuriyet Dönemi Mimarlığı 1960’lar*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_6_1960lar.aspx adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [6] *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı 1970’lerden Günümüz*, Mimarlık Müzesi, Web: http://www.mimarlikmuzesi.org/Gallery/Photo_6_7_1970lerden-gunumze.aspx adresinden 25.05.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [7] ATAŞ, Anadolu Tasfiyehanesi A.Ş., “*Hakkımızda*”, Web: <http://www.atasterminal.com/history.htm> adresinden 26.06.2017’de alınmıştır.
- İnternet: [8] *Cumhuriyetin Dev Projesi: Nazilli Sümerbank Basma Fabrikası*, Web: <http://www.beyaznokta.org.tr/cms/images/Nazilli%20Basma%20Fabrikasinin%20hikayesi.pdf> adresinden 30.06.2017’de alınmıştır.
- İnternet [9] *Nazilli Basma Fabrikası Yerleşkesi ve Barındırdığı Unsurlar*, Web: <http://cumhuriyettarihimiz.blogspot.com.tr/2015/08/nazilli-sumerbank-basma-fabrikas-1.html> adresinden 01.07.2017’de alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : YILDIRIM Banu
Uyruğu : TC
Doğum Yeri : MERSİN
Medeni hali : EVLİ
Adresi :Fatih mh.14 sk.Yalı apt MERSİN
Telefon : 05351059154
E-Posta : bnuyildirim@gmail.com

Eğitim Derecesi	Eğitim Birimi	Mezuniyet yılı
Yüksek lisans	Toros Üniv.Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Ana Bilim Dalı	2017
Lisans	Doğu Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi İç Mimarlık	2014
Ön Lisans	Kocaeli Üniversitesi İnşaat Bölümü	1998
Lise	Mersin T.S.G. Lisesi	1991

İş Deneyimi

Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2016-2014	Toros Üniversitesi İç Mimarlık Bölümü	Öğretim Görevlisi
2014-2011	SH Yapı denetim	Kontrol Görevlisi
2009-2006	Oktay İnşaat	İnşaat Teknikeri

Yabancı Dil

İngilizce

İlgi Alanları

Satranç, Yüzme, Seyahat

T.C.
TOROS ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İNTİHAL PROGRAMI RAPORU

MİMARLIK ANA BİLİM DALI BAŞKANLIĞINA

Tarih: 12.09.2017

Tez Başlığı:
CUMHURİYET DÖNEMİ MİMARISINDAKİ SANAYİ YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ
YERLEŞKESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın;

- Giriş,
- Ana bölümler ve
- Sonuç kısımlarından oluşan toplam 103 sayfalık kısmına ilişkin, 12.09.2017 tarihinde enstitü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, dönem projemin benzerlik oranı % 30'dur.

Uygulanan filtrelemeler:

- Kaynakça hariç
- Alıntılar hariç
- Benzer kelime sayısı 10 adet yapıldığında en fazla %10,

- Kaynakça hariç
- Alıntılar dahil
- Benzer kelime sayısı 10 adet yapıldığında en fazla %30'u geçmemelidir.

Tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Yukarıda belirtilen başlıkta danışmanımla birlikte tamamlamış olduğum tezimin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir. Tezimin, tez yazım kurallarına uygun olarak ve intihal olmaksızın hazırladığımı taahhüt eder; intihal olması durumunda tez çalışmamın başarısız sayılacağını ve mezuniyetimin iptalini kabul ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı : BANU YILDIRIM

İmzası : B. Yıldırım Tarih: 12.09.2017

Yukarıda kişisel ve tez bilgileri verilen öğrencimin belirtilen başlıkta birlikte tamamlamış olduğumuz dönem projesi Turnitin intihal yazılım programında kontrol edilmiş ve etik bir ihlale rastlanmamıştır. İntihal yazılım programının rapor çıktısı ektedir. Ayrıca tezin fikir/araştırma sorusu, yöntem, bulgular ve tartışma kısımları özgün olup kısmen veya tamamen diğer çalışmalardan alınan kısımlar olduğu durumlarda kaynak belirtilmesine dikkat edilmiştir.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Danışmanın Unvanı-Adı-Soyadı Nezihi Şen

İmzası

Prof. Dr. Nezihi Şen Tarih: 12.09.2017

Ek: İntihal yazılım programının rapor çıktısı (.106 sayfa)

CUMHURİYET DÖNEM MİMARİSİNDEKİ SANAYİ YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ YERLEŞKESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Yazar Banu Yildirim

Gönderim Tarihi: 12-Eyl-2017 11:07 AM (UTC+0300)

Gönderim Numarası: 845888176

Dosya adı: Banu_YILDIRIM-TEZ.docx (34.81M)

Kelime sayısı: 16248

Karakter sayısı: 118147

CUMHURİYET DÖNEM MİMARİSİNDEKİ SANAYİ YERLEŞKELERİ İLE ATAŞ YERLEŞKESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

ORIJINALLIK RAPORU

%**30**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**30**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**6**

YAYINLAR

%**2**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	polen.itu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 10
2	jfa.arch.metu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 5
3	www.mimarlikdergisi.com İnternet Kaynağı	% 2
4	mimarlikdergisi.com İnternet Kaynağı	% 2
5	www.edebiyatdergisi.hacettepe.edu.tr İnternet Kaynağı	% 2
6	acikerisim.deu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 2
7	www.mimarlikmuzesi.org İnternet Kaynağı	% 1
8	sanattarihi.net İnternet Kaynağı	% 1

9	acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	%1
10	www.e-sosder.com İnternet Kaynağı	%1
11	docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	%1
12	www.msxlabs.org İnternet Kaynağı	%1
13	documents.tips İnternet Kaynağı	%1

Alıntılarını ıkart

Kapat

Eşleşmeleri ıkart

< %1

Bibliyografyayı ıkart

üzerinde